อนุสรณ์

ขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์

(หมี ไชยวิเชียร)

ณ เมรุวัดเสนหา จ.นครปฐม

๒๙ เมษายน ๒๕๑๖

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

ขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์

(หมี ไชยวิเชียร)

ณ เมรุวัดเสนหา จ. นครปฐม

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พิมพ์ที่ อมรการพิมพ์ 900/15—16 ถนนเจริญรัถ คลองสาน กรุงเทพมหานคร
นายอมร เจียระสุพัฒน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2516 โทร. 660089

๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

ลาก่อนลูกหลานและท่านที่รัก

บ้านายหมี ไชยวิเชียรเขียนอักษร

ขอลาตายล่วงหน้าไม่อนาทร ก่อนม้วยมรณ์ที่จะลับดับชีวา
เมื่อตายแล้วจะมาหาท่าไม่ดี เป็นซากผีจะไปอย่างไรหนา
นอนทอดกายเหมือนหิวอยากปากก็อ้า ไม่ลืมตาจดจ้องมองหน้าใคร
พบลูกหลานเหลนเหล่อเกลอที่รัก จะถามทักพาทีได้ที่ไหน
พวกญาติมิตรเคยสนิทมาแต่ไร ต้องจำใจจากกันเมื่อวันตาย
ด้วยเหตุนี้ตัวข้าขอลาลับ เหมือนเดือนดับรุ่งแจ้งสิ้นแสงฉาย
เราเกิดมาต้องชราและเจ็บตาย ทั้งหญิงชายเหมือนกันเป็นอันเดียว
อายุข้า ฯ สูงลิบแปดสิบเก้า ชราเร้าหมดหวังจนหนังเหนียว
ยังมีโรคโรคาเข้ามาเกี่ยว ยามกินเคี้ยวก็ต้องฝืนกลืนไม่ลง
อยากจะกินสิ่งใดใจจะขาด แต่ไม่อาจกินได้ดังประสงค์
ข้า ฯ ไม่แคล้วล่วงลับดับชีวง จึงตกลงลาตายไว้ก่อนดี
กายกรรมวจีกรรมที่ทำผิด ใจที่คิดขึ้งเคียดเคยเสียดสี
ท่านทั้งหลายให้อภัยในครานี้ จะเป็นที่ปลอดโปร่งได้โล่งใจ

โรคบีบคั้นเข้าขั้นอติสาร นึกรำคาญอดรนทนไม่ไหว
ให้เจ็บปวดรวดเร้าเข้าถึงใจ สุดอาลัยสังขารกราบกรานลา ฯ

ขอกราบเท้าผู้เป็นเจ้าทั่วทุกทิศ ที่สนิทเคารพเคยคบหา
ได้เกื้อกูลอารีมีเมตตา น้อมวันทาคราจะไปในปรภพ ฯ

ข้าขอลาครานี้เป็นที่สุด หลานเหลนบุตรทุกผู้อยู่สงบ
พ่อปองหมายจะข้ามสายมหรรณพ คงประสพด้วยธรรมประจำมาน
หวังถวิลดินแดนอันแสนสุข จึงไม่ผูกอาลัยในบุตรหลาน
เจ้าทุกคนจงสรรสร้างทางศีลทาน คงไม่นานประสบสุข สิ้นทุกข์-
เอย.

ขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์ (หมี ไชยวิเชียร)
หัวหน้าอุบาสก วัดเสนหา นครปฐม

ขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์

(หมี ไชยวิเชียร)

ชาตะ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๕

มตะ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓

ประวัติขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์
(หมี ไชยวิเชียร)

ขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์ (หมี ไชยวิเชียร) บิดาชื่อ นายไชยแก้ว มารดาชื่อ นางฉิม เกิดปีมะเมีย เดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันจันทร์ ตรงกับวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ บ้านทุ่งใหญ่ ต. โคกคราม อ. ร่อนพิบูลย์ จ. นครศรีธรรมราช มีพี่ชายร่วมบิดามารดาที่ปรากฏชื่อ นายชู ไชยวิเชียร บิดาถึงแก่กรรมเมื่ออยู่ในครรภ์มารดาได้ ๖ เดือน

เมื่ออายุได้ ๑๑ ปี มารดาได้นำเข้าถวายเป็นศิษย์ของท่านเจ้าอาวาสวัดหนา ได้ศึกษาอักขรวิธีอ่านออกเขียนได้ แล้วให้เรียนเลขคูณหาร แล้วเรียนสูตรสนธินาม ตามแบบอย่างของการศึกษาในสมัยนั้นจนชำนาญ ปรากฏว่าอาจารย์ยกย่องว่าเป็นเด็กมีหัวสมองจำดีมาก เพราะเรียนได้ดีกว่าเด็กคนอื่น ๆ เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี ก็ได้บรรพชาเป็นสามเณร มีท่านอุปัชฌาย์คงวัดหนานั้นเองเป็นอุปัชฌาย์

เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นสวดมนต์สูตรต่าง ๆ จำได้แม่นยำ ได้รับคำชมเชยจากอุปัชฌาย์เสมอ อายุ ๑๓ ปี แม่ฉิมได้สามีใหม่ ชื่อนายเทพ จะมีลูกอีกหรือไม่นั้นไม่ปรากฏ

อายุได้ ๑๕ ปี ได้ลาสิกขาไปอยู่กับนายทิ่น (ไม่ปรากฏนามสกุล) ผู้เป็นทนายความซึ่งเป็นญาติในเขตเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช ได้รับใช้เป็นเสมียนของนายทิ่นอยู่จนอายุครบ ๒๑ ปี นายทิ่นได้นำไปฝากให้เป็นนาคอยู่ที่วัดพระนคร ได้อุปสมบทที่อุโบสถวัดชลเฉนียร โดยพระครูเหมเจติยานุรักษ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ นามฉายาว่า "โกสโล" แล้วกลับมาอยู่วัดพระนคร (ชาวบ้านเรียกวัดพระคร) ส่วนอาจารย์สวดไม่ปรากฏชื่อ ในพรรษานั้นได้เรียนสูตรต่าง ๆ จำได้แม่นยำ อาจารย์เห็นว่าสมองจำดีจึงให้เรียนพระปาฏิโมกข์ เริ่มเรียนปาฏิโมกข์ในพรรษาและได้สวดในท่ามกลางสงฆ์ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ (จำได้ดีมากจนอายุ ๘๙ ปีแล้วก็ยังไม่ลืม เพราะเคยท่องให้พระเณรวัดเสนหาฟังอยู่เสมอ)

ครั้นถึงพรรษาที่สอง อาจารย์ให้ท่องนวโกวาทเพื่อให้เข้าสอบนักธรรมชั้นตรี ทั้ง ๆ ที่จำหลักสูตรได้มาก แต่พอสอบเข้าจริงก็ตก ไม่สบายใจผ้าเหลืองร้อนห่มเข้าไม่ได้จึงลาสิกขา ไปอาศัยนายแย้มนางพลับ ญาติชั้นอาว์ ในเขตเทศบาลเมืองนครศรีฯ นั้น ต่อมาได้สมัครเข้าเป็นเสมียนตรีแผนกสรรพากร ได้เดือนละ ๑๕ บาท (เงินสมัยนั้นนับว่ามากอยู่) โดยท่านขุนทวีวัฒนากร หัวหน้าสรรพากรจังหวัดรับเข้า และอุปการะเพราะเห็นว่าเป็นคนดี

เข้าทำงานได้เพียง ๓ เดือน ขุนทวีถูกย้ายไปเป็นสรรพากรมณฑล ต้องย้ายไปอยู่จังหวัดสงขลา จึงย้ายตามท่านไป ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท ปีที่ ๒ เป็นเสมียนโท ได้รับเดือนละ ๒๕ บาท ปีที่ ๓ ได้เดือนละ ๓๐ บาท ปีที่ ๔ เป็นเสมียนเอก ได้เดือนละ ๓๕ บาท ในปีที่ ๕ หลวงทวีวัฒนากรไปตรวจราชการที่นครศรีธรรมราช จึงถือโอกาสไปเยี่ยมญาติ คุณแม่ฉิมเห็นหน้าลูกดีใจจนน้ำตานองหน้า ญาติพี่น้องได้พากันมาเยี่ยมมากมายในฐานะญาติและเสมียนเอกของคุณหลวงทวี ฯ ซึ่งนับว่ามีเกียรติ์มากในสมัยนั้น นายชูพี่ชายได้บุตรหลายคนแล้ว แต่ที่ปรากฏว่ามีบุตรหญิงยังนอนอยู่ในเปลอีกคนหนึ่ง ปรึกษากับน้องชายว่าที่ ๆ ตั้งบ้านนี้น้ำท่วมทุกปี น้องชาย (นายหมี) จึงไปหานายแขสมุห์บัญชีที่ดินอำเภอ ขอที่ดินแปลงหนึ่งประมาณร้อยไร่เศษ ท่านสมุห์บัญชีก็ยกที่ดินให้ แล้วทำหนังสือให้นายชูผู้เป็นพี่ชาย ลูกหลานนายชูได้อยู่ดีกินดีมาจนทุกวันนี้

ในปลายปีนั้น คุณหลวงทวีวัฒนากร ถูกย้ายกลับเข้ากรุงเทพ ฯ จึงย้ายตามท่านเข้ามากว่าจะถึงกรุงเทพ ฯ เรือกลไฟเดินทาง ๕ วัน ๕ คืนจึงถึง เรือเทียบท่าวัดพระยาไกรแล้วลงเรือจ้างไปขึ้นท่าวัดเลียบ สมัยนั้นที่ตรงนั้นเรือนแพจอดเป็นอันมาก ในบรรดาเรือนแพเหล่านั้น เรือนแพของนายเฮงพี่เมียของคุณหลวงทวีวัฒนากรเด่นกว่าหลังอื่น ๆ นายเฮงพอเห็นหน้า

นายหมีก็นึกชอบพอและได้ออกปากขอต่อน้องเขย คุณหลวงเกรงใจพี่เมียจึงยกให้ เป็นอันว่านายหมีก็ได้อยู่กับนายเฮงที่เรือนแพนั้นช่วยทำงานค้าขายอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง

ต่อมาในกลางปีนั้นจึงได้แต่งงานกับนางตั้งกวยโดยมีนายเฮงเป็นเถ้าแก่ให้จึงได้ย้ายไปตั้งร้านขายของเบ็ดเตล็ดอยู่จังหวัดชลบุรีมีอันจะกิน ต่อมาทราบว่าคุณพระทวีวัฒนากรได้ย้ายไปเป็นสรรพากรมณฑลนครไชยศรี จึงพาลูก ๓ คนตามไปอยู่นครปฐมสมัครทำงานเป็นเสมียนอีก คุณพระทวี ฯ ก็ได้เมตตารับเข้าทำงานส่วนนางตั้งกวยก็ตั้งร้านขายข้าวแกงมีรายได้ ไม่ขัดสนในการเป็นอยู่ประจำวัน ณ ที่นี้นางตั้งกวยได้คลอดธิดาอีกคนหนึ่ง คือคุณสำอาง ชูเกษ ซึ่งเป็นลูกหญิงคนสุดท้อง

ขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์ มีบุตรธิดารวม ๔ คน คือ

๑. นางบุญเอื้อ จันทร์เด่นแสง

๒. นางเครือ สุขะศิริ

๓. นายสมัย ไชยวิเชียร (พระธีรปัญโญ วัดเพลงวิปัสสนา กรุงเทพ ฯ)

๔. นางสำอาง ชูเกษ

คราวนี้ชะตาขึ้นวาสนาช่วย ได้เงินเดือนโดยลำดับจนถึงเดือนละ ๘๐ บาท (เดือนละชั่ง) ตำแหน่งสรรพากรอำเภอบางเลนทั้งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์ด้วย เที่ยวตุหรัด

ตุเหร่มาเป็นเวลา ๑๐ ปีเศษ มาเป็นหลักได้ที่นครปฐมนี่เอง นับว่าหลักฐานความเป็นอยู่มั่นคงแล้ว แต่ชีวิตของมนุษย์มักเล่นตลกเสมอ ครั้นเมื่ออายุย่างเข้า ๔๙ ปี ให้เบื่อหน่ายทางราชการ ได้ออกจากราชการไปเที่ยวประเทศเขมรเป็นเวลาถึง ๕ ปี พูดเขมรได้คล่อง ภายหลังเบื่อทางประเทศเขมรจึงกลับมาประเทศไทย มาอยู่บ้านเดิมอีก คราวนี้รู้สึกสลดสังเวชใจตัวเองว่าชีวิตไม่มีความแน่นอนอะไร จึงเข้ามาเป็นอุบาสกวัดเสนหาสมัยท่านพระครูสังวรวินัย (ห้อย พาหิโย) เมื่ออายุ ๕๓ ปี ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๗๗

ภายหลังเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้ย้ายไปอยู่ที่จังหวัดธนบุรีกับคุณสำอาง ชูเกษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้ไปส่งพระ* มหาสิริ ฐานยุตฺโต ป. ๗ ซึ่งทางการคณะสงฆ์ฝ่ายปกครองส่งไปอยู่วัดเสนหา โดยการขอร้องของเจ้าอาวาสเป็นทางการ ได้อยู่เป็นอุบาสกติดต่อมาในวัดเสนหาจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึงมรณกรรมที่โรงพยาบาลพระมงกุฎฯ เวลา ๒๓.๐๐ น. เศษ ของวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๓ ประมวลอายุย่างขึ้น ๘๙ ปี ด้วยโรคชราและโรคเจ็บในคอด้วยความสงบ สมกับที่เป็นอุบาสกปฏิบัติธรรมมานาน.

---

* ปัจจุบัน เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชธรรมกวี วัดเสนหา จ. นครปฐม

ระลึกถึงโยมขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์

ข้าพเจ้าได้รู้จักกับโยมขุนสุภาทรบรรณสิทธิ์ (หมี ไชยวิเชียร) เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ต่อมาข้าพเจ้าได้รับคำสั่งจากผู้ใหญ่ทางคณะสงฆ์ให้มาอยู่วัดเสนหาตามคำขอร้องของเจ้าอาวาสวัดเสนหา ในวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๙๗ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ โยมขุนได้มาส่งด้วย ครั้นผู้มาส่งอื่น ๆ มาลากลับ ข้าพเจ้ารู้สึกเหี่ยวใจ จึงพูดว่าโยมอยู่เป็นเพื่อนอาตมาไปก่อนเถิด โยมขุน ฯ รับคำและอยู่กับข้าพเจ้าตั้งแต่วันนั้นมาจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นเวลา ๑๗ ปี นาน ๆ ไปเยี่ยมลูกหลานที่กรุงเทพ ฯ อย่างมากไม่เกิน ๓ วันก็กลับ

ระหว่าง ๑๗ ปีที่อยู่ในวัดเสนหานี้ โยมขุนได้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าอุบาสกประกาศอุโบสถวัน ๘–๑๕ ค่ำเป็นประจำ เมื่อมีงานวัดเกิดขึ้นก็ช่วยเหลือเป็นพิเศษตลอดมา โยมขุนเป็นพหุสูตรจดจำทั้งทางโลกและทางธรรมแม่นยำมาก ทางโลกเช่นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ที่นักปราชญ์โบราณได้ประพันธ์ไว้ โยมขุนจำได้มาก ทางธรรมเช่นพระพุทธภาษิตและสูตรต่าง ๆ เช่น เจ็ดตำนาญพิสดาร ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตรเป็นต้น โยมขุนจำได้แม่นยำ ตลอดถึงคำถวายทานต่าง ๆ จำได้ครั้งเดียวไม่ค่อยลืม

ทางข้อปฏิบัติ โยมขุนยึดเอามหาสติปัฏฐานสูตรเป็นหลักปฏิบัติ และจำได้แม่นยำทั้งตัวอรรถตัวแปลในสูตรนั้นความโดยย่อก็คือ

สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้ก็สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุขเป็นอารมณ์ว่า เวทนานี้ก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่าเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือผ่องแผ้วเป็นอารมณ์ว่า ใจนี้ก็สักว่าใจ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่าจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจเป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้ก็สักแต่ว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่าธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ยามเมื่อใจฟุ้งซ่านโยมขุนยึดอานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นหลักปฏิบัติ ยามเมื่อใจสงบจึงพิจารณาสติปัฏฐานเป็นอารมณ์ โยมขุนปฏิบัติได้ผลมาก ที่ว่าได้ผลมากนั้น คือทำให้กิเลสเบาบางลดน้อยลงโดยลำดับ ไม่ค่อยแสดงออกทางกายทาง

วาจาให้ปรากฏ เพราะในระหว่าง ๑๗ ปี ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าโยมขุนแสดงอาการโกรธใคร พระรูปนั้นก็ปฏิบัติดี สามเณรรูปนี้ก็น่ารัก ไม่เคยได้ยินโยมขุนเอาเรื่องไม่ดีของใครมาพูดกับข้าพเจ้าเลย ใคร ๆ ก็ดีทั้งนั้น จึงเป็นที่รักนับถือของพระเณรทั้งวัด นั่งลงตรงไหน ตรงนั้นต้องมีพระเณรนั่งล้อมอยู่รอบ ขอบุหรี่ใบจากสูบ เท่าไรเท่ากันหมดเสียแล้วไป มักถือโอกาสเล่านิทานสุภาษิตต่าง ๆ ให้ฟัง ขบขันมากพระเณรฟังไม่เบื่อ เพราะโยมขุนนอกจากเป็นพหูสูตรแล้วเป็นนักพูดด้วย พูดเท่าไร ๆ เสียงไม่ตกแม้อายุล่วงเข้าวัย ๘๙ ปีแล้ว ศัพท์เสียงยังแจ่มใสชัดเจน ความจำไม่เลอะเลือน ต่อมาเกิดเจ็บในคอรับอาหารไม่ค่อยได้ประมาณเดือนเศษ กำลังลดน้อยลง ข้าพเจ้าและลูกหลานจะนำไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาล โยมขุนพูดอย่างขำ ๆ พลางหัวเราะว่า "อย่าเลยครับ ไม่หายหรอก ผมใช้กรรมที่ทำไว้ในชาตินี้ให้หมดไปที ผมจำได้ว่าเมื่อผมเป็นเด็กรุ่น ๆ จับนกกระยางบีบคอจนตายหลายตัว นำมาให้แม่แกง กรรมนั้นมาถึงแล้วปล่อยมันไปเถอะ"

เมื่อใกล้จะถึงมรณกรรม ลูกหลานทางกรุงเทพ ฯ มาอ้อนวอนให้ไปอยู่ด้วยกันก็ไม่ไป กลับเทศน์สอนคุณสำอางลูกคนที่ ๔ ว่า เธอไม่ต้องเป็นห่วงพ่อหรอก ในวัฏฏสงสารนี้ใคร

จะเป็นที่พึ่งของใครได้ นอกจากตัวของตัวเองภายหลัง ๓-๔ วัน ลูกหลานมาอ้อนวอนให้ข้าพเจ้าขอร้องให้ไป ไม่มากสัก ๔-๕ ก็ได้ เพื่อจะได้ปฏิบัติตอบแทนบ้างในยามเจ็บไข้ ข้าพเจ้าขอร้องจึงได้ไป วันไปก็พูดกับข้าพเจ้าว่า ผมตั้งใจว่าจะตายกับท่าน แต่ไม่สมหวังเสียแล้ว ข้าพเจ้าฟังแล้วรู้สึกตื้นตันใจมาก ได้ไปอยู่กับคุณสำอาง ๖-๗ วันเท่านั้น ทราบว่าโรคกำเริบมากลูกหลานจึงนำไปโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ข้าพเจ้าไปเยี่ยมตอนเย็น พอข้าพเจ้าเข้าไปถึงเตียง โยมขุนยกมือขึ้นไหว้พลางพูดว่า "ผมลาก่อนนะ" ข้าพเจ้ารู้สึกในห้วงลึกว่า โยมคงไปในคืนนี้เสียแล้ว เป็นความจริงพอข้าพเจ้ากลับถึงวัดเสนหา รุ่งเช้าก็ได้รับโทรศัพท์ว่าโยมขุนได้ถึงมรณกรรมเสียแล้วในตอนกลางคืนนั้นเอง วันนั้นตรงกับวันที่ ๑๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓ เมื่อบำเพ็ญกุศลที่วัดมงกุฎกษัตริยาราม ๗ คืนแล้ว จึงได้นำศพมาเก็บไว้ที่วัดเสนหาตามความปรารถนาของโยมขุน และได้บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ตลอดมา ในฐานะที่ข้าพเจ้านับถือเทียบเท่าโยมผู้ชายและเป็นเพื่อนตายของข้าพเจ้าด้วย ในบรรดาลูกหลานของโยมขุนทุกคนทราบดี ทั้ง ๆ ที่มีฐานะดีทุกคนสามารถจัดงานฌาปนกิจได้เป็นอย่างดี แต่ทุกคนได้พร้อมใจกันอุปโลกน์ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้จัดทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าถือว่าเป็นเกียรติที่สุด ที่ได้จัดงานศพโยมผู้ชายและเพื่อนตายครั้งนี้ร่วมกับลูกหลานโยมขุน จึงได้ปรึกษากับลูกหลานของโยมขุนทุกคนว่าควรจะมีอะไรเป็นเครื่องบรรณาการแก่ผู้มาในงานฌาปนกิจศพบ้าง ตกลงกันว่า จะพิมพ์หนังสือเล่มที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้เป็นอนุสรณ์ในงานนี้

ดวงวิญญาณของโยมขุนไปกำเนิดในภพใดภูมิใดก็ตาม ขอบุญกุศลอันเกิดจากการบำเพ็ญทั้งหมดนี้ขอโยมขุนจงได้รับ และมีความสุขในภพนั้นภูมินั้น ตลอดกาลนิรันดรด้วย เทอญ.

พระราชธรรมกวี

วัดเสนหา นครปฐม

คุณพ่อของลูก

ในการฌาปนกิจศพคุณพ่อ ณ วัดเสนหา จ. นครปฐม ลูก ๆ ของคุณพ่อและญาติคิดว่า น่าจะมีอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นของปฏิการแด่ท่านผู้ที่กรุณาให้เกียรติมาร่วมงาน เห็นว่าไม่มีอะไรดีเท่าหนังสือ เพราะหนังสือเป็นประโยชน์แก่คนทุกเพศทุกวัย และเป็นประโยชน์อันยั่งยืน จึงตกลงพิมพ์หนังสือเป็นธรรมบรรณาการดังที่ท่านเห็นอยู่นี้

หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีก็ด้วยการที่คุณวศิน อินทสระ และคุณสมจิตต์ อินทสระ ได้รับภาระไปจัดทำทั้งหมด ขอขอบคุณคุณวศินและคุณสมจิตต์ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ส่วนงานด้านฌาปนกิจที่วัดเสนหานั้น ท่านเจ้าคุณพระราชธรรมกวีผู้เป็นที่เคารพรักของคุณพ่อและลูกหลานของคุณพ่อ ได้กรุณารับเป็นภาระจัดให้เรียบร้อยทุกอย่าง ขอกราบขอบพระคุณท่านไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

คุณพ่อมีอัธยาศัยดี ท่านเป็นผู้ที่ไม่เป็นศัตรูไม่เป็นภัยกับผู้ใดทั้งสิ้น ท่านเป็นมิตรกับทุก ๆ คน การกระทำต่าง ๆ ของคุณพ่อทำให้บุตรหลานทุกคนไม่เป็นห่วงและสบายใจทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้ง

ที่ท่านยังอยู่และท่านได้จากไป ในการที่ไม่เป็นห่วงและสบายใจนั้น อาศัยเหตุ ๔ ประการที่คุณพ่อปฏิบัติอยู่เป็นประจำ

๑. ทาน การทำกุศลในคราวนี้และที่ได้ทำมาต่าง ๆ ก็ดี มิได้ครึ่งหนึ่งที่คุณพ่อได้ทำเอาไว้ เพราะท่านทำด้วยจิตที่บริสุทธิ์ปราศจาก โลภะ โทสะ โมหะและท่านทำได้หมดเท่าที่มีอยู่

๒. ศีล คุณพ่อรักษาศีลด้วยชีวิต คือยอมเสียชีวิตได้ถ้าไม่ให้รักษาศีล

๓. ภาวนา คุณพ่อเจริญทั้งสมถะและวิปัสสนาอยู่เสมอ แม้ในขณะที่ท่านป่วยหนัก คุณพ่อก็เจริญโพชฌงค์ ๗ ได้เองจนกระทั่งอาการป่วยทุเลาลง และเมื่อใกล้จะมรณภาพท่านก็สวดพระปาฏิโมกข์ได้ ดิฉันไม่ต้องบอกหนทางคือ พุทโธ และอรหังแก่ท่าน

๔. ทิฏฐิ มานะ ท่านเป็นผู้ที่ไม่มีทิฏฐิมานะในทางที่ผิด ถ้าท่านผู้ใดมีคุณธรรมสูง แม้จะเป็นเด็กกว่าหรือมีฐานะต่ำสักเพียงไร คุณพ่อก็แสดงความเคารพได้โดยไม่คิดรังเกียจ

อาศัยเหตุ ๔ ประการนี้ จึงทำให้ดิฉันพร้อมทั้งบุตรหลานทุก ๆ คนหมดห่วง ดิฉันจึงไม่ทราบจะเขียนอะไรได้มากกว่านี้

เพราะเขียนอย่างไรก็ต่ำกว่าการประพฤติปฏิบัติของคุณพ่อที่กระทำอยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้ดิฉันและบุตรหลานทุก ๆ คนสบายใจทุกประการ ทั้งท่านยังอยู่และจากไปสุคติภพ หลักธรรมต่าง ๆ ของคุณพ่อยังประทับจิตใจของดิฉันอยู่โดยตลอด การกระทำต่าง ๆ ของคุณพ่อสมควรเป็นตัวอย่างของชาวพุทธและบุตรหลานโดยทั่วกัน

สำอาง ชูเกษ

สารบาญ

ปรารภตัวเอง

นายหมี ไชยวิเชียร

๏ ข้านายหมีไชยวิเชียรอุบาสก เป็นทายกสังกัดวัดเสนหา
วันนี้ที่สิบเจ็ดเดือนมีนา สองพันห้าร้อยสิบปีมะเมีย
อายุข้าแปดสิบห้าเข้ามานี้ อันชีวีร่างกายให้ละเหี่ย
อะไรที่มีให้เห็นเป็นเยี่ยงเยีย ยามสูญเสียสิ้นชาติขาดชีวา
อันลายมือหนังสือที่เขียนไว้ ย่อมจะได้เป็นพยานนานข้างหน้า
เรื่องก่อน ๆ ไม่ย้อนกล่าวนำเอามา เพราะเหตุว่าพ้นเผื่อเหลือกำลัง
จะกล่าวแต่อายุห้าสิบถ้วน อันสมควรชีวาไม่ล้าหลัง
ได้เห็นไทยว่าชีวีไม่จีรัง จึงเกิดสังเวชใจไม่บรรเทา
หันเข้าวัดหัดฟังธรรมคำสั่งสอน จนใจอ่อนหายโมโหที่โง่เขลา
พระครูห้อยสมภารท่านรักเรา ชักชวนเข้าเป็นอุบาสกตกทอดมา
ได้เรียนรู้ดูจำได้กำหนด ตามแบบบทลำนำคำคาถา

ได้ท่องบ่นสาธยายหมายอักขรา จดจำบทพจนาตามบาลี
แล้วเพ่งเพียรพินิจคิดเหตุผล หวังกุศลภายหน้าเป็นราศี
เป็ญจศีลอุโบสถกรรรมบทมี จนเป็นที่ตั้งมั่นในสันดาน
ฟังเทศน์ธรรมจำความไม่หยามหยาบ นำมาทาบไว้กับจิตอธิษฐาน
เพื่อเป็นบทภาวนาหาพยาน มนสิการน้อมหน่วงเข้าดวงแด
นั่งสงบสบสงัดขัดสมาธิ์ อภิวาทโดยงามตามกระแส
กราบเคารพพระไตรรัตน์โดยทัดแท้ เป็นหนึ่งแน่น้อมใส่ในโมลี
ระลึกบุญคุณกุศลที่ตนสร้าง มาแต่ปางเป็นทุนบุญราศี
ได้มาเกิดเป็นมนุษย์บริสุทธิ์ดี ครบอินทรีย์ขันธ์ธาตุไม่ขาดเลย
เมื่อเห็นธรรมจำทรงในตรงนี้ เกิดปีติชื่นบานนะท่านเอ๋ย
สงบจิตนิจอารมณ์ตามลมเชย จนคุ้นเคยอัสสาสะปัสสาสะเป็น-
อารมณ์
กำหนดรู้ที่เกิดและที่ดับ วกวนกลับเข้าออกบอกประสม
เวียนไปมามั่นคงไม่หลงลม เป็นอารมณ์หนึ่งแน่ไม่แปรปรวน
มีสติตั้งมั่นไม่หวั่นหวาด แสนสะอาดแน่นิ่งเป็นสิ่งสงวน
ใช้สติและปัญญามาคำนวณ คิดทบทวนเห็นจิตสถิตย์เนาว์
อยู่กับลมผสมกันไม่หันจาก มีวิบากกิเลสกรรมประจำเฝ้า
อยู่ด้วยกันหันเพียรเวียนรุมเร่า กิเลสเล่ากรรมวิบากไม่จากใจ
กายเป็นที่จิตใจอาศัยอยู่ เปรียบเหมือนคูหาห้องช่องอาศัย
อันธาตุดินธาตุน้ำและลมไฟ ที่อาศัยของจิตเป็นนิจกาล
ลมหายใจเข้าออกนอกในนี้ เกิดจากที่สี่จุดสมุฏฐาน

คือจิตกรรมอุตุอยู่บริบาล กับโอชาอาหารเข้ารับรอง
จึงเกิดเป็นสันตติที่สืบต่อ ได้ชลอเป็นอยู่ชูสนอง
จึงเรียกกายสังขารการประคอง เพราะเป็นของปรุงแต่งแห่ง-ร่างกาย

ถ้าสันตติขาดลงที่ตรงไหน กายกับใจจึงต้องแยกแตกสลาย
ถ้าสมุฏฐานทั้งสี่มีอันตราย จิตกับกายยังไม่แยกแตกจากกัน
พิจารณาเห็นกายและในกาย เป็นเครื่องหมายตัดทอนคิด-ผ่อนผัน

ดับยินดียินร้ายอย่าไว้มัน พอบอนบั่นกิเลสร้ายให้บรรเทา
เห็นแต่กายสักว่ากายเครื่องหมายรู้ ไม่เป็นผู้งมงายหายโฉดเขลา
เกิดสติและปัญญาไม่พาเมา ไม่ถือเอากายนี้เป็นจีรัง
เพราะธาตุดินธาตุน้ำเครื่องชำรุด ในที่สุดเน่าพองเป็นหนองขัง
ไม่น่ารักไม่น่าปองของผุพัง ทั้งรุงรังรกเรื้อเชื้อโรคา
ละกายเน่าข้างนอกสำรอกทิ้ง เอากายให้ไว้เป็นสิ่งแสวงหา
อันกายในคือหายใจอยู่ไปมา ใช้ปัญญาและจิตพิจารณ์ลม
ถ้าลมดิ่งนิ่งแน่ไม่แผ่ซ่าน จิตก็ตั้งยังฐานอันเหมาะสม
เอาปัญญาเพ่งพินิจพิจารณ์อารมณ์ กิเลสประสมกรรมวิบากไม่จากใจ
ปรุงแต่งให้วนเวียนเปลี่ยนเสวย ไม่จมเลยแน่ลงที่ตรงไหน
ทั้งทุกข์สุขอุเบกขาเปลี่ยนหน้าไป เป็นวิสัยปรุงแต่งแห่งอารมณ์
ท่านกล่าวว่าเป็นจิตตสังขาร มีประมาณวนวิ่งหาสิ่งประสม
ไม่เที่ยงแท้แน่ลงคงอารมณ์ อย่าชื่นชมอาลัยในเวทนา

เวทนานี้มีตัณหาเข้าอาศัย จงมองให้เห็นแจ้งแห่งตัณหา
แล้วเพ่งเผาเอาออกข้างนอกนา จนเห็นทันด้วยปัญญาว่าไม่มี
แต่เวทนาทั้งสามนี้ยังมีอยู่ เป็นแต่รู้ว่าเวทนาไม่ล่าหนี
เป็นอนิจจังทุกขังทั้งตาปี ทั้งไม่มีตัวตนแห่งหนใด
อันรูปนามทั้งสองของเรานี้ ไม่เป็นที่มั่นคงที่ตรงไหน
เป็นไตรลักษณ์หมุนเวียนเปลี่ยน-กันไป เป็นวิสัยรูปนามตามธรรมดา
ตัดอาลัยไม่มียินดีร้าย คิดเหนื่อยหน่ายไม่มุ่งมาต-ปรารถนา
ใช้สติตั้งหมั่นด้วยปัญญา พิจารณาดูจิตสถิตย์มี
กับลมปราณผ่านตั้งยังถิติ เป็นสมาธิแจ่มจรัสรัศมี
ปัญญาตรองมองหาผ้าธุลี ให้เป็นที่รู้แจ้งแห่งปัญญา
การทำจิตให้มัวหมองตรองไม่เห็น อันนี้เป็นด้วยกิเลสและตัณหา
เป็นนิวรณ์ซ้อนซับทับเข้ามา เป็นทั้งห้าสถานการกีดกัน
ทั้งวิตกวิจารณ์ปีติสุข อุเบกขาก็มาซุกประสมสรรพ์
เป็นสิบอย่างล้วนของปิดป้องกัน จึงใช้ปัญญาไล่ให้หลบไป
ด้วยวิโมกขังตั้งจิตปลิดให้ขาด ให้ไปปราศมลทินสิ้นสงสัย
ให้เป็นเอกัคคตาจิตสถิตย์ใน อยู่อาศัยกับลมปราณตระการตา
น้อมจิตไปยังที่วิสุทธิเจ็ด ดูให้เสร็จทั่วรอบโดยชอบหนา
๑ ดูศีลให้เห็นศีลด้วยจินตนา ให้เห็นว่าศีลนี้บริบูรณ์
๒ ดูจิตเพ่งพินิจให้สนิทแน่ สะอาดแท้มลทินไปสิ้นสูญ

๓ ดูทิฏฐิความเห็นเป็นเค้ามูล บริบูรณ์ถูกต้องตามครองธรรม
๔ ดูข้อสงสัยในคำที่พร่ำสอน ให้แน่นอนแจ่มกระจ่างสว่างขำ
ไม่สงสัยแม้นิดน้อยในถ้อยคำ ล้วนเป็นธรรมหมดมลทินสิ้น-
เคลือบแคลง
๕ ให้เห็นมัคคามัคคญาณทัสน-
วิสุทธิ มิได้มีสิ่งใดให้กินแหนง
๖ ปฏิปทาญาณทัสนะชำระแต่ง ให้เห็นแจ้งงอกงามในสามทาง
หนึ่งไม่พูดเท็จสามหากกล่าวยุง ไม่ประสงค์พูดเพ้อละเมอขวาง
ไม่หยาบคายปรายวาจาคำระคาง ได้กล่าวอ้างเป็นสัมมาวาจาจริง
สองไม่ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ระงับบาป ไม่หยามหยาบลูกเมียใครใน-
เชิงหญิง
น้ำสุราเมรัยใจชังชิง งานทุกสิ่งเป็นสัมมากัมมันโต
สามยังชีวิตให้เป็นอยู่ด้วยสู่ขอ ไม่ขี้ฉ้อโกงคดอดโทโส
ให้ประจำเป็นสัมมาอาชีโว ได้ชื่นโชว์เป็นอธิศีลสิ้นระแวง
ชำระจิตคิดหวังยังกุศล ให้เกิดผลบารมีเป็นสีแสง
ไม่กลับกลอกนอกในให้ใครระแวง ให้เห็นแจ้งเป็นอธิจิตตสิกขา-
สมาทาน
ใช้ปัญญาดูทุกข์และสมุทัย ทั้งรู้ในนิโรธสัจจ์ประทัฏฐาน
มรรคทั้งแปดเห็นพร้อมน้อมสู่ญาณ เป็นมูลฐานอธิปัญญาสง่างาม
๗ ญาณทัศนะวิสุทธิ มุ่งดำริห์แลไปในไตรสาม

เห็นอธิศีลสิกขาปรากฏงาม แต่เป็นกามาวจรภูมิชุมนุมลง
เป็นมหากุศลพ้นจากบาป ได้ซับซาบด้วยบุญญาอานิสงส์
อธิจิตเพ่งพินิจให้แน่ลง เป็นอานิสงส์ของรูปาวจรฌาณ
อธิปัญญาเป็นมหากุศลใหญ่ จัดเข้าในอรูปามหาศาล
อันภูมิจิตทั้งสามงามตระการ เป็นแต่นั่นวัฏฏคามินีปฏิปทา
ยังตกอยู่ในกิเลสกรรมและวิบาก ไม่ออกจากสงสารนะท่านหนา
ยังตกอยู่ในไตรวัฏฏ์พัฒนา เป็นอาสวากิเลศดองของจิตใจ
ก็เพราะว่ากิเลสกรรมและวิบาก เป็นมูลรากของตัณหาอย่าสงสัย
รู้ตระหนักประจักษ์แจ้งแห่งจิตใจ มันเป็นภัยละให้พ้นหมดมลทิน
ใช้ปัญญาหาวิธีดำริห์คิด ประคองจิตกับไตรวัฏฏ์ขึ้นตัดสิน
ยกขึ้นสู่วิปัสสนาญาณอันชาญชิน ดำริห์จินตนาพิจอนิจจัง
อาการนี้มันประณีตและละเอียด ถ้าขี้เกียจไตร่ตรองอย่าปองหวัง
เป็นมรรคญาณของท่านที่ชิงชัง ในกองสังขารธรรมนำให้วน
เพราะเห็นภัยในสังสารวัฏฏ์ ท่านคิดตัดกระสันให้พลันหล่น
เพ่งไตรวัฏฏ์ทั้งสามดังน้ำวน เล็งแลผลวิปลาศให้ปราศนา
แล้วเพ่งเผาโมหาที่พาหลง ให้ขาดลงโดยดีทีเดียวหนา
เห็นประจักษ์โดยพลันด้วยปัญญา เป็นอนิจจาโดยจริงสิ่งทั้งมวล
ก็จะเป็นอนิมิตตวิโมกข์ ดังความโศกเกษมสันต์ไม่หันหวน
แล้วเพ่งเผาเอาที่ทุกข์ ๆ จำนวน มันชักชวนกันมาด้วยท่าไร
จงเพ่งตรงลงตัณหาปณิธิ อุตตริแต่เรื่องโลภละโมบใหญ่
อยากได้นั่นอยากได้นี่ทุกทีไป มากเท่าใดก็ยิ่งดีไม่มีพอ

เอาปัญญานิโรธมาโจทย์ตัด ตัณหาสามตามบัญญัติให้ขาดหนอ
ให้สิ้นไปหมดไปอย่าได้รอ อย่าให้ต่อผูกติดกับจิตเรา
เป็นตัณหักขโยโผล่ไม่ขึ้น ได้ราบรื่นเย็นเยียบหายเงียบเหงา
เป็นอปนิหิตวิโมกข์สิ้นโศกเมา กรรมไรเล่าชั่วดีไม่มีมา
วิบากจิตที่เป็นพิษให้บังเกิด ในกำเนิดใด ๆ ไม่มีหนา
เป็นสุญญตวิโมกข์จากโลกลา อันรูปนามธรรมดาไม่มามี
เป็นวิราโคนิโรโธนิพพานัง เข้าถึงฝั่งอมตะเกษมศรี
การเกิดแก่เจ็บตายมิได้มี สิ่งเหล่านี้ข้าพเจ้าเฝ้าบำเพ็ญ
พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ได้สดับ จึงน้อมรับมาสำรวจตรวจให้เห็น
ดังบาลีชี้แจงแห่งประเด็น ซึ่งกล่าวเป็นคาถาพระบาลี
ว่า "เต ฌายิโน สาตติกา. ซึ่งแปลว่าบัณฑิตชาติสะอาดศรี
ไม่ประมาทมัวเมาเขลาอินทรีย์ เป็นผู้มีความเพียรเวียนระวัง
พิจารณ์ธรรมจำไว้อย่าให้ขาด คงสมมาดถูกต้องที่ปองหวัง
ให้มั่นคงตรงดีเป็นจีรัง มุ่งหน้ายังที่หมายอย่าได้วาง
นิจจังทัฬหะปรักคมา เนื้อความว่าเพียรไปอย่าไกลห่าง
ให้เป็นนิตย์จิตจงอย่าปลงวาง คงถูกทางตามประสงค์ในวงศ์-ญาณ
ผุสันติ ธีรา นิพฺพานัง คงสมหวังถึงแดนมีแก่นสาร
ย่อมถูกต้องแห่งห้วงพระนิพพาน ในสถานเป็นเกษมอันเปรมปรี
โยคักเขมัง อนุตฺตรัง เป็นที่ยังโยคะให้ละหนี
ให้อิ่มเอมเกษมสันต์พันทวี ข้านายหมีมุ่งหวังดังพรรณนา

จึงเข้าวัดฝึกหัดอบรมจิต เพราะว่าคิดมุ่งมาดปรารถนา
ที่เกษมจากโยคังดังกล่าวมา สามสิบห้าปีถ้วนล้วนรำลึก
ยามแก่เฒ่าเข้าถึงแปดสิบห้า คิดขึ้นมาใจหายได้รู้สึก
จึงเขียนคำปรารภนบบรรทึก ต้องนั่งตรึกตรองหามรณธรรม
กันประมาทพลาดพลั้งครั้งที่สุด ให้เป็นนุสสติว่าภาวนาพร่ำ
การใด ๆ สิ่งอื่นไม่ขืนทำ เพราะจวนค่ำอัศดงชีวงคต
ขอจบเรื่องปรารภโดยนบนอบ จะผิดชอบท่านทั้งมวลควรกำหนด
ข้ารู้น้อยด้อยปัญญาสุนทรพจน์ ท่านทั้งหมดได้เมตตาการุญ เทอญ

หัวอกพ่อแม่

พระราชธรรมกวี

วัดเสนหา จ. นครปฐม

เมื่อมารดาหวังบุตรสุดประเสริฐ
ให้มาเกิดในครรภ์ทันประสงค์
ย่อมบวงสรวงเทวฤทธิ์จิตจำนงค์
ขอให้ส่งเทพเจ้ามาเข้าครรภ์
แม่ทราบชัดว่าบัดนี้มีครรภ์แล้ว
ก็ผ่องแผ้วปรีเปรมเกษมสันต์
บำรุงกายให้สดชื่นทุกคืนวัน
ถนอมขวัญบุตรในท้องประคองมา
ครั้นใกล้วันครรภ์แก่แม่จะคลอด
เที่ยวพร่ำพรอดไต่ถามยามหรรษา
กับผู้รู้ครูเฒ่าเจ้าตำรา
บุตรเกิดมาวันใดฤกษ์ไหนดี

เมื่อรู้ความตามท่านอาจารย์บอก
จิตไม่กรอกตั้งตรงอยู่คงที่
ภาวนาทุกคืนชื่นอินทรีย์
ขอให้มีบุตรตามยามเวลา

ทั้งจิตแม่มุ่งตั้งหวังได้บุตร
ที่สูงสุดด้วยอำนาจวาสนา
ทั้งรูปโฉมโนมพรรณและจรรยา
เลิศปัญญากตัญญูรู้คุณคน

มีศีลธรรมดำรงวงสกุล
บริบูรณ์สินทรัพย์ไม่อับผล
นี้ความคิดของแม่แท้ทุกคน
ที่หวังผลให้ลูกผูกอารมณ์

เมื่อลูกคลอดปลอดภัยใจเป็นสุข
ลืมความทุกข์คอยเฝ้าลูบเผ้าผม
แสนอิ่มอาบปราบปลื้มให้ดื่มนม
ประคองชมยั่วยวนชวนพาที

ลูกร้องไห้กายสั่นจิตหวั่นไหว
เป็นห่วงใยจอมขวัญไม่หันหนี
ธุระอื่นหมื่นแสนแม้นจะมี
แม่ยินดีละทิ้ง, วิ่งประคอง,

ประโลมลูบจูบปลอบให้ชอบชื่น
ให้เริงรื่นเสื่อมคลายวายเศร้าหมอง
เมื่อลูกโตวิ่งได้ดังหมายปอง
แม่ก็ต้องระวังอยู่ทั้งวัน.

กลัวลมแดดแผดต้องละอองเปื้อน
คอยตักเตือนปลอบปลุกให้สุขสันต์
เพราะห่วงใยในลูกจิตผูกพัน
ทุกคืนวันแม่ไม่ลืมปลื้มอารมณ์

ครั้นโตใหญ่ให้ศึกษาหาความรู้
เป็นเครื่องชูประดับกายให้สวยสม
อันวิชาพาให้ผ่องล่องลอยลม
ดังคำคมปราชญ์ว่า "วิชาชาญ

อยู่หรือไปดีสิ้นถิ่นมนุษย์
อุดมสุดเลิศค่ามหาศาล"
ข้อที่พ่อแม่มุ่งหวังตั้งปณิธาน
ให้ลูกหลานล้ำเลิศประเสริฐคุณ

แม่จึงได้สมัญญาปรากฏชื่อ
เพราะนับถือรักบุตรเผ้าอุดหนุน
"โปเสนุตี" คำนี้บริบูรณ์
อำนาจคุณความดีที่มีมา.

พ่อรวบรวมทรัพย์สินสิ้นทั้งหมด
ตั้งใจจดต่อบุตรสุดหรรษา
ลูกโตใหญ่พ่อคำนึงถึงเวลา
จึงอุตส่าห์พร่ำสอนสุนทรธรรม.

ให้ลูกดีมีจรรยามารยาท
จิตสอาดงามสมแสนคมขำ
ให้ชื่นชมสมถวิลในศีลธรรม
จะได้บำรุงตัวไปชั่วกาล

เมื่อลูกไปไกลตาเวลาค่ำ
แม่ก็พร่ำพลอดเพ้อละเมอขาน
พอลูกกลับขยับท่าว่าเดือดดาล
มีอาการดังว่าจะฆ่าตี.

ไปไหนมาลูกชั่วมัวแต่เล่น
เช้าจรดเย็นแม่นั่งมองจ้องวิถี
ลูกอะไรไม่อยากได้ตายเสียดี
ทำท่าทีกริ้วโกรยเสียงโวยวาย.

อันความจริงแม่รักใคร่ในสายเลือด
ถึงจะเดือดเป็นเปลวก็เร็วหาย
พอลูกอ้อน ว่าแม่จ๋า ข้าไม่สบาย
อย่าโวยวายทำโทษโกรธลูกเลย.

พังเสียงใส หวั่นไหวใจแม่อ่อน
เหมือนต้นบอน ถูกไฟลน ไม่ทนเฉย
เพราะใจปั๊กรักลูกผูกชมเชย
จึงเอื้อนเอ่ย วาจา ท่าประโลม.

แม่ไม่รู้ขู่ลูกเพราะผูกรัก
โอ้ ! บุญหนักอย่าเศร้า เจ้างามโฉม
ทั่วแดนดินถิ่นมนุษย์สุดพะโยม
ใครจะโทรม แม่ไม่หวั่น เหมือนขวัญใจ.

อย่าเศร้าสร้อยน้อยจิตคิดให้ถูก
แม่จะผูกโกรธขึ้งไปถึงไหน
แม่รักเจ้า เฝ้าวอนสอนร่ำไป
จงเห็นใจพ่อแม่ที่แท้ เอย.

อันรักแท้ที่แน่คือแม่ฉัน
นอกจากนั้นไม่แน่เปลี่ยนแปรได้
วันนี้รักรุ่งผลักรักกระจาย
หมดความหมายชอกช้ำอยู่ร่ำไป

โลกมนุษย์สุดมหาชลาสินธุ์
แถมเมฆินทร์สุดหล้าว่ากว้างใหญ่
พระคุณพ่อแม่เลิศลพภพไตร
ทั้งกว้างใหญ่ยิ่งกว่าเมฆาดิน.

ยามลูกเศร้าแม่คอยเฝ้าถนอมขวัญ
ทุกคืนวันไม่เหินห่างไปข้างไหน
ยามลูกทุกข์แม่คอยปลุกให้สุขใจ
ยามมีภัยแม่หาช่องคอยป้องกัน.

จะหาใครใดอื่นสักหมื่นแสน
ไม่เหมือนแม้นคุณค่ามารดาฉัน
พ่อแม่การุญจุนเจือทุกเชื่อวัน
คุณอนันต์ลูกไม่ลืมปลื้มใจเอย.

ยามลูกได้ลาภยศปรากฏยิ่ง
มีทุกสิ่งสมมาดดังปรารถนา
ทั้งทรัพย์สินโคควายและไร่นา
เป็นมหาเศรษฐีอันมีนาม

พ่อแม่มีมุทิตาอุรารื่น
แสนสดชื่นสำราญทวารสาม
คือกายวาจาจิตสนิทงาม
ยิ่งมีความมุทิตาขึ้นกว่าเดิม

หน้าแฉล้มแช่มชื่นระรื่นร่า
ส่วนวาจากล่าวชมนิยมเสริม
ทั้งน้ำจิตคิดตั้งหวังต่อเติม
ให้พูนเพิ่มโภคายิ่งกว่านี้

น้ำจิตแม่แท้จริงเป็นสิ่งสัตย์
ดุจบันทัดเที่ยงตรงอยู่คงที่
มุทิตาสนิทแน่แท้เช่นนี้
จะหามีผู้ใดเปรียบ มาเทียบเอย

แม่รักบุตรสุดสนิทน้ำจิตผ่อง
คอยคุ้มครองกันภัยให้ไกลห่าง
เพราะน้ำจิตรักใคร่ไม่จืดจาง
เปรียบเหมือนอย่างอรหันต์อนันตคุณ

ลูกทำผิดจิตแม่มีแต่เศร้า
จึงคอยเฝ้าช่วยเหลือคิดเกื้อหนุน
ให้ลูกกลับทำชอบประกอบบุญ
นี้พระคุณของพ่อแม่ที่แท้ เอย

อันอาจารย์ใน ๆ ในโลกนี้
ถึงหากมีจิตหวังจะสั่งสอน
ให้ศิษย์มีวิชาดังอาภรณ์
เป็นแต่ตอนปัจฉาจารย์ด้านวิชา

ส่วนมารดาบิดาเป็นปุพพาจารย์
เพราะมีการสั่งสอนลูกก่อนหนา
ให้รู้ชอบประกอบมั่นทางจรรยา
สิ่งนา ๆ พ่อแม่สอนมากคน เอย

อันพระคุณของพ่อแม่ที่แ[illegible] ตา
ปราชญ์สมมติเอาแผ่นดินสิ้นทั้งผอง

เป็นก้อนหมึกเลงละลายดังหมายปอง
ลงในห้วงมหาสมุทรสุดนที
แล้วเอาเขาพระสุ เมรุราช
เป็นปากกาเครื่องวาดอักษรศรี
เอาท้องฟ้าเป็นกระดาษวาดวาที
มาเขียนชี้ชมบุญคุณมารดา
จนหมดสิ้นดินฟ้ามหาสมุทร
สุเมรุสุด กล่อนพลัด จากหัตถา
สิ้นทุกอย่าง ยังไม่สิ้น คุณมารดา
จึงนับว่า ยิ่งใหญ่ ไพศาล เลย.

แม่แก้วทำวิปัสสนา

สำอาง ชูเกษ

นำเรื่อง

ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้เญยธรรม ๕ ประการ และธรรมทั้งหลายทั้งปวงด้วยพระองค์เอง โดยไม่มีผู้เปรียบปาน เป็นดวงประทีปที่จะให้ความสว่างไสวแก่มวลชนทั้งหลาย โดยไม่มีการขีดขั้นชั้นวรรณะและต่างชาติต่างศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น แม้ปวงสัตว์โลกทั้งหลายทั้งสัตว์น้อยและใหญ่ พระองค์ทรงพระเมตตาโดยทั่วกัน เพื่อมิให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทรงชี้แจงให้สัตว์ทั้งหลายมีเมตตาธรรมเพื่อสันติสุขแห่งโลก ยิ่งกว่านั้นพระองค์ได้ทรงมอบมรดกอันสำคัญยิ่ง คือ พระสูตร ๒๑๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระวินัย ๒๑๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระปรมัตถ์ก็คือพระอภิธรรมอีก ๔๒๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ให้ไว้แก่พุทธบริษัททั้ง ๔ เพื่อให้ช่วยกันทำนุ

บำรุงและรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไปจากโลกนี้ ด้วยความซาบซึ้งประทับอยู่ในจิต

ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบนมัสการแทบพระยุคลบาทของพระองค์ ณ โอกาสนี้ และขอเชิญชวนท่านพุทธบริษัททั้งหลายทั้งปวงจงรีบเร่งช่วยกันศึกษาและปฏิบัติ ตามหลักธรรมที่พระองค์ได้ทรงชี้แจงให้หลักฐานไว้ทั้ง ๓ ทางคือ การศึกษาพระวินัย พระสูตรและพระปรมัตถ์ จงเร่งรีบสดับตรับฟังและศึกษาเสีย อย่าให้เวลาล่วงเลยไป เพราะมีชีวิตของท่านทั้งหลายนั้นน้อยนัก และความสุขที่ท่านได้ประสบอยู่นี้ก็เล็กน้อยเช่นเดียวกัน คือ กินเป็นสุขนอนเป็นสุข อยากได้สิ่งใดเมื่อได้แล้วก็เป็นสุข

แต่เมื่อท่านใช้ปัญญาให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่า เวลาที่ไม่ได้กิน เวลาที่ไม่ได้นอน เวลาที่ไม่ได้สิ่งที่สมความปรารถนานั้นมีเวลามากกว่าเพียงไรและเวลาเหล่านี้คือความทุกข์ทั้งสิ้น ท่านจะทนอยู่ในความทุกข์เหล่านี้ไปได้สักแค่ไหน มิช้าท่านก็จะแก่และจะต้องตายไปเช่นเดียวกับบรรพบุรุษของเราทั้งหลาย ในโอกาสนี้ท่านจงรีบเดินทางอันถูกต้องเสียทีเถิด จงอย่าเป็นผู้หลงทางเลยสมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงชี้หนทางไว้ให้บุตรหลานของท่านเดินอยู่แล้ว เพราะพระองค์ก็ได้ทรงดำเนินไปพ้นแล้ว หนทางนั้นคือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ หรือการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่บรรดาท่านผู้มีปัญญาและมีบุญมาแต่อดีตได้พยายามสร้างสำนักปฏิบัติธรรม

เพื่อชักชวนให้พวกเราพี่น้องชาวพุทธทั้งหลายได้ดำเนินตามพระองค์ผู้ทรงชนะมารทั้งภายนอกและภายใน อันเป็นหนทางที่จะนำสันติสุขอันแท้จริงพร้อมทั้งบริสุทธิและบริบูรณ์ด้วยประการทั้งปวง ดังพุทธภาษิตว่า

จิตฺตํ รกฺเขยฺย เมธาวี จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํ บัณฑิตทั้งหลายย่อมรักษาใจไว้ได้ จิตที่คุ้มครองดีแล้วย่อมนำสุขมาให้

การเจริญสติปัฏฐานนี้แหละเป็นทางแห่งบัณฑิตโดยแท้และนำสุขมาให้ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงขอเขียนการเจริญวิปัสสนากัมมัฏ-ฐานของแม่แก้ว เพื่อสนองคุณแก่คุณพ่อและคุณแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอกุศลที่ลูกได้ตั้งจิตเขียนเรื่องนี้ เพื่อผู้ที่ใคร่ในธรรมและอนุชนทั้งหลาย ผู้หวังในความสุขคือสันติโดยแท้จริง ขอกุศลแห่งความตั้งจิตอันนี้จงยังประโยชน์ให้สำเร็จแด่คุณพ่อและคุณแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้ได้ดำเนินตามหนทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ คือสติปัฏฐานนี้ และถึงซึ่ง มรรค ผล พระนิพพานโดยสะดวกสบายด้วยเทอญ

ขอความตั้งจิตอันเป็นกุศลนี้จงยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่ท่านสาธุชนทั้งหลายขอจงถึงซึ่งความพ้นทุกข์ ถ้ายังมีภพชาติขอให้ท่านจงเป็นบัณฑิตในทางธรรมคือมีปัญญากำหนดรู้ในรูปนามญาตปริญญา

กำหนดรู้ในพระไตรลักษณ์เป็น ตีรณปริญญา

กำหนดรู้ในการประหานกิเลสเป็น ปหานปริญญา

และถึงซึ่งมรรคผลนิพพานทุก ๆ ท่านเทอญ

หากมีการผิดพลาดประการใดเกี่ยวกับธรรมะในเรื่องนี้ ขอท่านผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลายโปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้มีปัญญาน้อยด้วย

แม่แก้วเป็นคนนครสวรรค์ ประกอบการค้ามีฐานะมั่งคั่งพอสมควร เป็นผู้ที่มีจิตศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ในบรรดาวัดวาต่าง ๆ แม่แก้วได้ถือเป็นกิจสำคัญที่จะต้องช่วยอุปถัมภ์บำรุง ในเมื่อทางวัดขาดแคลนอย่างหนึ่งอย่างใด ที่แม่แก้วพอจะทำได้ จะต้องขวนขวายชักชวนญาติมิตรพวกพ้องช่วยทำกิจของพระศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปทุกครั้ง การประพฤติปฏิบัติของแม่แก้วเป็นไปเช่นนี้โดยสม่ำเสมอ แม่แก้วจึงเป็นที่รักและเคารพของบรรดาชาวนครสวรรค์โดยทั่วไป ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต

เมื่อแม่แก้วมีอายุล่วงเข้าวัยกลางคืออายุ ๕๐ ปี ก็มาคิดว่ากิจการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมก็ได้ปฏิบัติมาโดยเรียบร้อยพอสมควร เพราะในบรรดาผู้ที่ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนด้วยกันแล้ว แม่แก้วก็เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องอยู่เสมอ ทั้งในด้านอุปนิสัย

ใจคอก็เป็นที่รักและเคารพ ของผู้ที่ได้คบหาสมาคมด้วยโดยทั่วไป แต่ถึงอย่างนั้นแม่แก้วก็มิได้ประมาทคิดอยู่เสมอว่า การบุญต่าง ๆ มีการสร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญ ทอดกฐินและบวชพระ เป็นต้น เหล่านี้ก็ได้ทำมามากแล้ว

แต่แม่แก้วได้ฟังทางวิทยุพูดถึงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ว่าประเสริฐมากยิ่งกว่าการบุญต่าง ๆ ที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว แม่แก้วจึงอยากจะลองเข้าปฏิบัติดูสักครั้ง จึงได้ลองไปปรึกษาท่านมหาที่วัด พอท่านทราบว่าแม่แก้วจะต้องการเข้าปฏิบัติท่านมีความยินดีมาก ท่านจึงได้แนะนำแม่แก้วว่า ท่านมีเพื่อนเป็นพระอาจารย์วิปัสสนาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ท่านจะมีหนังสือแนะนำไปให้ แม่แก้วจึงตกลงทันที เมื่อกลับมาบ้านแล้วจึงปรึกษากับสามีซึ่งเป็นที่เคารพและนับถือของแม่แก้วมาก ก็ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี แม่แก้วจึงกล่าวคำขอบคุณและแสดงความเคารพที่ได้รับอนุญาต พร้อมทั้งจะช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ในขณะที่แม่แก้วไปปฏิบัติกัมมัฏฐานในครั้งนี้ ดังนั้นแม่แก้วจึงได้รีบจัดกิจการงานที่ยังคั่งค้างอยู่และมอบหมายธุระต่าง ๆ แก่ผู้ที่ใกล้ชิด และเล่าเรื่องของการกุศลครั้งนี้ให้แก่บุตรหลานฟังทุกคนและไม่มีใครขัดขวาง พอดีเป็นเวลาจวนจะเข้าพรรษา แม่แก้วจึงบอกว่าจะขอเข้าปฏิบัติวิปัสสนาในครั้งนี้สัก ๑ พรรษา ดังนั้นเมื่อเตรียมตัวเรียบร้อยแล้วแม่แก้วก็ได้เดินทางเข้าไปในกรุงเทพ ฯ เพื่อพบกับท่านอาจารย์วิปัสสนาตามที่ท่านมหาแนะนำ

ฉะนั้นเมื่อแม่แก้วได้มาถึงวัดและกราบนมัสการพร้อมทั้งแนะนำตนเอง และได้ส่งจดหมายของท่านมหาให้ท่านอาจารย์เรียบร้อยแล้ว ก็ได้นั่งลงในที่ ๆ สมควร เมื่อท่านอาจารย์ได้อ่านจดหมายเสร็จแล้วจึงได้ถามข่าวพระผู้เป็นสหายของท่านเสร็จแล้วจึงได้สนทนากับแม่แก้วต่อไป แม่แก้วได้สนทนากับท่านอาจารย์ตามสมควรแล้วจึงได้ขอโอกาสท่าน เพื่อถามถึงหลักของการปฏิบัติวิปัสสนาพร้อมทั้งอานิสงส์ด้วย ท่านอาจารย์ก็เมตตาอนุญาตให้ซักถามได้ไม่ขัดข้อง เมื่อแม่แก้วได้ถวายภัตตาหารในเวลาเพลเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งรอพักในที่อันสมควร จนกระทั่งท่านอาจารย์ฉันเสร็จและพักผ่อนพอสมควรจึงได้โอกาสสนทนาต่อไป

แม่แก้วเป็นผู้มีอัธยาศัยเรียบร้อย และมีความเคารพในท่านอาจารย์มาก มิกล้าที่จะซักถามอะไรจึงนิ่งฟังอยู่

ท่านอาจารย์สังเกตเห็นมารยาทเช่นนั้น ก็รู้ได้ทันทีและนึกชมอยู่ในใจว่า แม้จะเป็นคนบ้านนอกก็จริงแต่มีมารยาทเป็นผู้ดีแท้ย่อมหาได้ยากยิ่งในสมัยนี้ ท่านจึงให้โอกาสว่าโยมจะถามอะไรก็ขอให้ถามได้อาตมาอนุญาตโยมไม่ต้องเกรงใจ แม่แก้วจึงกราบแสดงความเคารพแล้วจึงถามว่า

แม่แก้ว: มีผู้บอกว่า การปฏิบัติวิปัสสนานั้นได้กุศลมากกว่าทำบุญอย่างอื่น ๆ จริงหรือไม่คะ

อาจารย์: จริงน่ะจริงหรอกโยม แต่เป็นสิ่งพูดยาก เพราะศาสนานั้นจะทรงอยู่ได้เพราะการกระทำที่เรียกว่ากุศลต่าง ๆ จะทำ

เพียงอย่างเดียวนั้นไม่ได้ แต่ที่ถูกต้องที่สุดนั้น ควรจะสร้างบุญกุศลต่าง ๆ เช่น สร้างพระอุโบสถ และทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างอื่น ๆ เสียก่อน แล้วจึงเข้าปฏิบัติวิปัสสนานั้นแหละจึงจะได้ผลดี เพราะเท่ากับได้สร้างบารมีมามากแล้ว

ก. ขอท่านอาจารย์กรุณาอธิบาย ที่ว่าจริงแต่พูดยากนั้นมีความหมายอย่างไรคะ

อ. อาตมาจะขอถามโยมว่า เมื่อมีผู้มาบอกว่าขอให้ช่วยสร้างพระอุโบสถนั้น โยมไปไม่ได้เพราะป่วยหรือติดธุระ แต่โยมก็ยังฝากเงินไปช่วยทำบุญได้ กุศลอย่างอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ขอให้มีทรัพย์และมีศรัทธาเท่านั้น จะฝากใครไปทำก็ได้ แต่การปฏิบัติวิปัสสนานั้นโยมฝากใครไม่ได้จะต้องเข้าปฏิบัติด้วยตนเอง และถ้าเป็นผู้ไม่มีบารมีเคยอธิษฐานหรือเคยสร้างกุศลมาแต่ก่อนแล้ว ยิ่งหาโอกาสได้ยากอย่างยิ่ง จะต้องติดขัดอย่างนั้นอย่างนี้มีอุปสรรคต่าง ๆ สรุปแล้วก็คือไม่มีบุญมาแต่อดีตนั่นเอง

ก. และกุศลที่ได้นั้นต่างกันกับกุศลอื่น ๆ อย่างไรบ้างคะ

อ. ทำบุญอื่น ๆ นั้นโยมจะได้รับผลในอนาคต จะช้าบ้างเร็วบ้างแล้วแต่กำลังของศรัทธา เป็นเหตุให้รูปสวย รวยทรัพย์เป็นต้น

ส่วนกุศลที่โยมปฏิบัติวิปัสสนานั้น จะทำให้โยมได้รับผลในปัจจุบันนี้ ตั้งแต่โยมได้เห็นธรรมะหรือมีความเข้าใจในวิปัสสนานั้น ยิ่งได้เคยสร้างสมบารมีมามากก็สามารถที่จะเปลี่ยนจากปุถุชนเป็นอริยะบุคคลได้ในปัจจุบันนี้ทีเดียว ส่วนเรื่องความยากจนนั้นไม่ต้องพูดถึงแล้ว เพราะเป็นผู้ที่มีทรัพย์เหนือทรัพย์ทั้งหลาย คือ อริยทรัพย์ ความจนไม่มีต่อไป

ก. ดิฉันยินดีมากเพราะกุศลอื่น ๆ ก็ได้ทำมาพอสมควรแล้ว และเมื่อได้ฟังท่านอาจารย์อธิบายทำให้ดิฉันเกิดศรัทธาอย่างมั่นคง ในการที่จะเข้าปฏิบัติอย่างแน่นอน ฉะนั้นขอท่านอาจารย์ได้กรุณาแนะนำในหลักการเบื้องต้นด้วยค่ะว่าควรจะปฏิบัติอย่างไรก่อน

อ. ในขั้นต้นจะต้องสมาทานศีลให้บริสุทธิ์และบริบูรณ์ เพราะมีศีลบริสุทธิ์แล้วจึงจะเป็นเหตุให้จิตผ่องใสและบริสุทธิ์ได้ จึงต้องสมาทานศีลเสียก่อน มีศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้น

ก. จะทำศีลให้บริสุทธิ์นั้นควรปฏิบัติอย่างไรคะ

อ. ศีลจะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยการปฏิบัติพระกัมมัฏฐานนี้แหละ เพราะเป็นการกำหนดรู้ที่กาย วาจา และใจ เพราะฉะนั้นศีลในพระกัมมัฏฐานนี้จึงจัดเป็นปาริสุทธิศีลได้

ก. ดิฉันขอถามท่านอาจารย์ก่อนด้วยว่า ในขณะปฏิบัตินั้นจะถามท่านอาจารย์ในเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นจะได้หรือไม่

อ. ได้โยมอนุญาตทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับการปฏิบัตินะโยม

เมื่อได้สนทนากับท่านอาจารย์พอสมควรแล้วแม่แก้วจึงได้ลาท่านอาจารย์กลับ และในวันต่อมาก็ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาตามที่ได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้

เมื่อได้สมาทานศีล และถวายอัตภาพร่างกายเพื่อพระศาสนา และอยู่ในโอวาทของท่านอาจารย์ ยอมตนเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เพื่อธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะได้เกิดขึ้นในขันธสันดานต่อไป

๓ วันต่อมา

อ. โยมกำหนดได้ทันในอิริยาบท ๔ ไหม

ก. พอจะกำหนดได้บ้าง แต่ก็เผลอเสียมากกว่าค่ะ

อ. รู้ว่าเผลอนั้นดีแล้ว แต่ก่อนไม่รู้ใช่ไหม

ก. ใช่ค่ะ แต่ดิฉันขอถามด้วย ดิฉันยังไม่เห็นเป็นบุญเป็นกุศลอย่างไรเลยตั้ง ๓ วันแล้ว ดิฉันคิดว่าอยู่บ้าน ๓ วันนี้ดิฉันทำประโยชน์ได้มากกว่า นั่ง ๆ นอน ๆ เช่นนี้ดิฉันไม่เห็นบุญเลยค่ะ

อ. แล้วโยมเห็นอะไรล่ะ

ก. เห็นแต่ความไม่พอใจ เพราะกำหนดไม่ทันก็มีแต่ความกลุ้มใจคิดอยากออก

อ. อยู่บ้านโยมเห็นไหม ความไม่พอใจ ความอยากน่ะ

ก. ไม่เห็นค่ะ

อ. นั่นแหละโยมความไม่พอใจก็คือโทสะ ความอยากก็คือโลภะ ทั้งโทสะและโมหะนี้มันใช้โยมมานานแล้ว แต่โยมไม่รู้จักมัน เมื่อโยมไม่รู้จักมันอยู่เรื่อย ๆ มันก็ใช้โยมอยู่เรื่อย ๆ ไม่ใช่แต่ชาตินี้นะโยม มันใช้โยมมาหลายร้อยชาติ โยมไม่รู้ ใคร ๆ ก็ไม่รู้ทั้งนั้น

ด้วยเหตุนี้พอโยมจะรู้ทันมันเข้ามันก็จะแสดงฤทธิ์ใหญ่

ก. แล้วจะทำอย่างไรต่อไปดีคะ

อ. จะต้องตั้งสติกำหนดดูต่อไปใหม่ จงตั้งใจในการที่จะทำงานในโอกาสต่อไป เช่นตั้งใจที่นั่งในการทำสมาธิก็นั่งให้ได้เวลาที่กำหนดไว้ ควรตั้งใจนั่งสักครึ่งชั่วโมง เดินสักครึ่งชั่วโมง ความตั้งใจที่จะกระทำการงานในวิปัสสนานี้ เรียกว่าโยนิโสมนสิการ คือตั้งใจและประคองสติดูอยู่ในอารมณ์นั้น ๆ และเมื่ออารมณ์ใดที่มาปรากฏเฉพาะหน้า เช่น ปวด เมื่อย ก็กำหนดรู้ในอารมณ์นั้น และเมื่อรู้สึกอยากจะพลิก ก็ต้องกำหนดรู้ว่าอยากพลิก เมื่อรู้แล้วจึงค่อยพลิก คือกำหนดรู้ในอารมณ์ต่าง ๆ ก่อนที่จะเปลี่ยน และเวลาไม่ชอบไม่พอใจ หรืออยากได้ในอารมณ์ใด ก็ต้องกำหนดรู้ในอารมณ์ที่ไม่ชอบไม่พอใจนั้น และความอยากได้ต่าง ๆ เสียก่อน

จากนั้นแม่แก้วก็เจริญกัมมัฏฐานต่อไป

๓ วัน ต่อมา

อ. โยมเป็นอย่างไรบ้าง ไม่พอใจและคิดอยากออกอีกไหม

ก. หายแล้วค่ะ เพราะไม่พอใจและอยากอะไรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เมื่อกำหนดรู้แล้วก็หายไปหมดทุกครั้ง

อ. โยมพอจะกำหนดรูปนามได้ทันไหม

ก. รูปได้แก่อะไร นามได้แก่อะไรคะ

อ. รูปที่จะกำหนดรู้นี้เป็นรูปภายนอกนะโยม ทางตาสี ทางหูเสียง ทางจมูกกลิ่น ทางลิ้นรส ทางกาย เย็น ร้อน อ่อนแข็ง หย่อนตึง โยมกำหนดรู้ในรูปทั้ง ๕ นี้ และขณะก้าวเดิน ยกแขน ยกขา อาการต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า รูป ทั้งสิ้น

นามคือใจที่รู้ว่าเห็น รู้ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส รู้อาการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นนามทั้งสิ้น โยมกำหนดให้ทันเท่านี้

หลายวันต่อมา

อ. รู้จักรูป รู้จักนามหรือยังเล่าให้ฟังบ้างซิ

ก. รู้จักบ้างแล้วค่ะ กำหนดสีแล้วก็หมดไป กำหนดเสียงแล้วก็หมดไป กำหนดรู้ทางทวารทั้ง ๕ เมื่อรู้แล้วก็หายไป รูปเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่ และนามคือใจ ที่รู้เห็นรูปก็หมดไปเช่นเดียวกัน อย่างนี้เรียกว่าเห็น รูปนามใช่ไหมคะ

อ. ใช่โยมแต่ก่อนนี้โยมเคยเห็นไหม ลองพูดให้ฟังซิ แต่ก่อนนี้เคยเห็นอย่างไร

ก. ไม่เคยค่ะ แต่ก่อนนี้ไม่เคยรู้ว่าเห็นเลย รู้แต่สวยไม่สวย มีความยินดีพอใจบ้าง และโกรธไม่ชอบใจบ้าง รู้อย่างนี้เป็นบุญอย่างนี้เป็นบาป ดีใจบ้างเสียใจบ้าง ยุ่งอยู่อย่างนั้นแหละค่ะ

ดิฉันขอถามด้วยว่า การที่กำหนดรู้ในสี เสียง กลิ่น รส สัมผัสเหล่านี้แล้วก็หมดไป คือรูปก็หมดไป รู้คือนามก็หมดไปอย่างนี้เรียกว่าอะไร

อ. รูปนั้นตั้งอยู่ไหม นามเมื่อรู้แล้วตั้งอยู่ไหม รูปและนามนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วเที่ยงไหม

ก. รูปและนามนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่ตั้งอยู่ ดับไปทั้งสิ้นค่ะไม่เที่ยง อย่างนี้เรียกว่า อนิจจัง ใช่ไหมคะ

อ. ใช่โยม ๆ เชื่อหรือยังว่ารูปนามนี้เป็น อนิจจัง ต่อไปนี้โยมจะพูดได้ไหมว่ารูปนามนี้ตั้งอยู่เป็นนิจ คือเที่ยง

ก. ดิฉันเชื่อแล้วค่ะรูปและนามนี้เป็น อนิจจัง จริงตั้งอยู่ไม่ได้เลย

อ. เมื่อโยมเห็นรูปนามนี้ดับไปอยู่เรื่อย ๆ ความไม่เที่ยงนี้เป็นสุขหรือเป็นทุกข์

ก. รูปนามนี้เป็นทุกข์จริง ๆ ค่ะ เพราะต้องเกิดต้องดับอยู่

เรื่อย ๆ ทุก ๆ วันทุก ๆ คืนอย่างไม่มีเวลาหยุดยั้ง เราจะรู้หรือไม่รู้เขาก็เป็นเช่นนั้นอยู่เนืองนิต

อ. ใช่โยม เมื่อโยมเห็นรูปนามดับไปเรื่อย ๆ นั้น บังคับเอาไว้ได้ไหมอย่าให้ดับไป

ก. บังคับบัญชาไม่ได้เลยค่ะ เพราะเกิดก็เกิดเองดับก็ดับเอง จะบังคับไม่ได้ไม่มีตัวตน อย่างนี้เรียกว่า อนัตตา ใช่ไหมคะ

อ. ใช่โยม สงสัยอะไรอีกไหม

ก. เช่นนั้นรูปและนามนี้ก็คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั่นเองการเห็นอย่างนี้เรียกว่าญาณอะไรคะ และเรียกว่าเห็นไตรลักษณ์ใช่ไหมคะ

อ. เรียกว่า นามรูปปริจเฉทญาณ จัดเป็นทิฏฐิวิสุทธิ คือเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เรียกว่าเห็นรูปนาม คือเห็นความคั่นของรูปและของนาม แต่ยังไม่เรียกว่าเห็นไตรลักษณ์ จงกลับไปดูให้รู้ชัดว่ารูปนี้มีอะไรเป็นเหตุ นามมีอะไรเป็นเหตุให้เกิด เพราะทุกสิ่งย่อมมีเหตุและมีผล

ในวันต่อ ๆ มา

อ. โยมพอจะกำหนดรู้เห็นอะไรบ้าง

ก. ดิฉันพิจารณาเห็นรูปเป็นเหตุให้รูปเกิดขึ้น คือรูปตัณหาได้แก่รูปที่น่ารักน่ายินดี ย่อมเป็นเหตุแห่งรูปให้เกิดขึ้นติดต่อยิ่ง ๆ ขึ้นไป ได้แก่รูปสมุทัย

และพิจารณาเห็นสังขารเป็นเหตุแห่งนามขันธ์ทั้งหลาย เพราะการปรุงแต่งทางกาย คือการกระทำต่าง ๆ ปรุงแต่งวาจาคำพูดต่าง ๆ ปรุงแต่งใจการนึกคิดต่าง ๆ ที่เรียกว่า กายสังขาร มโนสังขาร วจีสังขาร การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นบุญบ้างเป็นบาปบ้าง มีแต่ความดีใจเสียใจ คือ คือโลภ โกรธ หลงอยู่เป็นนิจ จึงรู้ได้ว่า รูปสมุทัยเป็นเหตุแห่งรูปให้เกิดขึ้นโดยไม่มีที่สิ้นสุด สังขารเป็นเหตุแห่งนาม คือปรุงแต่งให้มีแต่ความยินดียินร้ายอยู่เป็นนิจ หาความสิ้นสุดไม่ได้ การเห็นเช่นนี้เรียกว่าเห็นอะไรคะ

อ. เรียกว่าเห็นเหตุปัจจัยของรูปนาม ที่เกิดภายในตนชื่อว่า ปัจจยปริคคหญาณ เป็นญาณที่ ๒ ของวิปัสสนาญาณ ๑๖ เป็นญาตปริญญา กำหนดรู้ในรูปนาม จัดเป็น กังขาวิตรณวิสุทธิ คือวิสุทธิที่ ๔ คลายจากความสงสัยในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพราะเห็นธรรมะของพระองค์บ้างแล้ว คลายจากความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นเราเป็นเขา ความเห็นเช่นนี้ย่อมรู้ชัดว่า สิ่งทั้งหลายย่อมมีเหตุมีปัจจัยทั้งสิ้น มิได้เกิดขึ้นตามที่ตนปรารถนา ต่อไปนี้โยมจงใช้โยนิโสมนสิการ ในการกำหนดรูปนามนี้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้น

ก. โยนิโสมนสิการ คือการปฏิบัติอย่างไรคะ

อ. คือความตั้งใจที่ประกอบด้วยสติและปัญญา เพื่อให้เกิดการรู้รอบต่อไป

วันต่อ ๆ มา

อ. โยมความเผลอมากไหม การเจริญสติเป็นอย่างไรบ้าง พอจะก้าวหน้าต่อไปหรือหยุดชะงักอยู่ ลองเล่าไปซิ เห็นรูปนามเป็นอย่างไรบ้าง

ก. ความเผลอน้อยลงค่ะ เพราะรู้สึกว่าสติไวทันต่ออารมณ์ต่าง ๆ มากขึ้น เหตุแต่ความเกิดขึ้นและตั้งอยู่ดับไปของรูปและของนามอย่างไม่หยุดหย่อน

อ. โยมเห็นรูปเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป นามเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปมีลักษณะอย่างไร อธิบายได้ไหม

ก. ได้ค่ะรูปทางตากำหนดสีแล้วก็ดับไป ทางหูกำหนดว่าเสียงแล้วก็ดับไป ทางจมูกว่ากลิ่นแล้วก็ดับไป ทางลิ้นว่ารสแล้วก็ดับไป ทางกายว่า เย็น แข็งเป็นต้นแล้วก็ดับไป

ด้วยอำนาจของโยนิโสมนสิการ จึงเกิดปัญญารู้เห็นในการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปของรูปและนามอยู่เป็นนิจเป็นอนิจจลักษณะโดยแท้ มีความแปรเปลี่ยนไปอยู่เป็นนิจ

อ. เห็นแต่ อนิจจลักษณะเท่านั้นหรือโยม

ก. รูปและนามที่เกิดขึ้นแล้วต้องดับไปอยู่เรื่อย ๆ มีลักษณะเป็นทุกข์ เมื่อกำหนดรู้แล้วเป็นทุกข์จริง ๆ ทั้งปวดเมื่อย

และเหน็ดเหนื่อยมองหาความสุขไม่มีเลย เป็นทุกขลักษณะแน่นอน

อ. เป็นตัวของโยมใช่ไหม บังคับเขาได้ไหม

ก. ไม่เป็นตัวตนเลยค่ะ บังคับบัญชาไม่ได้ทั้งสิ้น มีสภาพเกิดขึ้นเองและดับไปเอง เป็นอยู่เช่นนี้ตลอดเวลาจะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม ไม่มีตัวตนไม่อยู่ในอำนาจของใครทั้งสิ้นเป็นอนัตตลักษณะ อย่างแท้จริง

อ. โยมเห็นแต่รูปเท่านั้นหรือ

ก. นามก็มีลักษณะเช่นเดียวกันค่ะ สติคือความรู้ในรูปต่าง ๆ มี สี เสียง กลิ่น รส สัมผัสต่าง ๆ มี เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้นเหล่านี้ นามคือความรู้ในรูปเหล่านั้นที่มาปรากฏเฉพาะหน้าแล้วก็ดับไปเช่นเดียวกัน เป็นอนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ มีการเกิดดับอยู่เป็นนิจ มีการทนไม่ได้เป็นลักษณะ มีการไม่อยู่ในบังคับบัญชาของผู้ใดทั้งสิ้น การเห็นเช่นนี้เรียกว่าเห็น พระไตรลักษณ์ใช่ไหมคะ และเรียกว่าญาณอะไร

อ. ใช่โยมต้องเห็นอย่างนี้ คือเห็นในขณะปัจจุบันที่ปรากฏขึ้นมิใช่การคิดนึกเอาเพราะการคิดนึกนั้นแม้จะพิจารณาเป็นเป็นพระไตรลักษณ์ได้ก็จริง แต่จัดเป็นเพียง จินตามยปัญญาเท่านั้น เพราะอารมณ์เหล่านั้นเป็นอดีต และอนาคตอารมณ์ การเห็นพระไตรลักษณ์ที่แท้จริงนั้นจะต้อง

เห็นในขณะปัจจุบันอารมณ์ คือมีรูปนามที่เป็นปรมัตถ์ก็ปรากฏเฉพาะหน้าและปัญญาก็รู้พร้อม ปราศจากความสงสัย จึงจะทำลายอนุสัยกิเลส ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานมานานนับภพนับชาติมิได้ จึงจัดเป็น ภาวนามยปัญญา ดังที่โยมได้เห็นนี้แหละ เรียกว่า สัมมสนญาณ เป็นญาณที่ ๓ คือปัญญาที่สามารถยกรูปนาม ขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ เป็นตีรณปริญญากำหนดรู้ในพระไตรลักษณ์ เป็นปริญญาของพระพุทธเจ้า เมื่อผู้ใดเห็นอย่างนี้จัดว่าได้ปริญญา ๒ อย่างแล้ว โยมยังสงสัยอะไรอีกไหม

ก. ไม่สงสัยแล้วค่ะ เชื่อในธรรมะที่พระองค์ทรงแสดงว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นความจริงโดยแท้ แต่ดิฉันคงจะไม่มีบุญที่จะอยู่ปฏิบัติต่อไปได้

อ. ทำไมล่ะโยม เห็นอย่างนี้ มีบุญอย่างนี้จะรีบออกไปไหน

ก. ทุกข์เหลือเกินค่ะ ไม่เห็นมีความสุขเลย มีแต่ความเกิดดับ เป็นทุกข์ทั้งสิ้น ดิฉันคิดว่าจะขอท่านอาจารย์เพียงแค่นี้ก่อน

อ. โยมออกไปคงเป็นสุขใช่ไหม โยมชอบเงินเก๊หรือ โยมชอบของแท้ ชอบในความเป็นทาษของกิเลส ต้องถูกหลอกทุกภพทุกชาติหรือโยม เอาละจะออกก็ไม่ว่าไปตั้งสติดูให้แน่ก่อนว่าจะออกจริงไหม และใครจะออกแน่

ก. ท่านอาจารย์หมายความว่าอย่างไรคะ

อ. หมายความว่าถ้าโยมออก กิเลสมันก็อยู่กับโยมอีกต่อไป ถ้าโยมยังไม่ออกจากกัมมัฏฐาน กิเลสมันก็จะต้องออกจากโยมน่ะซิ ให้มันออกไปบ้างเถอะโยม มันอยู่มาก ๆ แย่นะ

อีก ๗ วันต่อมา เมื่อแม่แก้วออกมาเพื่อสอบอารมณ์ตามเคย แต่มีสีหน้าอิ่มเอิบผ่องใส มองดูคล้าย ๆ จะเป็นผู้มีชัยชนะหรือได้สมบัติที่มีค่ามหาศาล ท่านอาจารย์รู้สึกพอใจยิ่ง เมื่อแม่แก้วได้ทำความเคารพท่านอาจารย์ตามระเบียบแล้ว ได้นั่งลงอย่างเรียบร้อย

อ. วันนี้โยมกำหนดทันต่ออารมณ์ทั้ง ๖ ไหม

ก. ทันมากค่ะ แต่ดิฉันได้กำหนดอารมณ์ทางมโนทวารมาก เพราะต้องตัดสินใจว่าจะออกก่อนดีไหม

อ. แล้วโยมจะออกไหมล่ะ

ก. ยังไม่ออกค่ะ

อ. ทำไมล่ะโยมลองอธิบายมาซิ

ก. ดิฉันได้พิจารณาดูแล้วค่ะ ได้อยู่กับบ้านมา ๕๐ กว่าปีแล้วก็ไม่เห็นอะไรที่เป็นของจริงเลย และจะออกเมื่อไรก็ออกได้ คิดยุ่งไปเองกิเลสทั้งสิ้น ดิฉันได้ตัดสินใจแน่นอนแล้วค่ะยังไม่ออก จะขอพิสูจน์ความจริงให้ถึงที่สุดให้ได้

อ. ขออนุโมทนากับโยมด้วย ถ้าผู้ปฏิบัติทั้งหลายว่าง่ายอย่างนี้วิปัสสนากัมมัฏฐานจะรุ่งเรืองยิ่งขึ้น โยมรู้ทันว่าเป็นกิเลสแล้วมีการกำหนดได้ดียิ่งขึ้นใหม่

ก. จากนั้นดิฉันก็ตั้งโยนิโสมนสิการ โดยทำจิตให้แยบคายใช้สติและปัญญากำหนดรู้ มีความพอดีไม่เหน็ดเหนื่อยและทุกข์มากเหมือนเมื่อก่อน รู้สึกว่ามีความสดวกสบายพอสมควร เมื่ออารมณ์ใดมาปรากฏเฉพาะหน้าก็รู้ทันเฉพาะในอารมณ์นั้น ไม่ต้องคอยตั้งใจและเกรงกลัวเหมือนเมื่อก่อน ๆ นั้นคล้าย ๆ คนที่หัดขับรถใหม่ ๆ ย่อมมีแต่ความกลัวและเป็นทุกข์จึงเหน็ดเหนื่อยอย่างยิ่ง

เดี๋ยวนี้รู้สึกมีความพอใจในการกำหนด

มีความเพียรสม่ำเสมอไม่ท้อถอย

มีความตั้งใจมั่นคงในอารมณ์

มีปัญญารู้ทันต่อสภาวะ ทำให้จิตใจผ่องใสอย่างยิ่ง เกิดปีติอิ่มเอิบมีความรู้สึกในร่างกายและจิตใจเบาอย่างบอกไม่ถูก

มีความสงบเงียบ ในชีวิตยังไม่ประสพเลย

จิตใจเชื่อในธรรมะที่ประสพอย่างแรงกล้า

มีความสุขอันละเอียดประณีตที่สุด

เกิดปัญญาเห็นในสภาวธรรมอย่างชัดเจน

สติว่องไวรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น

มีความวางเฉยในธรรมทั้งหลาย

มีความรู้สึกว่าได้ประสพธรรมะอันวิเศษ

อ. โยมเชื่อมั่นในธรรมะนั้นมีความพอใจติดใจมากใช่ไหม

ก. ใช่ค่ะเพราะในชีวิตของดิฉันยังไม่เคยประสพเลย ดิฉันเชื่อมั่นว่าพระอริยบุคคลทั้งหลายท่านต้องมีธรรมะเช่นนี้อย่างแน่นอน ธรรมะที่ดิฉันปฏิบัติอยู่นี้เรียกว่าอะไรคะ

อ. ถ้าอาตมาบอกโยมจะตกใจ แล้วโยมจะเชื่อไหม

ก. ท่านอาจารย์กรุณาบอกเถิดค่ะ ดิฉันเป็นศิษย์ก็ต้องเชื่อท่านแน่นอน

อ. ธรรมะที่โยมกำลังปฏิบัติอยู่นั้น พระพุทธองค์ท่านตรัสเอาไว้ว่าเป็นอุปกิเลสมี ๑๐ อย่าง ดังที่โยมประสพนั้นแหละเรียกว่า อมัคค คือไม่ใช่ทางเป็นกิเลสทั้งสิ้น

ก. เป็นเช่นนั้นหรือคะท่านอาจารย์ ดิฉันปฏิบัติผิดทางเสียแล้วหรือ

อ. โยมไม่ต้องเสียใจไม่ผิดเสียทีเดียวหรอก ถ้าโยมเชื่ออาตมาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ อาตมาเป็นเพียงผู้แนะและคอยเตือนเท่านั้น ธรรมะเช่นนี้ผู้ปฏิบัติทุก ๆ ท่านเมื่อถึงญาณนี้จะต้องประสพทุกคน เรียกว่า อุทยัพพยญาณเบื้องต้น ผู้ปฏิบัติถ้าติดอยู่ในธรรมะนี้คือ ชอบใจพอใจอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะเจริญวิปัสสนาต่อไปได้ พระพุทธองค์จึงตรัสเอาไว้ว่าเป็น อมัคค ไม่ใช่ทางที่ควรดำเนินต่อไป ความจริงแล้วธรรมะทั้ง ๙ ข้อข้างบนนั้น เป็นธรรมะที่ถูกต้องอยู่แล้ว แต่ว่าเกินพอดีไปจึงไม่เป็น มัชฌิมาปฏิปทา ส่วนข้อสุดท้ายคือ นิกันติ ความชอบใจติดใจอยู่ในธรรมะ

ทั้ง ๙ ข้อนั้นเป็นกิเลสโดยส่วนเดียว นิกันติ นี้แหละทำให้ธรรมะทั้ง ๙ ข้อนั้นจัดเป็น วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการไปด้วย

อาตมาแนะเพียงแค่นี้ โยมจงเจริญธรรมะต่อไปเถิด อย่าให้อารมณ์ต่าง ๆ ต้องเสียไปโดยไม่ได้กำหนดรู้ จะเป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก

แม่แก้วจึงลาท่านอาจารย์เพื่อเจริญวิปัสสนาต่อไป ต่อมาอีกหลายวันท่านอาจารย์มาสอบอารมณ์ตามเคย

อ. โยมเป็นอย่างไรบ้างพอจะกำหนดพิจารณาเห็นทางที่ตรงคือมัชฌิมาปฏิปทาบ้างไหม

ก. เมื่อดิฉันได้ทราบว่า อมัคค เป็นอย่างไรแล้วดิฉันก็ได้พยายามค้นคว้าหาทางที่ถูกต่อไป

อ. โยมใช้ปัญญาพิจารณาอย่างไรจึงจะเห็นทางที่ถูกต้องได้ลองอธิบายดูซิ

ก. ดิฉันใช้โยนิโสมนสิการ คือประคองสติและปัญญาให้วิริยะเป็นไปโดยสม่ำเสมอ กำหนดดูในสภาวธรรมของรูปนามพร้อมทั้งพิจารณาในความเป็น อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะโดยแน่ชัดเพื่อให้ปราศจากความสงสัย จึงเกิดปัญญารู้ได้ชัดว่า หนทางอันถูกต้องคือ มัคคนั้นจะต้องดำเนินไปตามสภาวธรรม คือ พระไตรลักษณ์นั้นโดยส่วนเดียว นอกนั้นผิดทั้งสิ้น

อ. โยมรู้ได้อย่างไรว่าเป็นหนทางที่ถูกต้อง

ก. ดิฉันได้ใช้สติและปัญญา ยกอารมณ์ต่าง ๆ ที่กำหนดรู้ขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ และพิจารณาดูก็มองเห็นว่าอารมณ์เช่นนั้นมิได้มีกิเลสเข้าเจือปนเป็น สัมมาทิฏฐิ โดยแท้และมิได้นอกเหนือไปจากความดำริห์ชอบ มีความบริสุทธิ์ของศีลโดยแท้ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ มีวิริยะความเพียรโดยสม่ำเสมอเป็นสัมมาวายามะ มีสติรู้รอบในสภาวธรรมทั้งหมดเป็น สัมมาสติ มีสมาธิตั้งมั่นอยู่ในสภาว จึงเกิดปัญญารู้ชัดว่านี้คือทางที่ควรดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์โดยแท้ เช่นนี้ถูกต้องไหมคะและเป็นธรรมะชนิดใด

อ. ถูกต้องแล้วโยมเรียกว่า อุทยัพพยญาณเบื้องปลาย คือพ้นจากอุปกิเลส ๑๐ ประการเป็น มัคคามัคคญาณทัสสน-วิสุทธิ คือเห็นทั้งสองทางทั้งที่ผิดและที่ถูก ขออนุโมทนาด้วยนะโยม แต่จงอย่าประมาทนะเพราะสิ่งที่ผิดและละเอียดละออนั้นยังมีอีกมากตลอดสาย

ก. ดิฉันขอนอบน้อมนมัสการแด่พระพุทธองค์ที่ตรัสรู้โดยชอบและดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่กรุณาแนะนำโดยมิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ดิฉันจะพยายามปฏิบัติเพื่อไม่ให้ความประมาทเกิดขึ้น

อ. ดีแล้วอาตมาก็จะกลับละ

ต่อมาในวันหลัง เมื่อแม่แก้วได้นมัสการท่านอาจารย์เรียบร้อยแล้ว

อ. โยมไม่ได้มาหลายวันเป็นอย่างไรบ้าง ธรรมะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง

ก. การปฏิบัติกำหนดได้ทันมากค่ะ สภาวธรรมที่มีสติรู้อยู่นั้นมีความไวมากจนเห็นแต่ความดับไปโดยส่วนเดียว และละเอียดยิ่งขึ้นจนกำหนดไม่ทัน เห็นแต่ความดับทั้งสิ้น

ดิฉันตกใจและเกิดความกลัวมาก รู้สึกว่าจะเสียสติหรืออย่างไรจึงเห็นอย่างนี้ ดิฉันเข้าใจว่าใคร ๆ ถ้าประสพเช่นนี้ก็คงทนไม่ได้เช่นเดียวกัน เพราะเห็นแต่ความดับไปของธรรมทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก ถ้าปรากฏเช่นนี้เรื่อย ๆ ไป ดิฉันคงจะเสียสติแน่นอน ท่านอาจารย์คิดว่าดิฉันควรออก จากกัมมัฏฐานไหมคะ

อ. ไม่เป็นไรหรอกโยมกลัวจะบ้านั้น มีสติรู้หรือเปล่า

ก. มีสติรู้อยู่ค่ะ

อ. เมื่อมีสติรู้แล้วจะบ้าได้อย่างไร โยมน่ะมีสติไวต่อสภาวธรรมมาก แต่รู้ไม่ทันคือ บัญญาตามไม่ทัน ต่อไปนี้โยมไม่ต้องกำหนดละ แต่ต้องตามรู้ในสภาวธรรมนั้น ๆ โดยตลอดก็แล้วกัน

เมื่อแม่แก้วได้ออกมาสอบอารมณ์ในวันหลัง มีสีหน้าที่แสดงให้เห็นว่ามีความเบื่อหน่ายเสียเหลือเกิน

อ. โยมสบายดีหรือ มีอะไรเล่าไหม

ก. ดิฉันได้เจริญกัมมัฏฐานโดยการตั้งสติรู้ในสภาวะเฉยๆ รู้สึกทันต่อสภาวะดีมาก ค่อยคลายในความกังวลต่าง ๆ อารมณ์ที่ปรากฏคือ เห็นสภาพธรรมทั้งหลายดับไปอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันก็มีความดับอย่างนี้ ในอดีตก็ได้ดับมาแล้วอย่างเอนกอนันต์ อนาคตก็จะต้องดับไปอีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หาแก่นสารสาระอย่างใดไม่ได้

เห็นแต่ทุกข์โทษของรูปนามเกิดความเบื่อหน่ายเป็นที่สุด เหมือนมองดูไฟที่กำลังไหม้ ทำให้เกิดอิดหนาระอาใจไม่อยากจะดู เมื่อกำหนดต่อไปก็ยิ่งประสพแต่ความทุกข์ เกิดความเบื่อหน่ายใคร่จะพ้นจากสังสารวัฏฏ์เป็นอย่างยิ่ง

ท่านอาจารย์ช่วยอธิบายด้วยค่ะ ว่าที่เป็นอย่างนี้เรียกว่าอะไร

อ. เป็นเรื่องของธรรมะน่ะโยม จงตั้งใจฟังให้ดีนะ เมื่อธรรมะได้เจริญขึ้นตามลำดับแล้ว ผู้ปฏิบัติทุกๆ คนจะต้องประสพเช่นนี้ ที่โยมเห็นแต่ความดับนั้นท่านเรียกว่า ภังคญาณ เห็นเป็นภัยจนเกิดความกลัวเรียกว่า ภยตูปัฏฐานญาณ การที่เห็นแต่ทุกข์และโทษของรูปนามเรียกว่า อาทีนวญาณ เกิดความเบื่อหน่ายเหมือนดูไฟไหม้เรียกว่า นิพพิทาญาณ ความจริงเป็นอยู่อย่างนี้ การที่บุคคลทั้งหลายไม่สามารถที่จะเห็นได้นั้น มิใช่จะมีใครมาปิดบังเอาไว้ ธรรมะนี้เปิด

อยู่เสมอต้องการให้ผู้มีปัญญาได้เข้ามาพิสูจน์ ไม่เหมือนโรงหนังโรงละครต้องมีคนคอยเบิ่ดคอยบิ่ด การที่ไม่มีผู้ใดเห็นเพราะบุญไม่พอจึงทำให้มองเห็นแต่ของที่ผิด เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์แล้วทุกข์เล่า ไม่มีทางที่จะพ้นไปได้เลย เมื่อผู้มีปัญญาได้มาเห็นของจริงเช่นนี้ ท่านจึงคิดสละหนีจากกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความเกิดของทุกข์ทั้งปวง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า อนิจฺจา วต สงฺขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เป็นอย่างนี้ดับอยู่อย่างนี้จะเอาไปทำไม โยมอยากได้ทุกสิ่งมาก ๆ อีกไหม

ก. ไม่ต้องการแล้วค่ะท่านอาจารย์ ดิฉันเท่านี้ก็รู้สึกกลัวมากแล้ว

อ. โยมกลัวก็ดีแล้วหนทางนี้และที่จะพ้นได้ พระสัมมาสัม-พุทธเจ้า พระองค์ได้พ้นแล้ว พระอริยะทั้งหลายท่านก็พ้นไปแล้วคือ ทางนี้แหละโยม เป็นทางสายเอกให้พระอริยเจ้าทั้งหลายได้เดินไปเพื่อความพ้นทุกข์ โยมอุตส่าห์เดินนะจะได้พ้นทุกข์เสียที

ก. ท่านอาจารย์คะ ดิฉันคงไม่มีบุญถึงเพียงนั้นแน่นอน

อ. ที่โยมคิดและพูดนั่นแหละกำลังประมาทอยู่แล้ว คนจริงทำจริงของจริงย่อมบังเกิดได้เสมอ พระอริยะทั้งหลายก็มาจากคนธรรมดาสามัญนี่แหละ ผู้ไม่ประมาทย่อมเป็นอริยะบุคคลได้

ก. ขอให้ดิฉันได้มีบุญดังท่านอาจารย์สอนด้วยเถิด

แม่แก้วได้ลาท่านอาจารย์เพื่อไปปฏิบัติต่อไป

ในวันต่อมา

อ. เป็นอย่างไรบ้างใจคอผ่องใสขึ้นไหม

ก. ความรู้เห็นในสภาวะรู้สึกว่าละเอียดขึ้นมากคะ ความรู้ในอารมณ์ ต่างเป็นไปโดยสม่ำเสมอ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แรงกล้าต้องการจะพ้นจากรูปนาม และและพ้นจากสังสารวัฏฏ์ จึงได้เจริญวิปัสสนาโดยไม่ท้อถอย ดิฉันได้ตั้งสติกำหนดดูพระไตรลักษณ์ เห็นรูปนามเช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาโดยชัดเจน

อ. โยมมีสติในการเจริญวิปัสสนาได้ดีมาก แล้วมีอะไรอีกต้องใช้ความพยายามในการกำหนดรู้นี้มากใช่ไหม

ก. ไม่ต้องเลยค่ะท่านอาจารย์ การกำหนดพิจารณาเป็นไปโดยความสะดวกสบาย มีสติรู้อยู่ในสภาวะธรรมโดยเฉพาะ ๆ มีจิตใจสงบเบาปราศจากเวทนาความปวดเมื่อยและยินดียินร้าย มีความวางเฉยในอารมณ์ทั้งปวง สมาธิตั้งอยู่ได้นานโดยไม่อยากลุก จิตใจสงบปราศจากความฟุ้งซ่านคือนิวรณ์ธรรมทั้งปวง กำหนดรู้เห็นความละเอียดของรูปนามมากเข้า ๆ จิตสงบและแจ่มใสในอารมณ์โดยเฉพาะ ๆ มีสติรู้อยู่แต่ที่มโนเท่านั้น ไม่มีความรู้ในอารมณ์ภายนอกเลย รู้แต่สภาวะธรรมที่เป็นส่วนภายในเท่านั้น ท่าน

อาจารย์กรุณาบอกด้วยค่ะว่า คือญาณอะไร เพราะสภาวะธรรมที่ปรากฏนั้นมีความละเอียดที่สุด โดยไม่สามารถที่จะบรรยายได้

อ. โยมต้องการทราบเพื่ออะไร

ก. เพื่อประกอบสติปัญญา เพราะดิฉันได้ฟังจากผู้ผ่านผู้รู้ว่าปริยัติและปฏิบัตินี้เป็นเครื่องค้ำจุนซึ่งกันและกัน อุปมาเหมือนผู้มีตาดีทั้งสองข้างและมีมือสองข้าง ย่อมมีประโยชน์กว่าผู้มีตาข้างเดียวและมีมือข้างเดียว

อ. เอาละเมื่อเห็นประโยชน์เช่นนั้นอาตมาก็จะพูดให้ฟัง แต่อาตมาก็ขออธิบายตามหลักฐานของปริยัติด้วยนะ ส่วนโยมก็เหมือนกันอาตมาจะบอกถึงความแน่ชัดภายในจิตใจของโยมย่อมไม่ได้ จะถูกหรือผิดอยู่ที่โยมมีปัญญาเกิดขึ้นโดยถูกต้อง ถ้าเป็นความผิดพลาดของโยม ๆ ก็ไม่ได้อะไรเลย ได้แต่กิเลสมากขึ้นไม่ได้ประโยชน์ อาตมาพูดอย่างนี้โยมเข้าใจไหม

ก. เข้าใจค่ะดิฉันจะฟังเพื่อประดับสติปัญญาเท่านั้น เพราะธรรมะเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อทำการประหานกิเลสของตนเองหาได้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นไม่

อ. เอาละคิดเช่นนั้นก็ดีแล้ว เพราะปริยัตินี้สำคัญมากเมื่อหมดปริยัติเสียแล้วการปฏิบัติก็ย่อมมีไม่ได้ การที่มี ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา อย่างแรงกล้าและใคร่พ้นจาก

สังสารวัฏฏ์และรูปนาม จึงตั้งสติกำหนดพิจารณาในพระไตรลักษณ์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ชัดเจนเป็นปฏิสังขาญาณ ความไม่ยินดียินร้ายการกำหนดเป็นไปโดยสม่ำเสมอสะดวกสบายเรียบร้อย มีสติรู้เฉยเป็นอุเบกขา ความวางเฉยในสังขารอารามณ์ เหมือนดังบุรุษผู้ชำนาญในการขับรถคันใหม่เครื่องใหม่ถนนเรียบ ปราศจากความขัดข้องทั้งปวง มีความฉลาดความเบาความควรทุกประการ มีสมาธิปราศจากนิวรณธรรมความฟุ้งซ่าน การกำหนดในสังขารอารมณ์ภายในสุขุมละเอียด มีสติตั้งอยู่รู้เฉพาะแต่สาภาวธรรมภายในไม่มีความรู้อื่นเข้ามาเจือปน รู้อยู่แต่สภาวธรรมคือทางแห่งองค์มรรคเท่านั้น วิปัสสนาดังนี้เป็น สังขารุเปกขาญาณ

โยมพอจะเข้าใจตามนี้นะ จงไปตรวจดูถ้าเกิดความยินดีพอใจว่าได้นั่นถึงนี่ละก็กิเลสทั้งนั้นนะโยม ของจริงน่ะกิเลสมันเบา ของปลอมกิเลสมันเพิ่มขึ้น ธรรมะที่แท้จริงจะไม่มีใครเห็นเพราะปรากฏอยู่ที่จิต ถ้าของปลอมมันจะแสดงให้คนเห็นจนได้ โยมเข้าใจนะ

ก. ดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ด้วยค่ะที่กรุณาอธิบาย โดยละเอียด

อ. อาตมาจะกลับละ โยมอุตส่าห์เจริญสติให้มั่นคงยิ่ง ๆ ขึ้นนะอย่าให้กิเลสมันฉวยโอกาสเอาไปได้นะโยม

แม่แก้วมีจิตผ่องใสเป็นอันมาก จึงได้นมัสการท่านอาจารย์ และได้รวบรวมสติให้ตั้งมั่นเพื่อเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อไป แม่แก้วได้พยายามเจริญสติให้รู้เฉพาะแต่ในสภาวธรรม เพราะได้เกิดปัญญารู้ขึ้นในจิตว่า สภาวะธรรมนั้นแหละคือมรรคทางสายตรงและเป็นปัจจัยให้เกิดธรรมะหลายประการ

๑. เกิดปัญญารู้ในพระไตรลักษณ์
๒. กิเลสที่เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมหมดไป
๓. กิเลสที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นไม่ได้
๔. กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็ย่อมเกิดขึ้น
๕. กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น
๖. เห็นสภาวะทุกข์ของรูปนาม
๗. ขณะใดความยินดีเกิดขึ้นก็รู้ชัดว่าคือรากเง่าของตัณหาคือตัวสมุทัยขณะใดกำหนดรู้ก็ย่อมละเสียได้
๘. เห็นความดับสิ้นไปของสภาวธรรมแห่งรูปนามเป็นนิโรธะ (คืออุปาทนิโรธะ)
๙. เกิดปัญญารู้ว่า สภาวธรรมที่เกิดขึ้นดับไปไม่ขาดสายคือ ทางสายกลางอันเป็นองค์มรรค ๘

เวลาได้ผ่านไปหลายวัน

อ. อาตมาไม่ได้มาเสียหลายวัน ปัญญาเจริญขึ้นอย่างไรบ้าง

ก. เจริญพอสมควรค่ะ หลังจากวันนั้นแล้วสภาวะแห่งอารมณ์ยิ่งเร็วมากขึ้น ๆ อุปมาดังคนทิ้งมาอย่างรวดเร็ว และจะหยุดลงเฉย ๆ สภาวะอารมณ์นั้นดูคล้ายจะดับลงมีความรู้เกิดขึ้นว่าจะได้ประสพธรรมะอันวิเศษ ตัณหาความยินดีเกิดขึ้นทันที ทำให้สภาวธรรมที่ปรากฏขึ้นนั้นก็หายไปหมดสิ้น ทำให้เกิดโทมนัสด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าสภาพธรรมโดยปกติของปุถุชนนั้น ย่อมจะพ้นไปจากอภิชฌาและโทมนัสทั้งสองอย่างนี้ไปไม่ได้เลย

การเจริญวิปัสสนาเป็นอยู่เช่นนี้ครั้งแล้วครั้งเล่าหาได้ประสพธรรมวิเศษดังมีความรู้ที่เกิดขึ้นไม่ เป็นอยู่เช่นนี้จนเกิดความท้อถอย จึงได้ใช้ปัญญาพิจารณาทบทวนดูอีกก็ได้เห็นว่าธรรมวิเศษที่จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยเหตุปัจจัยแต่อดีตโดยแท้ ถ้าแม้นบุญกุศลเก่าแต่อดีตชาติไม่ได้สร้างสมเอาไว้แล้ว จะพยายามสักเท่าใดธรรมะนั้นก็ปรากฏขึ้นไม่ได้โดยแน่นอน

เมื่อได้เกิดปัญญาพิจารณาเช่นนี้แล้ว ดิฉันก็ได้ประคับประคอง ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แต่พอดีรักษาระดับไว้ให้สม่ำเสมอ ระวังมิให้สมุทัยเกิดขึ้นได้ ทำจิตให้เป็นอุเบกขาประกอบด้วยปัญญา และไม่ต้องการสิ่งใดทั้งสิ้นแล้วแต่กุศลบารมี ความไม่ต้องการนี้ นั่นเองจึงเป็นที่อาศัยแห่งตัณหาปณิธิ ธรรมะที่เป็น มัชฌิมา

ปฏิปทา คือความพอดีความตรงที่แน่วแน่ อุปมาเสมือนลูกธนูที่พุ่งออกจากแหล่งเข้าสู่เป้าหมายได้อย่างแม่นยำ สภาวะธรรมแห่งอารมณ์ก็ดับสนิท

เมื่อความรู้ทางรูปนามเกิดขึ้นอีก จิตก็ระลึกรู้ไปถึงสภาวะธรรมที่ดับลงนั้นได้ทำกิจหน้าที่อย่างไรบ้าง จำได้ชัดเจนโดยตลอด อุปมาดังบุคคลที่ก้าวขึ้นจากเรือเมื่อพ้นแล้วรีบไปโดยมิได้คำนึงถึงเรือนั้นเลย ว่าจะจอดอยู่อย่างไรและจะลอยไปทางไหน เมื่อได้พิจารณาในธรรมะนั้น ๆ แล้วเกิดความปีติอิ่มเอิบอย่างยิ่งที่มิได้เสียทีที่ได้ประสพพบพระพุทธศาสนา อุปมาดังได้ดื่มน้ำทิพย์อันวิเศษระลึกถึงพระคุณอันล้นค่าของพระบรมโลกนารถพระองค์ทรงเป็นที่พึ่งอันวิเศษยิ่ง และขอกราบนมัสการในพระธรรมนั้น แล้วตั้งจิตนอบน้อมในอริยะสงฆ์ทั้งหลายเหล่านั้น ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริง

อ. อาตมาขออนุโมทนาในกุศลบารมีที่โยมได้สร้างสมมาแล้วแต่อดีต จึงเป็นเหตุให้แก่ปัจจุบันภพนี้ ไม่เสียโอกาสในการที่ได้เป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่งในพระพุทธศาสนานี้

ฉะนั้นอาตมาจะขอถามโยมบ้างละ โยมเห็นคุณประโยชน์อย่างไรบ้างในการปฏิบัติวิปัสสนาในคราวนี้

ก. ปัญญาอย่างอื่น ๆ ก็มองไม่ใคร่เห็นดอกค่ะ เห็นประโยชน์อยู่อย่างเดียวเท่านั้นเองว่า การเจริญวิปัสสนาจนกระทั่งมีสติรู้ชัดในสภาวะธรรมแล้วย่อมเป็นเหตุให้ปัญญาอย่างยิ่ง

๑. รู้ว่าขณะใดมิได้เจริญสติปัฏฐานแล้วย่อมเป็นเหตุให้กิเลสเกิดขึ้น อันเป็นประตูที่จะปิดบังมิให้เห็นรูปนามอันเป็นตัวทุกข์

๒. รู้ว่าความยินดีพอใจแม้เพียงเล็กน้อยเหล่านั้น เป็นตัวสมุทัย คือ ตันหาปณิธิ (ที่ตั้งแห่งตัณหา)

๓. รู้ว่าความดับสิ้นไปแห่งรูปนามเหล่านั้น ๆ เป็นนิโรธะ (อุปทนิโรธะ)

๔. รู้ว่าสภาวะธรรมแห่งรูปนามที่เกิดขึ้นดับไปโดยไม่ขาดสายนั้น คือทางสายกลาง อันเป็นมรรคปฏิปทา ย่อมสามารถทำให้ผู้ปฏิบัตินั้น ๆ ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้

๕. อีกประการหนึ่งทำให้เข้าใจในพุทธโอวาทครั้งสุดท้ายของพระองค์ว่าอปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด นั้นพระองค์ทรงมุ่งหมายเพื่อให้พุทธบริษัททั้ง ๔ ได้เจริญสติให้ติดต่อกันโดยไม่ขาดสาย จึงจะพ้นจากความประมาททั้งปวง ก็ได้แก่การเจริญสติปัฏฐานนี้แหละ หรือการเจริญวิปัสสนาญาณนี้เอง

อ. ใช้ได้แล้วโยมรู้เห็นแค่นี้ก็พอ ที่สำคัญก็คือรู้จักตัวกิเลสตัณหานั้นแหละสำคัญมาก ถ้าไม่รู้จักมันเสียบ้างก็จะพาไปไม่มีที่สิ้นสุดภพแล้วภพเล่าเกิด ๆ ตาย ๆ อยู่อย่างนี้ก็ร้อยกี่พันชาติแล้วก็รู้ไม่ได้ และจะต้องเกิดอีกเท่าไรก็ไม่

แน่นอนเช่นเดียวกัน และจะเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์เล็ก หรือสัตว์ใหญ่ จะเกิดเป็นคนโง่หรือคนฉลาด จะใบ้บ้าบอดหนวก หรือร่ำรวยยากจนค่นแค้นอย่างใด ๆ ก็รู้ไม่ได้ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อโยมได้มีโอกาสได้รู้จักตัวของเขาแล้ว ตัวกิเลสนั้นมันก็ไม่สามารถที่จะพาโยมในที่ต่าง ๆ ได้ต่อไป

ก. ดิฉันจะขอลาพระกัมมัฏฐานเสียทีค่ะเพราะได้ ๑ พรรษาแล้ว

อ. ตามใจเถอะ ออกไปแล้วก็อย่าประมาทนะโยมพยายามเจริญสติเอาไว้บ้าง

ปรารภเรื่อง

คุณน้าสำอาง ชูเกษ ผู้มีอุปการะมากต่อข้าพเจ้าตั้งอยู่ในฐานะเสมือนมารดา ปรารภว่าในงานฌาปนกิจศพของคุณตา (หมื่นไชยวิเชียร) ผู้เป็นบิดานั้น จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้มาในงานสักเล่มหนึ่ง ในการนี้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องลงพิมพ์ด้วย

ข้าพเจ้ารับคำของคุณน้าด้วยความยินดี

เรื่อง "ใจของพ่อ" ที่ท่านจะอ่านต่อไปนี้ ข้าพเจ้าได้เค้าเรื่องจากอรรถกถาธรรมบท ภาค ๗ เรื่องที่ ๓ แห่งนาควรรคเค้าเรื่องมีไม่มากนัก แต่เป็นเค้าที่ดี เปรียบเหมือนท่อนจันทน์แดงที่สวยงามสมบูรณ์อยู่แล้ว ข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้แกะสลักให้มีลวดลายวิจิตรยิ่งขึ้น แล้วมอบให้คุณน้านำมาเป็นบรรณาการแด่ท่านผู้สนิทคุ้นเคยและเคารพนับถือ

กลิ่นหอมเป็นคุณสมบัติเดิมของไม้จันทน์ฉันใด คุณลักษณะอันดีเด่นของเรื่องเดิมก็มีอยู่แล้วฉันนั้น อนึ่ง ถ้าเปรียบด้วยดอกไม้ เค้าเรื่องเดิมก็เป็นดอกไม้ที่สวยสด กลิ่นหอม ข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้นำมาร้อยเป็นมาลัย หรือจัดใส่พานแล้วนำมาให้ท่านดูเท่านั้น ความผิดพลาดอาจมีแก่ผู้จัดได้มาก แต่ดอกไม้หามีความผิดประการใดไม่ เพราะแม้ไม่มีผู้จัดมันก็สวยอยู่แล้วตามธรรมชาติ

เรื่องนี้หากพึงสำเร็จประโยชน์แก่ท่านผู้อ่าน ก่อให้เกิดบุญกุศลอันใดแล้ว ข้าพเจ้าขออุทิศบุญกุศลนั้นแด่ดวงวิญญาณที่เปี่ยมด้วยอปจายนธรรมของคุณตาหมี ไชยวิเชียร ขอให้สำเร็จเป็นทิพยสมบัติอำนวยสุขแด่ท่านผู้ล่วงลับดังกล่าวด้วยเทอญ

วศิน อินทสระ

ใจของพ่อ

วศิน อินทสะ

ชายชราในเครื่องแต่งกายชุดขาว แต่ดูขมุกขมอมเพราะความเก่าไปตามกาล ความเลวของเนื้อผ้าประกอบกับการเหินห่างจากน้ำมาหลายวัน ผ้านั้นจึงละสีเดิมแห่งตนมองดูประหนึ่งสีน้ำตาลอ่อน ผู้สวมใส่เล่าก็เหี่ยวแห้งเศร้าหมอง ไม่มีราศรี ร่างกายที่คดงอไปเบื้องหน้าเพราะชรานั้นดูงกเงิ่นขณะเคลื่อนไหว แววตาส่อความกังวล ไร้สุข หม่นหมองอยู่ตลอดเวลา อะไรเล่าทำให้เขาเป็นเช่นนั้น ? ความชราและความยากจนนั่นเอง

ในสองอย่างนั้น เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ทำให้คนทุกข์พอแรงอยู่แล้ว แต่เมื่อมันจู่โจมเข้ามาทั้งสองอย่างพร้อมกัน ลองคิดดูเถิดว่าจะก่อความทุกข์ทรมานให้แก่ผู้รับเพียงใด

อวัยวะต่าง ๆ หย่อนยาน วิการแห่งอินทรีย์ กำลังถดถอย ลำบากในการเปลี่ยนอิริยาบถ เปิดโอกาสให้โรครุมล้อมย่ำยี ต้องน้อยเนื้อต่ำใจอยู่เนือง ๆ เพราะถูกทอดทิ้งให้ว้าเหว่เดียวดาย นี่คือสิ่งที่ชราหยิบยื่นให้

ส่วนความยากจนเล่าก็เป็นศัตรูอันแรงร้ายของความสุข ใครหนอเป็นผู้บัญญัติใช้คำนี้ ช่างเหมาะสมเสียนี่กระไร ! คนที่ตกอยู่ในภาวะขาดแคลนนั้นจะทำอะไรดูยากไปหมด แม้จะหาอาหารบริโภคเพื่อต่ออายุให้ยืนไปอีกเพียงวันหนึ่งก็เป็นของยาก จะคิดอะไรก็จน หนทางตัน ให้มีอุปสรรคไปหมด ได้แต่คิดวนเวียนเหมือนพายเรือในอ่าง ไม่อาจให้ทะลุปรุโปร่งไปได้ ความจนทำให้ได้รู้รายละเอียดแห่งทุกข์นานาประการ เป็นทางมาแห่งความระกำช้ำชอก อาดูรโหยให้อย่างลึกล้ำ ใครจะเกลียดมันเท่าไรมันก็หาประหวั่นพรั่นพรึงแต่ประการใดไม่ ความยากจน อา ! ความยากจน ทำไมเจ้าจึงมีใจทารุณโหดร้ายต่อสัตวโลกถึงปานนี้

ขณะนั้นเงาแดดทอดยาวไปทางตะวันออก แสดงว่าบ่ายมากแล้ว ชายชราผู้ทอดตนลงหลับ ณ ใต้ร่มพฤกษ์ตั้งแต่หลังเที่ยงเล็กน้อย ตื่นขึ้นมองดูกายตนด้วยใจสลดหดหู่ เขาลูบคลำแขนขาและปลีน่องของตน พลางพึมพำกับตนเองว่า "ร่างกายของฉันที่เคยสดใสเปล่งปลั่ง แข็งแรง บัดนี้ช่างเหี่ยวแห้งเศร้าหมองเสียเหลือเกิน มันไม่มีโอกาสหวนกลับไปอีกแล้ว"

เขาระลึกถึงความรุ่งเรืองมั่งคั่งในอดีต มันยิ่งทำให้หัวใจที่สลดหดหู่อยู่แล้วเหี่ยวแห้งยิ่งขึ้น คนที่อยู่กับความจนมาตลอดชีวิตยังโทมนัสมิใช่น้อย เมื่อระลึกถึงความจนที่มีติดต่อกันมาในเส้นทางชีวิตอันยืดยาว เมื่อเป็นดังนี้ คนที่เคยมั่งมีสีสุกจะมิโทมนัสยิ่งกว่านั้นไปอีกหลายเท่าหรือ เพราะมีความสุขเก่า ๆ นั่นเองแลบเข้ามาให้เปรียบเทียบอยู่เนืองนิตย์ เสมือนคนเคยมีอำนาจแล้วถูกลดลงในเมื่อใจยังกระหายอยู่ เขาย่อมมีทุกข์โทมนัสมิใช่น้อยฉันใด ก็ฉันนั้น

เขานึกถึงความตาย คนอย่างเขาควรจะตายได้แล้วหรือไม่? ชรา ยากจน ถูกทอดทิ้ง มีชีวิตอยู่ด้วยการอาศัยผู้อื่นไปเป็นมื้อ ๆ จากสภาพของเศรษฐีมาเป็นขอทาน จากคฤหาสน์อันโอ่อ่ามาเป็นข้างถนน ชายคาเรือนของคนอื่น จากภาชนะเงิน ภาชนะทองคำมาเป็นกระเบื้องถ้วยกะลาแตก จากความอ่อนโยนละมุนละไมแห่งกิริยา และความอ่อนหวานแห่งวาจาของผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดมาเป็นเสียงกรรโชกขู่เข็ญ กิริยาหยาบคายไล่ตะเพิด จากการเชื้อเชิญด้วยความนิยมยินดีมาเป็นการขับไล่ไสส่ง เมื่อชีวิตเปลี่ยนแปลงไปถึงขนาดนี้ จะมีอะไรเหลือไว้ให้ชื่นชมหวงแหนอีกเล่า ความตายจะมิเป็นมิตรอันประเสริฐสำหรับชีวิตเช่นนั้นดอกหรือ !

เขามองดูชีวิตที่เรียงรายอยู่รอบข้าง ล้วนเป็นชีวิตที่อยู่ในสภาพเดียวกับเขา หรือร้ายแรงยิ่งกว่าเขา บางคนมือด้วนขาขาด บางคนกำลังหิวโหย ยื่นมืออันสั่นเทาไปขอเงินจากผู้สัญจรไปมา

สายตานั้นเล่าเต็มไปด้วยแววิงวอน บางคนกำลังจับไข้ ไข้ขึ้นสูงนอนโทมด้วยพิษของมัน บางคนเคลื่อนตัวไปด้วยร่างกายที่มีแต่ท่อนบน สิ่งที่พวกเขาได้รับ คือความเฉยเมย และเหยียดหยามจากคนทั้งหลาย

อา! พระพรหม.... พรหมผู้สร้างโลกและชีวิตไฉนพระองค์จึงอยุติธรรมและไร้ความปรานีถึงปานนั้น

เขารู้สึกว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ต่อชีวิต พ่ายแพ้ต่อความทารุณของโลก สิ้นหวัง สิ้นทรัพย์ สิ้นเกียรติ สิ้นความนิยมนับถือที่เคยได้รับ แม้แต่บุตรของตนเองก็มิได้อาลัยในตัวเขา ขับไล่ไสส่งอย่างขาดหิริโอตตัปปะ

ความตาย.... ใช่แล้ว ความตายเป็นผู้ชี้ช่องทางให้แก่ผู้หมดหนทาง เป็นแสงสว่างของคนมืด เป็นเพื่อนของคนชรา คนจนและคนทุพพลภาพทุกประเภท ความตายที่ทุกคนเกรงกลัวนั้น ในบางกรณีก็เป็นการลงโทษของกรรมชั่ว บางคราวเป็นผลตอบสนองของกรรมดี บางโอกาสใช้เป็นกุญแจไขปัญหาที่ตื้อตันได้เมื่อไม่มีทางออกอย่างอื่นอีกแล้ว

บางคนความตายจู่โจมเข้ามาถึงตัวแล้วฉุดคร่าเอาไปท่ามกลางความเสียดาย ความพิลาปรำพันของปิยชนทั้งหลาย แต่บางคนความตายก็มาสถิตย์อยู่ใกล้ ๆ อยู่ในตัว คอยเตือนเช้าเตือนเย็นแต่ไม่ยอมฉุดเอาชีวิต แม้เจ้าของชีวิตจะยิ้มรับ ต้อนรับ จนถึงขั้นวิงวอนว่าเอาไปเสียทีเถิด แต่ท่านท้าวมัจจุราชก็ทำเฉยเสมือน

ไม่ไยดี เพียงมาประทับให้ดูเล่น พอหงุดหงิดใจไปทุกวัน เป็นความตายที่ทรมานเหลือเกิน

ชายชราตัดสินใจว่าเขาควรตาย และจะตายโดยวิ่งเข้าชนพญามัจจุราช นั่นคือการฆ่าตัวตาย

ขณะที่เขาคิดหาวิธีตายอยู่นั่นเอง สมณศากยบุตร สาวกของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้ารูปหนึ่งได้เดินผ่านหน้าเขาไป สายตาที่ทอดมาจับใบหน้าของเขานั้นเป็นสายตาของผู้ที่เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม ปราศจากแววแห่งความรังเกียจเดียดฉันท์ อาการนั้น ทำให้เขาระลึกถึงท่านผู้เป็นศาสดาแห่งสมณะรูปนั้น พระสมณโคดมศากยมุนี ข่าวว่าพระองค์เป็นผู้มีพระพักตร์แจ่มใสเป็นที่พึ่งพิงของคนยาก เป็นแสงสว่างของผู้มืดมนเป็นมัคคนายก–ผู้นำทาง ทรงเป็นโลกนาถ-ที่พึ่งของชาวโลกผู้ต้องการที่พึ่ง ทรงเป็นเสมือนต้นไม้ที่ยอมกรำแดดเพื่อให้ร่มเงาแก่ผู้อื่นกรำฝนเพื่อปกป้องผู้เข้าอาศัย ควรอย่างยิ่งที่เราจะเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมยึดเอาเป็นที่พึ่งในยามยาก

เขามีอาการแจ่มใสขึ้น ด้วยมีความหวังอันเรืองรองอยู่เบื้องหน้าเขาพยายามลุกขึ้นด้วยอาการงกเงิ่นเพราะชรา มีไม้เท้าเป็นเพื่อนช่วยยันไว้เบื้องหน้าออกเดินจากบริเวณตัวเมืองมุ่งหน้าสู่เชตวนาราม เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาโดยไม่ยาก เพราะพระองค์เป็นผู้อันใคร ๆ เข้าเฝ้าได้โดยง่ายอยู่ตามปกติ

แม้จะอยู่ในสภาพเช่นนั้น พราหมณ์ก็ได้รับการต้อนรับจากพระพุทธองค์เป็นอันดี ด้วยพระพักตร์ที่แจ่มใส พระวาจานิ่มนวล

อ่อนหวานทำนองเดียวกับที่ทรงปฏิสันถารกับเศรษฐีมหาศาล พราหมณ์มหาศาลและกษัตริย์มหาศาลที่มาเฝ้า ทรงแสดงธรรมด้วยพระหฤทัยอันเปี่ยมด้วยเมตตาหวังประโยชน์เสมอหน้ากัน สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย![๑] พญาสัตว์คือสีหราช ในการออกหากินเวลาเย็นเมื่อจะตะครุบช้าง หรือควายป่า หรือวัว เสือดาว ก็ตะครุบด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งไม่หละหลวม โดยที่สุดเมื่อตะครุบสัตว์เล็ก ๆ เช่นกระต่ายและแมวก็ตะครุบด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งไม่หละหลวม ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะราชสีห์นั้นคิดว่า เหลี่ยมคูของราชสีห์อย่าได้เสื่อมเสียไปเลย ดังนี้ ฉันใด ตถาคตก็ฉันนั้น การแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท คือการบรรลือสีหนาทของตถาคต เมื่อตถาคตแสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตถาคตก็แสดงด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งไม่หละหลวม โดยที่สุดแม้แสดงธรรมแก่ปุถุชนชั้นต่ำทั่วไป เช่นขอทานและพรานเนื้อตถาคตก็แสดงด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งไม่หละหลวม ข้อนั้นเพราะเหตุไร? ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุว่าตถาคตเป็นผู้หนักในธรรม เป็นผู้เคารพต่อธรรม"

พระวาจาของพระตถาคตเจ้ามิได้ทำให้พราหมณ์ผิดหวังเลย พระองค์ตรัสถามด้วยพระเมตตาว่า

"พราหมณ์! เหตุไรท่านจึงดูเศร้าหมองไป ผ้านุ่งผ้าห่มของท่านก็เศร้าหมองคร่ำคร่า?"

---

๑ นัยบาลี ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย พ. เล่ม ๒๒ หน้า ๑๓๗

พราหมณ์ชรามองสบพระเนตรด้วยความตื่นตันใจ น้ำตาแห่งความปราโมชเอ่อขึ้นเต็มเบ้าตา เขากราบลงอีกครั้งหนึ่งแล้วทูลว่า

"พระโคดมผู้เจริญ ขอได้โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ด้วยเถิด ข้าพระองค์หมดที่พึ่งแล้ว เห็นแต่พระองค์นี้แหละพอจะเป็นที่พึ่งได้"

"บอกมาเถิดพราหมณ์ ท่านมีทุกข์ร้อนเรื่องใด? ตถาคตอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน"

"ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ซึ่งอยู่ในเมืองสาวัตถีนี้ เมื่อวัยหนุ่ม ยังมีกำลัง ข้าพระองค์ได้ใช้ความเพียรพยายามอาศัยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิด ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตจนรวบรวมทรัพย์ไว้ได้หลายแสน ข้าพระองค์มีบุตร ๔ คน เมื่อบุตรเจริญเติบโตเป็นหนุ่มแล้วนั้น ข้าพระองค์มีทรัพย์อยู่ ๘ แสน เมื่อบุตรแต่งงานออกเรือนไป ข้าพระองค์ได้ให้เงินช่วยพวกเขาเป็นทุนไปสร้างตัวคนละแสน เหลืออีก ๔ แสนเก็บไว้เพื่อข้าพระองค์เองและพราหมณีผู้ภรรยาได้ใช้สรอยในยามชรา

"ต่อมาไม่นานนัก พรหมณีของข้าพระองค์ได้สิ้นชีวิตลง ข้าพระองค์ยังมีทรัพย์เหลืออยู่ถึง ๔ แสน บุตรและสะใภ้ก็ยังเอาอกเอาใจดีอยู่ พวกเขาบำรุงข้าพระองค์ด้วยปัจจัย ๔ อย่างครบครัน

และทำวัตรอันควรทำ เช่นการให้อาบน้ำ อบด้วยของหอม นวดมือและเท้าเป็นต้นพร้อมทั้งโอภาปราศรัยเอาอกเอาใจเป็นอันดี

"สิ่งหนึ่งซึ่งพวกเขากลัวหนักหนา คือกลัวว่า ข้าพระองค์จะมีภรรยาใหม่ ความจริงถึงข้าพระองค์จะมีใหม่เขาก็ไม่น่าจะเดือดร้อนอะไรเพราะพวกเขาโตแล้ว แม่เลี้ยงไม่สามารถข่มเหงรังแกอะไรพวกเขาได้ มีแต่จะต้องประจบเอาใจเขา แต่ที่พวกเขาเดือดร้อนก็เพราะเกรงว่า ข้าพระองค์จะมีบุตรกับภรรยาคนใหม่ ทรัพย์สมบัติอีก ๔ แสนที่เหลืออยู่ จะต้องตกเป็นของภรรยาและลูกใหม่

"ความโลภในทรัพย์อันแฝงอยู่เบื้องหลังนั้นเป็นแรงหนุนให้เขาปฏิบัติบำรุงข้าพระองค์ด้วยดี เขาหาได้ทำด้วยแรงกตัญญูกตเวทีแต่ประการใดไม่ ข้าพระองค์มิได้รู้ความจริงข้อนี้เลย มารู้เอาเมื่อสายเสียแล้ว ไม่มีทางแก้

"พระโคดมผู้เจริญ พวกเขาทำได้แนบเนียนมาก แนบเนียนจนข้าพระองค์แม้จะมีประสพการณ์มามากกว่า อายุสูงกว่า เป็นพ่อของพวกเขา เลี้ยงเขามาก็ไม่อาจรู้เท่าทันได้ พระโคดมคิดว่า คนที่มีอายุมากกว่าจะฉลาดกว่าคนมีอายุน้อยเสมอไปหรือ ?

"ไม่แน่เสมอไปดอก พราหมณ์ บางคนเขลาไปเพราะไร้ปัญญา—ปัญญาสู้เขาไม่ได้ แต่บางคนเขลาไปในบางครั้ง เพราะกรรมบันดาลให้เป็นไปเหมือนดวงอาทิตย์ หรือแสงจันทร์มัวสลัวไปในบางคราวเพราะเมฆหมอกมาบดบัง"

"พระองค์เชื่อว่า กรรมมีอำนาจเหนือปัญญาหรือ?" พราหมณ์ถาม

"ตถาคตยืนยันอย่างนั้น แม้พระอริยเจ้าที่มีปัญญาเต็มที่แล้วก็ยังหนีกรรมไม่พ้น ยังต้องเสวยผลแห่งกรรมในอดีตตราบเท่าที่ยังมีวิบากขันธ์อยู่ แม้ตถาคตเองก็เหมือนกัน แม้ผลแห่งกรรมใหม่จะไม่มีอีกแล้ว แต่ผลแห่งกรรมเก่า ไม่มีอำนาจใดมาตัดได้ สิ้นวิบากขันธ์เมื่อใด จึงจะสิ้นสุดกันจริง ๆ เมื่อนั้น"

"เล่าต่อไปเถิด พราหมณ์"

"วันหนึ่ง เมื่อข้าพระองค์นอนหลับกลางวัน ตื่นขึ้นมา พวกเขาได้ช่วยกันนวดมือและเท้า พลางกล่าวพรรณนาโทษของการครองเรือนนานาประการ พร้อมทั้งแสดงคุณแห่งการสละทรัพย์ออกเป็นนักพรตว่าเป็นกิจอันประเสริฐ คนชราควรทำ พวกเขาได้ยกหลักปฏิบัติ ๔ ขั้น[๑] ของพราหมณ์ขึ้นกล่าวอ้างเพื่อโน้มน้าวใจของข้าพระองค์ให้สละสมบัติ"

"ดูก่อนพราหมณ์ คำกล่าวนั้นชอบอยู่ ถ้าไม่มีเจตนาอันลามกแฝงอยู่เบื้องหลัง" พระตถาคตเอ่ยขึ้น "เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม คือบุคคลสามารถทำกรรมหนักได้ด้วยเจตนาที่รุนแรง"

---

๑. หลักปฏิบัติ ๔ ขั้น คือ ๑) พรหมจรรย์ ประพฤติในวัยเด็กและเป็นเวลาศึกษาเล่าเรียน ๒) คฤหัสถะ การครองเรือนบริโภคกาม ประพฤติเมื่ออยู่ในวัยหนุ่มสาว ๓) สันยาสี การสละกองโภคะออกเป็นนักสัญจรแสวงหาธรรม ประพฤติในวัยชรา ๔) วนปรัสถ์ บำเพ็ญพรตเพื่อให้เห็นแจ้งในพรหมันอยู่ในป่าเขาลำเนาไพร ประพฤติในวัยชรา

"พวกเขากล่าวครั้งแล้วครั้งเล่าว่า สำหรับคนชราอย่างข้าพระองค์นั้นการครองสมบัติจำนวนมากถึง ๔ แสนนั้นเป็นความทุกข์ และอาจนำมาซึ่งอันตรายแก่ข้าพระองค์เอง คนชราควรจะอยู่อย่างเบากายเบาใจไม่มีภาระผูกพัน ไม่มีความหวงแหนกังวล นั่นแหละจิตใจจึงจะปลอดโปร่งเป็นสุข สงบเย็นสมกับวัยชรา

"ข้าแต่พระโคดม ทรัพย์เป็นเครื่องกังวลอยู่บ้างก็จริง แต่การไม่มีทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีพเลย และไม่มีใครเลี้ยงดูนั้นเป็นความกังวลและทุกข์หนักขึ้นอีกหลายเท่า"

"ข้อนี้เป็นความจริง พราหมณ์" พระศาสดาทรงรับรอง "เรากล่าวความ[๑] สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ ๑ สุขอันเกิดจากการจ่ายทรัพย์บริโภคใช้สรอยตามที่ปรารถนา ๑ สุขอันเกิดจากการไม่เป็นหนี้ ๑ และสุขอันเกิดจากการประกอบการงานอันสุจริตไม่มีโทษ ๑ นี้คือสุข ๔ ประการของฆราวาส

"พราหมณ์ เราตถาคตมิได้สรรเสริญการสะสมอย่างเดียว หรือการเสียสละอย่างเดียว ในเรื่องทรัพย์สมบัติ เราสอนบรรพชิตให้สละ แต่สำหรับคฤหัสถ์เราสอนให้แสวงหา

"ภาระของคฤหัสถ์นั้นมีอยู่มาก การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม เป็นความลำบากชั้นหนึ่งแล้ว เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว คฤหัสถ์ผู้เป็นบัณฑิตย่อม[๒] ต้องเลี้ยงตน มารดาบิดา บุตรภรรยา

---

๑ นัย อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พ. เล่ม ๒๑ หน้า ๔๖๐

๒ นัย อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พ. เล่ม ๒๒ หน้า ๔๘

บ่าวไพร่ให้เป็นสุข เลี้ยงมิตรสหายต้องสงเคราะห์ญาติทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายมารดา ฝ่ายบิดา และฝ่ายภรรยาเป็นที่ ๓ ต้องใช้ทรัพย์ในการต้อนรับแขก และบำบัดอันตรายอันเกิดจากเหตุต่าง ๆ เช่น ความเจ็บป่วย และอุปสรรคต่าง ๆ ต้องทำบุญอุทิศให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ต้องสงเคราะห์ญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ ต้องถวายส่วนหนึ่งเป็นราชพลี (ภาษีอากร) ต้องทำบุญอุทิศให้เทวดา ต้องบริจาคทานในสมณพราหมณาจารย์ผู้ประพฤติชอบ เพื่อผลในเบื้องหน้าเป็นการสะสมบุญไว้ให้แก่ตน เพื่อจักเป็นที่พึ่งในเบื้องหน้า

"พราหมณ์ ! ด้วยเหตุนี้แหละคฤหัสถ์จึงให้เต็มได้ยากพร่องอยู่เสมอ เหมือนหม้อทะลุ"

พราหมณ์ชรา กราบทูลต่อไปว่า

"นอกจากพวกเขาได้พรรณนาโทษแห่งการมีสมบัติไว้ในครอบครองและพรรณนาคุณแห่งการสละสมบัติแล้ว เขายังยืนยันอย่างมั่นคงว่า ข้าพระองค์เป็นเนื้อนาบุญของพวกเขา เขาจะปฏิบัติบำรุงข้าพระองค์อย่างนี้ไปตลอดชีวิตไม่ให้เดือดร้อนแต่ประการใด เมื่อเป็นดังนี้ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะมีทรัพย์ถึง ๔ แสนไว้ในครอบครอง เมื่อข้าพระองค์ยังเฉยอยู่พวกเขาก็ออกปากขออย่างหน้าด้านว่า แบ่งทรัพย์ให้พวกเขาเสียคนละแสนเถิด

"ความรำคาญที่ถูกอ้อนวอนอยู่บ่อย ๆ ๑ ความเชื่อว่าบุตรและสะใภ้จะเลี้ยงดูไปตลอดชีวิต ๑ ความรักในบุตรอยากเห็น

เขาเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น ๑ ทำให้ข้าพระองค์ตกลงใจแบ่งทรัพย์ให้เขาอีกคนละแสน แบ่งเครื่องอุปโภคบริโภคอื่นทั้งส่วนที่เป็นสังหาริมทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วนให้เขาไป ข้าพระองค์มีเพียงเครื่องนุ่งห่มสำหรับใช้ส่วนตัวเล็กน้อยเท่านั้น

"ในเบื้องแรก ในระยะต้น ๆ ข้าพระองค์รู้สึกชื่นชมโสมนัสกับการได้สงเคราะห์บุตรให้มีความสุขทันตาเห็น เพราะคิดว่าทรัพย์สมบัติของข้าพระองค์นั้น เมื่อข้าพระองค์ตายลงเมื่อใดก็จะต้องตกเป็นของพวกเขาอยู่นั่นเอง ให้เขาเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ให้ได้ฟังด้วยหู รู้ด้วยใจของตนเองว่า เขามีความสุขความชื่นบานจะมิดีกว่าหรือ?

"ต่อจากนั้น ข้าพระองค์ก็อาศัยบุตรคนโตอยู่ รู้สึกปลอดโปร่ง เบากายเบาใจ เหมือนคนที่ปลงภาระลงเสียได้ แต่ความรู้สึกเช่นนั้นก็อยู่ได้ไม่นานนัก เมฆฝนแห่งความระหองระแหงความรู้สึกแหนงใจก็ตั้งเค้าขึ้น ในครอบครัวแห่งบุตรคนโต มันเกิดขึ้นระหว่างสามีกับภรรยาของเขาก่อน แต่ความกระทบกระทั่งก็มาถึงข้าพระองค์อยู่นั่นเอง บางทีอาจมีข้าพระองค์เป็นเหตุก็ได้

"ข้าพระองค์เป็นผู้ใหญ่แล้ว ล่วงกาลผ่านวัยมามาก เคยรุ่งเรืองมีทรัพย์สมบัติ ไฉนจะอ่านกิริยาของเขาไม่ออก สะใภ้เริ่มแสดงกิริยาไม่เคารพข้าพระองค์ เพียงเท่านั้นก็พอทนได้ แต่คำพูดของเขาซิ ช่างเชือดเฉือนหัวใจดีนัก เขาเห็นข้าพระองค์เป็นตัวภาระอันหนักที่เขาจะต้องแบกหาม

"คืนหนึ่ง ข้าพระองค์ป่วยเป็นไข้ รับประทานยาแล้วหลับไปแต่หัวค่ำ ตื่นขึ้นในตอนดึกได้ยินเสียงสองสามีภรรยาเขาคุยกัน

"ทำไมเธอจะต้องเอาพ่อไว้ ?" เสียงภรรยาของเขาพูด

"ก็พ่อของฉัน จะให้ท่านไปอยู่ที่ไหน" สามีตอบและถาม

" พ่อของเธอน่ะมีบุตรคนเดียวหรือ ? มีแต่เธอเท่านั้นหรือ ?"

"เธอก็รู้อยู่แล้วว่า เรามีกัน ๔ คน จะต้องถามทำไมอีก"

"ฉันเห็นพ่อของเธออยู่กินกับเรา ทำสกปรกที่บ้านเราเพียงแห่งเดียว ฉันก็นึกว่า พ่อของเธอมีลูกคนเดียว" ฝ่ายภรรยาถามประชดประชัน

"อย่าให้มันมากไปนะ มานี" เขาเอ่ยชื่อภรรยาของเขาเป็นครั้งแรก

"ไม่มากหรอก น้อยไปเสียด้วยซ้ำ" มานีเถียง "เธอลองคิดดูว่าได้ประโยชน์อะไรบ้างในการต้องมานั่งเลี้ยงดูพ่อ ต้องคอยเอาอกเอาใจกันสารพัด กินก็ต้องกินข้าวต้ม ข้าวอ่อน จะอาบก็ต้องอาบน้ำอุ่น จะนอนก็ต้องมีคนปฏิบัติพัดวี มันไม่จำเป็นจะต้องทำถึงขนาดนั้น ให้แกอยู่อย่างธรรมดา อย่างคนอาศัยก็พอแล้ว"

"นี่ มานี เลิกพูดทีเถอะ เธอไม่ทำฉันทำเองก็ได้" ฝ่ายสามีพูด แต่เสียงยังเรียบอยู่ แสดงว่ามิได้เจ็บแสบอะไรนักที่ภรรยาด่าพ่อตัวอยู่ฉอด ๆ

"ทำเองก็ได้" ภรรยาทวนคำ "เธอมาทำเอง ฉันจะได้ยุ่งมากขึ้นน่ะซี ถ้าเธอจะทำเองละก้อ ปล่อยให้เป็นภาระของฉันอย่างเคยดีกว่า"

"งั้นเธอก็ทำไป" สามีตัดบท

"แต่นี่ ฟังฉันหน่อยได้ไหม ตอนที่ฉันแต่งงานน่ะ ฉันคิดว่า ฉันแต่งงานกับเธอคนเดียว ไม่ได้แต่งงานกับพ่อของเธอและคนใช้ของพ่อของเธอด้วย ฉันไม่เคยเป็นคนใช้ของใคร แล้วพ่อของเธอน่ะดีนักหรือ จู้จี้ขี้บ่น ทำของเพ่นพ่านไม่รู้จักจบสิ้นฉันต้องเที่ยวตามเก็บตามกวาดกันทั้งวัน ใช้ของที่ไหนก็ทิ้งที่นั่นแล้วยังจะมาบ่นว่า ฉันไม่รู้จักเก็บไม่รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติเสียอีก"

"ก็คนแก่ ก็ต้องมีผิดพลั้งเผลอเรอบ้าง เธอจะเอาอะไรกับท่านนัก เธอไม่ทำเองให้คนใช้ของเราทำก็ได้ มีตั้งหลายคน"

"ลองซี, พ่อของเธอจะได้บ่นตาย หาว่าฉันนั่งกินนอนกินเฉย ๆ ไม่รู้จักทำอะไรเสียบ้าง คอยผลาญทรัพย์สมบัติของเธอที่แกอุตส่าห์ให้เท่า ๆ กัน แม้เธอจะเป็นลูกคนโตของแก"

ประโยคหลังมีเสียงประชดประชันอย่างชัดแจ้ง

"ก็ยุติธรรมดีแล้วนี่ ให้คนละเท่า ๆ กัน" สามีกล่าว

"ยุติธรรม" ภรรยาพูดออกเสียงเน้นหนัก "เธอเป็นผู้พี่ก็ควรจะได้มาก เธอเลี้ยงน้อง ๆ มา เธอควรได้มาก ความยุติธรรมไม่ใช่การให้อะไรใครเท่า ๆ กัน แต่ฉันว่า มันหมายถึงการให้ได้รับตามความเหมาะสมเท่าที่เขาควรจะได้รับ ถ้าคนมีลูก ๔ คน

คนที่ดีกับคนที่ไม่ดีได้รับมรดกเท่ากัน เธอคิดว่า คนดีได้รับความยุติธรรมเพียงพออยู่หรือ ?"

"ฉันไม่เคยนึกว่า ฉันดีกว่าพวกน้อง ๆ อีกอย่างหนึ่ง ฉันว่าพ่อของฉันทำถูกแล้ว ที่แบ่งมรดกให้เท่า ๆ กัน เพราะพ่อแม่ควรจะมีใจยินดีต่อลูกที่ดี และมีใจกรุณาต่อลูกที่ยังทุกข์ยากลำบาก หรือแม้แต่ลูกที่เป็นลูกบุญธรรม หรือลูกเลี้ยง ที่มิได้เกิดจากตนเอง"

"เธอเรียนมากเกินไป แก่หลักการเกินไป ที่เธอพูดมานั้นเป็นหลักการ เป็นเพียงคำพูดในตำรา แต่ในชีวิตจริงไม่มีใครทำได้ เธอเชื่อฉันเถอะ"

"ก็พ่อฉันทำได้" ฝ่ายสามีแย้ง

"ฮึ ทำได้" นางทำเสียงเยาะเย้ย "เธอน่ะไม่รู้จริง ๆ หรือว่าที่พ่อเธอมาอยู่กับเรา ก็เพราะแกรักน้องของเธอ ๓ คน มากกว่าเธอ แกต้องการเกาะกินกับเรา ต้องการให้เราจน ต้องการผลาญทรัพย์สมบัติของเรา ส่วนของน้อง ๆ อีก ๓ คนแกไม่ไม่ยอมไปกินไปใช้ ต้องการให้เขามั่งมี ให้เราจน ฉันเกลียดความจน ฉันรักความสุข และเธอต้องรู้ไว้ด้วยว่า ความจนกับความสุขไม่เคยเป็นมิตรกันได้ มันเป็นศัตรูกันมาตั้งแต่โบรมโบราณดึกดำบรรพ์แล้ว"

" แต่ถ้าเป็นคนมั่งมีแล้วต้องใจไม้ไส้ระกำกับพ่อแม่ของตัวเองแล้ว ฉันก็ไม่ต้องการ"

"เธอต้องนึกอนาคตแห่งลูก ๆ ของเรา ทรัพย์สมบัติ เราต้องเก็บไว้เพื่อลูกของเรา"

"ลูกของเราก็อีกส่วนหนึ่งต่างหาก พ่อก็อีกส่วนหนึ่ง" สามีกล่าว

"ถ้าอย่างนั้น ฉันไปพาพ่อแม่ของฉันมาอยู่ที่นี่บ้าง"

"ก็ตามใจซี ฉันยินดี" สามีบอก "แต่ว่า เลิกพูดกันทีดีไหม ฉันง่วงนอน"

"นั่นเห็นไหม พอพูดถึงว่าจะพาพ่อแม่ฉันมาอยู่ด้วย เธอก็เริ่มอึดอัด บอกให้เลิกพูด"

สามีพูดอย่างรำคาญหน่อยหนึ่ง แล้วเสียงก็เงียบไป

"พระโคตมผู้เจริญ" พราหมณ์กล่าวต่อไป "ข้าพระองค์นอนฟังด้วยหัวใจที่ปวดร้าวอย่างสุดจะพรรณนาได้ ความจริงทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่เขาบริโภคใช้สรอย และใช้เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติอยู่นั้น เป็นทรัพย์ที่เป็นส่วนแบ่งจากข้าพระองค์ทั้งสิ้น เขายังมิได้ทำอะไรให้งอกเงยขึ้นจากหยาดเหงื่อแรงงานของเขาเลย พอทรัพย์นั้นเป็นสิทธิของเขาแล้วเขาก็ค่อย ๆ ลืมต้นตอของมันทีละน้อยจนหมดสิ้น ยังชื่นชมอยู่หน่อยหนึ่งว่า บุตรคนโตของข้าพระองค์มิได้พลอยเป็นไปด้วย เพียงเท่านี้ข้าพระองค์ก็ชื่นใจแล้ว แต่คิดว่าคงอยู่บ้านของเขาได้ไม่นาน เพราะลูกสะใภ้คงหาเรื่องให้ออกจนได้

"ตลอดเวลาที่ข้าพระองค์อาศัยอยู่ที่นั้น สามีภรรยาเขาทะเลาะกันอยู่เนือง ๆ และดูเหมือนจะรุนแรงขึ้นทุกวัน ข้าพระองค์นั้นไร้ยศไร้ทรัพย์ ไร้ที่อยู่อาศัยอันเป็นของตน จึงทำให้ไร้เกียรติไปด้วยจะพูดจาอะไร เขาก็ไม่ยินดีฟัง อย่าพูดถึงว่าจะเชื่อถือดำเนินตามเลย

"ชีวิตของข้าพระองค์ว้าเหว่ ว่างเปล่า นัยน์ตาที่ฝ้าฟางอยู่แล้วนั้นได้มีม่านน้ำตามาทำให้มัวสลัวลงอีก ยังอุ่นใจอยู่หน่อยหนึ่งว่า มีลูกอีก ๓ คน ๓ ครอบครัว อาจพอเป็นที่พึ่งได้

ข้าพระองค์คิดว่าจะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ครอบครัวเขาบ้าง จึงมักช่วยเหลือหลานปู่ ๒ คนอยู่เสมอ ช่วยเป็นเพื่อนเล่นบ้าง ช่วยห้ามปรามทัดทาน หรือมองดูอยู่ห่าง ๆ เมื่อเด็กเล่นอยู่ที่ลานบ้านบ้าง แต่คราวใดที่แม่เขาเห็นลูก ๆ มาเล่นกับข้าพระองค์ เขาก็แสดงอาการไม่พอใจบึ้งบึ้งออกมาบ้าง พูดเหน็บแนมประชดประชันบ้าง เด็กไม่รู้ดอก แต่คนแก่รู้ บางคราวเขามาดึงตัวเด็กออกไปเฉย ๆ พลางกล่าวว่า "สกปรก"

"วาจาเช่นนั้นช่างเสียดเข้าไปในหัวใจได้ลึกจริง ๆ"

"ข้าพระองค์มิได้เคยปริปากพูดเรื่องนี้กับบุตรคนโตเลยคิดว่าเขาคงรู้จักและรู้ใจภรรยาของเขาดี อนึ่ง เขามีลูกด้วยกันแล้วถึง ๒ คน ถ้ามีอันเลิกร้างกันไป ความลำบากจะตกอยู่กับเด็กซึ่งจะเป็นความลำบากที่ยืดยาว ส่วนความลำบากอันตกลงแก่ข้า

พระองค์นั้นคงอยู่ไม่นานนัก เพราะข้าพระองค์แก่แล้วไม่ช้าความตายก็จะมาพรากความลำบากอันนั้นออกไปเอง"

"ดีแล้ว พราหมณ์ การกระทำที่มีธรรมเป็นมูลฐานนั้นย่อมนำไปสู่ความถูกต้องเหมาะสมในที่สุด" พระศาสดาตรัส

พราหมณ์เล่าต่อไปว่า

"ข้าพระองค์ทนอยู่ในสภาพอย่างนั้นด้วยความอึดอัดรำคาญเหมือนคนที่มีเหงื่อเหนียวจนแห้ง ร่างกายเกรอะกรัง ต้องการอาบน้ำ แต่ไม่มีน้ำให้อาบ พระองค์ลองทรงดำริดูเถิด คนที่เคยอยู่อย่างอิสระ มีทรัพย์สินสมบัติอันเป็นของตนเอง เป็นใหญ่ในบ้านแล้วต้องมาอยู่ในสภาพอย่างนี้จะต้องอึดอัดขัดข้องสักเพียงใด

"ตถาคตเข้าใจดี พราหมณ์ ท่านเล่าต่อไปเถิด" พระศาสดาตรัส พระอาการของพระองค์พร้อมที่จะรับฟังอย่างไม่อิ่มไม่เบื่อ

พราหมณ์นิ่งไปครู่หนึ่ง เขามองพระพักตร์ของพระศากยมุนีด้วยดวงตาที่ส่อความเลื่อมใส ปลาบปลื้ม และแล้วเขาก็คิด........คิดว่า

"นี่เอง นี่เอง คือเสน่ห์ในการสนทนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า นี่เองคือศิลปะในการให้ความสุขแก่ผู้ที่มีหัวใจอันอัดแน่นอยู่ด้วยความทุกข์ กิเลสและความทุกข์เมื่อเกิดขึ้นในดวงใจ มันเป็นเสมือนน้ำโสโครก ถ้าไม่มีท่อระบายจะเป็นอย่างไร คนส่วนมากชอบทำบุญด้วยการที่ต้องสละทรัพย์สิน เขารู้สึกว่า ถ้าไม่มีทรัพย์

สินแล้วก็ไม่สามารถทำบุญได้ แต่เขาลืมไปว่าการรับฟังความทุกข์ความอึดอัดขัดข้องของผู้อื่น ย่อมเป็นท่อระบาย.........ให้เขาระบายออกมา.....ระบายออกมานั้นเป็นบุญกิริยาอันประเสริฐประการหนึ่ง

"พระดำรัสของพระองค์สามารถเปลี่ยนความรู้สึกในทางร้ายของผู้อื่นให้กลายเป็นดีได้ สามารถให้เขาหันกลับจากคนชั่วมาเป็นคนดี นี่เองกระมังที่ศาสดาเจ้าลัทธิบางท่านพูดว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีอาวัฏฏนี ๑ มายา แต่อาวัฏฏนีมายา ของพระสมณโคดมนั้นมิใช่อื่น คือพระเมตตากรุณาอันเปี่ยมล้นอยู่ในพระทัยของพระองค์และพระพุทธดำรัสอันประกอบด้วยเหตุด้วยผลนั่นเอง"

จนพระตถาคตเจ้าทรงเตือนซ้ำว่า เล่าต่อไปเถิดพราหมณ์นั่นแหละ เขาจึงฟื้นจากความตรึก และเล่าเรื่องของเขาต่อไปว่า

"วันหนึ่ง เวลาเย็น ข้าพระองค์อาบน้ำที่ท่าน้ำเสร็จแล้วเดินกลับมาพบลูกสะใภ้ยืนอยู่ที่ซุ้มประตู หล่อนมองข้าพระองค์อย่างเหยียดหยาม แต่ข้าพระองค์ก็ทำเป็นเหมือนไม่เห็นเดินก้มหน้านิ่งมุ่งสู่ตัวเรือน แต่ข้าพระองค์ต้องหยุดชะงัก เมื่อมีเสียงดังขึ้นจากปากงามของนางนั้นว่า

"ตาแก่หยุดก่อน"

---

๑. คือเล่ห์กลอย่างหนึ่งที่สามารถกลับใจคนได้ เช่นเกลียดกลับรัก โกรธกลับพอใจ เมื่อมีโอกาสได้เข้าใกล้ได้สนทนา คนไทยแต่โบราณก็นิยมเล่นมายาอันนี้ ที่เรียกกันว่า "เสน่ห์มหานิยม" นั่นเอง ต้องเสกคาถาอาคม ลงเลขลงยันต์กันมากอยู่—ว.ศ.

"ทำไม มานี" ข้าพระองค์พูดอย่างเสียไม่ได้ เพราะไม่อยากพูดกับหญิงเลว ๆ อย่างนั้น

"พ่อจำได้ไหมว่าได้แบ่งเงินให้ลูกคนโตเท่าไร ?" นางถาม

"๒ แสน, ทำไม ?"

"แล้วลูกคนอื่นล่ะ ?"

"๒ แสนเหมือนกัน ทำไม ?"

"แบ่งทรัพย์ให้ลูกคนละเท่า ๆ กัน แต่อยู่บ้านลูกไม่เท่ากัน ถ้าให้ลูกคนโตมากกว่าคนอื่นสัก ๑๐๐ สัก ๑๐๐๐ ก็ไม่ว่าหรอก นี่ให้เท่ากันแต่ไม่รู้จักหนทางไปบ้านลูกคนอื่นบ้างเลย ยุติธรรมดีจริงนะพ่อนะ"

ความโกรธได้เกิดขึ้นสุดขีด เหลือระงับอีกต่อไป เหมือนเอาผ้าชุบน้ำมันไว้พร้อมแล้ว พอโยนไฟลงไปก็ลุกพรึบขึ้นทันที ข้าพระองค์พูดอย่างโกรธจัดว่า

"อีหญิงระยำ กูรู้หรอกว่ามึงไม่ต้องการให้กูอยู่บ้านนี้ หมายังดีกว่ามึงเพราะมันยังรู้จักคุณของคนให้ข้าวน้ำมัน แต่มึงไม่รู้คุณคนเลย ขอให้มึงฉิบหาย ให้ลูกมึงทำกับมึงอย่างที่มึงทำกับกู"

" ความโกรธทำให้ข้าพระองค์กล่าวผรุสวาทอย่างที่ไม่เคยพูดมาก่อนเลย ข้าพระองค์มุ่งหน้าไปอาศัยบุตรคนที่ ๒ อาศัยเขาอยู่ตอนแรก ๆ เขาก็ต้อนรับสมควรแก่ฐานะ แต่เวลาล่วงไปไม่นานนักเรื่องก็เข้าทำนองเดิม เขามองเห็นข้าพระองค์เป็นคนที่ไร้ประโยชน์ เสมือนต้นกล้วยที่เขาตัดเครือออกแล้ว ไว้ก็คงยืนต้น

ตาย แต่เป็นที่รกหูรกตา เมื่อพ้นเอาเครืออออกแล้วก็สับต้นทิ้งไปเสียด้วยเลย จะมิสะดวกสบายกว่าหรือ

"บุตรคนที่ ๒ ของข้าพระองค์นั้น เกรงใจภรรยาของเขามาก แม้ข้าพระองค์จะแบ่งทรัพย์ให้ถึง ๒ แสนแล้วก็ตาม แต่ทรัพย์แห่งตระกูลแห่งภรรยาของเขามีมากกว่า เสียงของนางจึงเป็นเสียงที่สามีของเธอต้องพึ่ง ความที่นางมีรูปงามอีกประการหนึ่งเป็นเครื่องมือในการข่มสามีให้อยู่ในอำนาจ แม้ปากของนางจะไม่จัดจ้านเหมือนลูกสะใภ้คนโต แต่กิริยาอันบึ้งปึ่งของนางนั้นพอจะทำให้ข้าพระองค์รู้ว่า นางไม่พอใจ

"พระโคดมผู้เจริญ พระองค์มิได้ทรงแสดงธรรมสำหรับสตรีที่แต่งงานแล้ว ถือเป็นแนวปฏิบัติไว้บ้างเลยหรือ ?"

พระตถาคตเจ้าตรัสว่า

"พราหมณ์ ข้อนั้นมีอยู่ [1]สมัยหนึ่งเมื่อเราอยู่ชาติยาวันใกล้เมืองภัททิยะ ครั้งนั้นอุคคหเศรษฐี หลานของเมณฑกเศรษฐีเชิญตถาคตไปเสวยภัตตาหารที่นิเวสน์ของเขาพร้อมด้วยภิกษุอื่นอีก ๓ รูป เป็น ๔ ทั้งตถาคต [2](อตฺตจตุตฺโถ)"

"เมื่อเสวยเสร็จแล้วอุคคหเศรษฐีให้กุมารีหลายคนมาไหว้ตถาคตแล้วกล่าวว่า 'ขอได้โปรดประทานโอวาทให้สตรีเหล่านี้

---

๑. นัยบัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย พ. เล่ม ๒๒ หน้า ๓๘

๒. พึงสังเกตว่างานมงคลในสมัยนั้นนิมนต์พระ ๔ รูปได้

ด้วย เธอจักไปสู่สกุลสามี (แต่งงาน) เพื่อเป็นประโยชน์สุขเธอตลอดกาลนาน'

"พราหมณ์ ในครั้งนั้น ตถาคตได้ให้โอวาทดังนี้ คือ

๑) สตรีผู้เป็นสะใภ้พึงปฏิบัติเกื้อกูลแก่มารดาบิดาของสามี คือ ตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ประพฤติตนเป็นที่พอใจท่าน พูดจาน่ารัก

๒) คนเหล่าใดเป็นที่เคารพนับถือของสามี เช่นมารดาบิดา หรือสมณพราหมณ์ เธอทั้งหลายพึงสักการะ เคารพบูชาท่านเหล่านั้น เมื่อท่านมาถึงบ้านเรือนต้องต้อนรับด้วยที่นั่งและข้าวน้ำตามสมควร

๓) การงานทั้งหลายของสามี เธอจะต้องไม่เกียจคร้านเป็นผู้ขยันช่วยเขาทำ และประกอบด้วยปัญญาหาอุบายจัดทำให้เรียบร้อย

๔) ดูแลคนภายในเช่นคนรับใช้ หรือกรรมกรด้วยดี รู้ว่าอะไรเขาทำแล้ว หรือยังไม่ได้ทำ เขามีกำลังหรือไม่มี แบ่งของบริโภคให้ตามสมควร

๕) จักต้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ไว้ให้เรียบร้อย ไม่ให้เสียหาย ต้องไม่เป็นนักเลงการพนัน ไม่เป็นขโมย ไม่เป็นนักดื่ม ไม่ผลาญทรัพย์ให้พินาศ"

"สตรีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เมื่อตายไปแล้วย่อมไปเป็นสหายกับเทพพวกมนาปกายิกา (มีกายน่าพอใจ)"

"ดูก่อนพราหมณ์ เราแสดงธรรมโดยเอนกบริยาย[๑]ตามความเหมาะสมแก่กาละ เทศะ และบุคคล เปรียบเหมือนหมอให้ยาแก่คนไข้"

"ในที่สุดข้าพระองค์ก็ไม่สามารถทนอยู่กับบุตรคนที่ ๒ ได้" พราหมณ์ทูลต่อไป "จึงไปยังเรือนของบุตรคนที่ ๓ ที่ ๔ เรื่องก็คงทำนองเดียวกัน ข้าพระองค์จึงตัดสินใจออกจากบ้าน บวชตนเองเป็นชีปะขาวมีผ้านุ่งห่มเพียงชุดเดียว มีกระเบื้องถ้วยกะลาแตกเป็นภาชนะภิกษา อาศัยอาหารจากผู้มีความกรุณา นอนตามริมถนน และชายคาเรือนแห่งผู้อื่น สังขารของข้าพระองค์ทรุดโทรมเกินไป ไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้ ขณะที่ข้าพระองค์กำลังจะฆ่าตัวตาย ก็ได้เห็นสาวกของพระองค์เดินผ่านหน้าไป ดวงตาของท่านที่มองมายังข้าพระองค์นั้นมีแววกรุณาฉายออกมาด้วยเสมือนแสงแดดยามรุ่งอรุณยังอุบลในสระให้แบ่งบาน ข้าพระองค์ได้สติว่า ขนาดพระสาวกของพระองค์ยังมีอานุภาพแห่งเมตตาถึงปานนี้ หากเป็นพระบรมครูเองจะทรงมีพระเมตตาอันกว้างไกลลึกล้ำถึงเพียงใด"

"พระโคดมผู้เจริญ ขอพระองค์ได้โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ด้วยเถิด" พราหมณ์พูดจบก้มลงกราบพระผู้มีพระภาคแล้วมองพระพักตร์นิ่งอยู่

---

๑. อเนก+ปริยาย. อเนก=มากกว่าหนึ่ง, บริยาย=อย่าง, ทาง, หนทาง, การสอน, การเล่าเรื่อง

พระจอมมุนี ผู้มีอนาคตังสญาณ ทรงเห็นการณ์เบื้องหน้าอย่างแจ่มแจ้งมิได้ติดขัด ประทับนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วมีพระพุทธดำรัสว่า

"พราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ตถาคตจะออกอุบายให้ท่านอย่างหนึ่ง ท่านจงทำตามที่ตถาคตบอกอุบายให้นี้เถิด ความสำเร็จจักมีแก่ท่านอย่างแน่นอน"

แลแล้ว พระสุคตเจ้าก็ทรงสอนคำพูด และอุบายในการแก้ปัญหาเรื่องนั้น

พราหมณ์ได้รับคำแนะนำจากพระพุทธองค์แล้วมีจิตชื่นชมยินดี คอยกาลอันควรที่จะทำตามแผนที่พระศาสดาตรัสบอกให้

จนกระทั่งวันสำคัญที่สุดวันหนึ่งในชีวิตของพราหมณ์ชราก็มาถึง วันนั้นเป็นวันประชุมพราหมณ์ เป็นมหาสันนิบาต พราหมณ์ที่มาประชุมในพราหมณสภาล้วนเป็นผู้สำคัญ บุตรพราหมณ์ทั้ง๔ คนก็ต้องเขาประชุมด้วยเหมือนกัน พวกเขาประดับกายด้วยเครื่องประดับอันมีค่า พรั่งพร้อมด้วยสรรพาลังการแพรวพราวด้วยเพชรนิลจินดาอันมีค่ามาก ย่างเข้าสู่พราหมณสภาอันมีเกียรติยิ่ง นั่งบนอาสนะที่มีค่ามาก

พราหมณ์ชราคิดว่า "บัดนี้เป็นโอกาสของเราแล้ว" จึงเข้าไปในสภา ชูมือขึ้นแล้วกล่าวว่า "ท่านทั้งหลายข้าพเจ้า

๑. สมัยนั้นยังไม่นิยมนั่งเก้าอี้ แต่ในการประชุมพราหมณ์มักใช้พรมปูกับพื้น แม้ในสมัยปัจจุบัน การประชุมบางอย่าง บางคราวของพวกพรหมณ์ในอินเดียก็ยังนั่งกับพื้นกันอยู่ ทำนองเดียวกับพระสงฆ์ไทยประชุมในโบสถ์

มีความประสงค์จะกล่าวอะไรบางอย่าง ถ้าท่านทั้งหลายไม่รังเกียจและอนุญาต ข้าพเจ้าก็จะขอกล่าว ณ บัดนี้"

พราหมณ์ในที่ประชุมส่วนมากพอจำพราหมณ์ชรานั้นได้ เพราะเคยเป็นคนมั่งคั่งมาก่อน จึงกล่าวว่า "ท่านมีอะไรจงกล่าวเถิด พวกเรายินดีฟัง"

พราหมณ์ชราจึงกล่าวข้อความที่พระบรมศาสดาตรัสสอนมาว่า

"ข้าพเจ้าเพลิดเพลินด้วยบุตรใด ปรารถนาความเจริญแก่บุตรใด บุตรนั้นถูกภรรยายุงตกอยู่ในอำนาจอันไม่เป็นธรรมของภรรยาได้รุกรานข้าพเจ้า ไล่ข้าพเจ้าออกจากเรือน บุตรเหล่านั้นเป็นอสัตบุรุษ เลวทราม เรียกข้าพเจ้าว่า 'พ่อ' แต่ความจริงพวกเขาคือยักษ์ประเภทหนึ่งมาในร่างแห่งบุตร เขาทอดทิ้งข้าพเจ้าผู้แก่แล้ว ให้เที่ยวขอทานจากเรือนคนอื่น เหมือนม้าแก่ที่ใช้การไม่ได้แล้วถูกพรากจากอาหาร บุตรเหล่านั้น ไม้เท้าของข้าพเจ้ายังประเสริฐกว่า เพราะยังพอใช้กันโคดุได้ กันสุนัขได้ ไว้ยันไปข้างหน้าเวลามืดก็ได้ ใช้หยั่งลงไปในที่ลึกก็ได้ คนแก่เช่นข้าพเจ้าพลาดแล้ว อาจใช้ไม้เท้ายันให้ลุกขึ้นอีกได้ แต่บุตรแม้ถึง ๔ คนก็ช่วยอะไรข้าพเจ้ามิได้เลย ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะกล่าวเพียงเท่านี้"

ว่าแล้วพราหมณ์ก็ยืนเฉยอยู่

สายตาของพวกพราหมณ์ในที่ประชุมมองไปที่บุตรพราหมณ์ทั้ง ๔ คนด้วยความไม่พอใจอย่างยิ่ง แม้บุตรพราหมณ์ทั้ง ๔ คนก็อ่านสายตานั้นออกและรู้ธรรมเนียมพราหมณ์สมัยนั้นเป็นอย่างดี

ก็ธรรมเนียมพราหมณ์สมัยนั้นมีว่า "บุตรใดได้รับมรดกของมารดาบิดา ใช้สอยทรัพย์อันเป็นของท่านแล้วไม่เลี้ยงดูท่านให้สมควรแก่ฐานะ บุตรนั้นจะต้องถูกฆ่าโดยประชาชน"

บุตรรู้ธรรมเนียมนี้ดี ผู้อันมรณภัยคุกคามแล้ว จึงหลีกออกมาจากหมู่พราหมณ์ หมอบลงแทบเท้าของบิดา วิงวอนว่า "คุณพ่อครับ ขอได้โปรดให้ชีวิตแก่พวกกระผมเถิด"

เพียงเท่านี้ใจของพราหมณ์ชราก็อ่อนโยนลง, ตามธรรมดาหทัยของมารดาบิดามีความอ่อนโยนต่อบุตร ไม่ปรารถนาความเสื่อมความสูญเสีย หรือพิบัติใด ๆ ต่อบุตร แม้บุตรจะร้ายต่อท่านแต่ท่านก็หาร้ายตอบไม่ จงดูเรื่องนี้เป็นตัวอย่าง

กลัวว่าบุตรของตนจะถูกประชาทัณฑ์ต่อหน้าต่อตา พราหมณ์จึงกล่าวขึ้นว่า "ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอได้โปรดอย่าให้บุตรของข้าพเจ้าพินาศเลย พวกเขาจะเลี้ยงข้าพเจ้า"

ทันใดนั้น พวกพราหมณ์จึงกล่าวกำชับขึ้นว่า "ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ถ้าพวกท่านไม่ประคับประคองบิดาให้ดี พวกเราจะฆ่าพวกท่านเสีย"

บุตรพราหมณ์ให้ปฏิญาณแก่พราหมณสภาแล้ว อุ้มบิดาขึ้นตั่งหามไปสู่เรือนของตน ทาน้ำมันขัดสีร่างกายให้สะอาดแล้ว

ทาด้วยของหอม ให้บริโภคอาหารอย่างดี ให้เสื้อผ้าเนื้อละเอียด ปฏิบัติบำรุงด้วยดี และได้กำชับภรรยาของตนทุกคนว่า "ตั้งแต่วันนี้ไป พวกเธอต้องประคับประคองบิดาของพวกเราให้ดี ถ้าปรากฏว่าบกพร่องพวกเราจะไล่พวกเธอออกจากเรือนทันที

ตั้งแต่นั้นมา พราหมณ์ชราได้รับความสุขตามสมควรแก่อัตตภาพของตน บริโภคอาหารดี นอนสบาย ไม่นานนักกำลังของเขาก็ดีขึ้น อินทรีย์ผ่องใส สรีระเปล่งปลั่ง กระปรี้กระเปร่า เขามองดูอัตตภาพแห่งตนแล้ว ดำริว่า "สมบัตินี้ เราได้เพราะอาศัยพระสมณโคดมโดยแท้"

เขาเลือกเอาผ้าอย่างดีคู่ ๑ ไปสู่สำนักพระบรมศาสดา ได้รับปฏิสันถารจากพระพุทธองค์เหมือนเดิม ทั้งสมัยที่เขาตกอับและรุ่งเรือง ทั้งสมัยยากจน และมั่งมี พระเมตตาของพระองค์เสมือนแสงตะวันและจันทราสาดส่องไปทั่วแผ่นพื้นเมทนี มิได้เลือกปราสาทราชวังหรือกระท่อมน้อยของขอทาน ทรงเป็นเสมือนมหัคคีอันเริงแสงประดิษฐานอยู่ ณ ยอดหิมาลัยบรรพตส่องสาดรัศมีไปทั่วทุกทิศฉะนั้น

พราหมณ์น้อมผ้าคู่นั้นเข้าไปถวาย พร้อมกราบทูลว่า

"พระโคดมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์, พราหมณ์ย่อมแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม เมื่อได้มาแล้ว ย่อมระลึกถึง

อาจารย์ แบ่งส่วนมาให้อาจารย์ พระองค์ทรงเป็นอาจารย์ของข้าพระองค์ ขอได้โปรดรับทรัพย์อันเป็นส่วนที่อาจารย์ควรจะได้นี้เถิดพระเจ้าข้า"

พระสุคตเจ้าทรงรับผ้านั้นไว้ เพื่ออนุเคราะห์น้ำใจเขา แล้วทรงแสดงธรรมเพื่อให้เขาบันเทิงในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติยิ่งๆ ขึ้นไป ทรงประทานโอวาทมิให้ประมาท เพราะชรามากแล้ว ให้เร่งขวนขวายหาที่พึ่งแก่ตนทั้งในปัจจุบัน และสัมปรายภพโดยนัยว่า

"บัดนี้[๑] ท่านเป็นดุจใบไม้เหลือง (จวนหล่น) ยมบุรุษกล่าวคือความตาย ปรากฏอยู่ใกล้ท่านแล้ว ความเสื่อมแห่งสังขารร่างกายยึดท่านไว้ในอำนาจของมันแล้ว เสบียงทางของท่านยังไม่ค่อยดี ขอท่านจงรีบทำที่พึ่งแก่ตนด้วยการทำบุญกุศล รีบกลับตนเป็นผู้ฉลาดในธรรมและอธรรม กำจัดมลทินของตนออกทีละน้อย เมื่อไม่มีกิเลสอันเป็นภาระให้หนักแล้ว เรือคืออัตตภาพนี้ก็จักถึงอริยภูมิโดยเร็ว บัดนี้ ท่านแก่แล้ว เตรียมตัวไปสู่ยมโลก (คือความตาย) ขอให้เตรียมให้พร้อมเถิด เรื่องความตายจะไม่มาถึงนั้นเป็นไม่มี

---

๑. นัย ขุททกนิกาย ธรรมบท พ. เล่ม ๒๕ หน้า ๔๖ ตรัสแก่บุตรของคนฆ่าโคเป็นอาชีพ นำมาประกอบในที่นี้ด้วย

"ดูก่อนพราหมณ์ อวิชชา[๑] คือความไม่รู้อริยสัจนั้นเอง ทำให้คนเที่ยวเกิดเที่ยวตายอยู่ไม่รู้จักจบสิ้น เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างนี้บ้าง ก็เพราะอวิชชาอันเป็นความมืดใหญ่นั่นเองบังปัญญาจักษุไว้ให้สัตว์มองเห็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สิ่งที่ไม่ยั่งยืนว่ายั่งยืน บุคคลผู้มีแสงสว่างคือวิชาเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่มีภพใหม่อีกต่อไป เพราะฉะนั้นเราจึงกล่าวว่าอวิชชาเป็นปัจจัยแห่งทุกข์"

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงปัจจัยแห่งทุกข์อื่น ๆ อีกโดยลำดับ มีสังขาร วิญญาณ เป็นอาทิโดยนัยแห่งปัจจยาการ หรือปฏิจจสมุปบาท

ทรงประกอบพระธรรมเทศนาให้วิจิตรขึ้นโดยลำดับ เสมือนช่างผู้สร้างเรือนยอดที่ฉลาดตะล่อมขึ้น ให้ยอดเด่นเห็นสง่างามรุ่งเรือง ทรงมุ่งผลสูงสุดยอดคือวิมุติ แต่ผู้รับพระธรรมเทศนาจะรับได้เพียงใดก็สุดแล้วแต่อุปนิสัย และวาสนาบารมีแห่งผู้นั้น

พราหมณ์ชรา ยังมีอุปนิสัยอ่อนอยู่ จึงได้เพียงความเลื่อมใสในพระทศพล พระธรรมและพระสงฆ์ เขาทูลนิมนต์พระมหาสมณะว่า "บุตรของข้าพระองค์ได้ให้อาหาร ๔ ที่แก่ข้าพระองค์เป็นประจำ ข้าพระองค์ขอแบ่งถวายพระองค์ ๒ ที่เป็นประจำ ขอได้โปรดรับด้วย"

พระศากยมุนี ทรงแย้มพระโอษฐ์หน่อยหนึ่งแล้วตรัสว่า

---

๑. นัย ทวยตานุปัสสนาสูตร พ. เล่ม ๒๕ หน้า ๔๗๕

"ตถาคตอนุโมทนาในกัลยาณจิตของท่าน แต่การรับอาหารในที่แห่งเดียวประจำนั้น เป็นข้อผูกพันอันไม่เหมาะสำหรับตถาคต เพราะเป็นหน้าที่ของเราโดยธรรมที่จะต้องโปรดเวไนยชนทั่วไปตามกาลอันควร"

พราหมณ์ฟังดังนั้นเห็นเป็นอัศจรรย์อีกวาระหนึ่ง ที่พระพุทธองค์ไม่ทรงติดลาภแม้มาถึงแล้วโดยชอบ ลาภสักการะซึ่งเป็นที่ต้องการ เป็นเครื่องปลื้มใจของคนทั้งหลาย เขาทูลถามพระสุคตว่า

"พระองค์ผู้เจริญ! กษัตริย์ พราหมณ์ และสมณะเป็นต้นต้องการอะไร นิยมอะไร ยึดมั่นอะไร มีอะไรเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด?"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

"พราหมณ์! ความข้อนี้ เราเคยตอบแล้วแก่พราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อชาณุสโสนี ดังนี้

"[๑]กษัตริย์ประสงค์โภคทรัพย์ นิยมปัญญา ยึดมั่นกำลังทหาร ต้องการได้แผ่นดิน ความเป็นใหญ่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด

"พราหมณ์ ประสงค์โภคทรัพย์ นิยมปัญญา ยึดมั่นในมนต์ ต้องการบูชายัญ พรหมโลกเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด

"คหบดี ประสงค์โภคทรัพย์ นิยมปัญญา ยึดมั่นในศิลปะต้องการการงาน ความสำเร็จการงานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด

---

๑ นัย ฉักกนิบาต อังคุตตรนิกาย พ. เล่ม ๒๒ หน้า ๔๐๕

"สตรีประสงค์บุรุษ นิยมเครื่องแต่งตัว ยึดมั่นในบุตร ต้องการไม่ให้มีสตรีอื่นมาร่วมสามี ความเป็นใหญ่ในบ้านเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด

"โจรประสงค์ลักทรัพย์ของผู้อื่น นิยมที่ลับเร้น ยึดมั่นในศัสตรา ต้องการที่มืด การที่ผู้อื่นไม่เห็นเขาเป็นจุดประสงค์สูงสุด

"สมณะ ประสงค์ขันติ โสรัจจะ นิยมปัญญา ยึดมั่นในศีล ต้องการความไม่ห่วงใย พระนิพพานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด"

"ดูก่อนพราหมณ์" พระศาสดาตรัสต่อไป "นี่คือความต้องการที่แตกต่างกันของคน ๖ จำพวก"

พราหมณ์ถวายบังคมลาพระศาสดาไปด้วยดวงใจที่ชื่นบาน ไปถึงบ้านสั่งลูก ๆ ว่า "พระสมณโคดม เป็นสหายของพ่อ พ่อได้ปวารณาถวายอาหารประจำไว้ ๒ ที่ พระสมณโคดมมายังเรือนนี้เมื่อใด ขอให้ปฏิบัติบำรุงพระองค์ด้วยดี"

วันรุ่งขึ้น พระตถาคตเจ้าเสด็จไปยังเรือนของบุตรคนโตของพราหมณ์ เขาต้อนรับพระองค์ด้วยความยินดี ถวายอาหารที่ประณีต ในวันต่อมา พระพุทธองค์เสด็จไปยังเรือนของบุตรพราหมณ์คนที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ โดยลำดับ เขาเหล่านั้นรับเสด็จพระพุทธองค์ด้วยความยินดี นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะอันมีค่ามาก ถวายอาหารอันประณีต

วันหนึ่งบุตรคนโตของพราหมณ์ ทำงานมงคลอย่างหนึ่ง ได้อาราธนาพระบรมศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป ตามคำแนะนำของพราหมณ์ผู้บิดา

เมื่อพระทศพลกำลังเสวยนั่นเอง บุตรพราหมณ์ทั้ง ๔ คน เข้าเฝ้า ทูลว่า "พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พวกข้าพระองค์ได้ปฏิบัติบำรุงบิดาด้วยดี ขอพระองค์จงทอดพระเนตรอัตตภาพอันเปล่งปลั่งผ่องใสของท่านเถิด"

พระศาสดาตรัสว่า

"ท่านทั้งหลายทำกรรมดีแล้ว ที่บำรุงบิดาให้มีความสุข บัณฑิตแต่โบราณแม้เป็นดิรัจฉาน กล่าวคือช้างปฏิเสธความเป็นราชพาหนะ เมื่อไม่ได้ปฏิบัติบำรุงมารดา ไม่ต้องการความเป็นใหญ่ แต่ต้องการการบำรุงมารดาให้เป็นสุข"

พระศาสดาตรัสเล่ามาตุ[๑]โปสกนาคชาดก ให้บุตรพราหมณ์ฟังโดยพิสดาร บุตรพราหมณ์ฟังแล้วมิอาจกลั้นอัสสุชลได้

เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ทรงทราบว่าบัดนี้บุตรของพราหมณ์ทั้ง ๔ คน มีใจอ่อนโยนควรรับพระธรรมเทศนาอันสูงขึ้นไปโดยลำดับ จึงทรงอนุโมทนาอนุรูปแก่อุปนิสัยของเขาโดยนัยว่า

---

๑. อรรถกถาชาดก ๖/๑ เรื่องช้างโพธิสัตว์เลี้ยงมารดาอยู่ในป่า พรานจับมาถวายพระเจ้าพรหมทัต กรุงพาราณสี ช้างนั้นไม่ยอมกินอาหาร ไม่ยอมดื่มน้ำ จนพระราชาต้องรับสั่งให้ปล่อยไปเลี้ยงมารดาอย่างเดิม เรื่องย่อเพียงเท่านี้

"ท่านทั้งหลาย [๒]คนไม่ดี (อสัตบุรุษ) ได้ทรัพย์แล้วไม่บำรุงตน มารดาบิดา บุตรภรรยา บ่าวไพร่ มิตรสหาย สมณพราหมณาจารย์ให้เป็นสุข เมื่อเป็นดังนี้ พระราชาบ้าง โจรบ้าง ทายาทอันไม่เป็นที่รักบ้าง ย่อมนำทรัพย์นั้นไป หรือมิฉะนั้นก็อาจถูกไฟไหม้ น้ำท่วม มันย่อมหมดสิ้นไปโดยมิได้ใช้สอยให้สมคุณค่าของมัน เปรียบเหมือนสระโบกขรณีอันอยู่ในที่หามนุษย์มิได้ แม้จะใสสะอาดจืดสนิทเย็นดี มีทางลงสะดวกน่ารื่นรมย์ มหาชนก็หาได้ดื่มได้อาบ หรือใช้สอยตามต้องการไม่ น้ำนั้นถึงความสิ้นไปโดยมิได้ใช้ให้เป็นประโยชน์เลย ทรัพย์สมบัติของอสัตบุรุษก็ฉันนั้น ไม่อำนวยประโยชน์สุขแก่ใคร ๆ รวมทั้งตัวเขาเองด้วย

"ส่วนคนดี เมื่อได้ทรัพย์แล้วย่อมเลี้ยงตน มารดาบิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข บำรุงสมณพราหมณาจารย์ให้เป็นสุข เปรียบเหมือนสระโบกขรณีอันอยู่ไม่ไกลหมู่บ้านหรือนิคม มีทางลงเรียบร้อยสะอาดเยือกเย็นน่ารื่นรมย์ มหาชนย่อมได้อาศัยนำไปอาบดื่ม และใช้สอยตามต้องการ โภคะของคนดีย่อมเป็นดังนี้ หาหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่

"ท่านทั้งหลาย ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงินทอง หรือของอันบุคคลหวงแหนอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทาส กรรมกร คนใช้

---

๒. นัย ปฐมาปุตตกสูตร โกสลสังยุตต์ สังยุตตนิกาย พ. เล่ม ๑๕ หน้า ๑๓๐

และผู้อาศัยอื่น ๆ ทั้งหมดนี้ บุคคลนำไปไม่ได้ ต้องทอดทิ้งไว้ทั้งหมด แต่สิ่งที่บุคคลทำด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจนั่นแหละที่จะต้องเป็นของเขา เป็นสิ่งที่ติดตัวเขาไปเหมือนเงาตามตัว เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดพึงสั่งสมกัลยาณกรรม อันจะนำไปสู่สัมปรายภพได้ เพราะบุญย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า"

พระตถาคตเจ้า ทรงหลั่งพระธรรมเทศนาต่อไปว่า

"๑เมื่อไฟไหม้บ้าน ภาชนะเครื่องใช้อันใดที่เจ้าของบ้านนำออกไปได้ ของนั้นก็เป็นประโยชน์แก่เขา ที่นำออกไม่ได้ก็ถูกไฟไหม้วอดวายอยู่ในที่นั้น ฉันใด เมื่อโลกอันไฟคือความแก่และความตายไหม้อยู่ ก็ฉันนั้น ผู้ฉลาดย่อมนำทรัพย์ออกด้วยการให้ทาน ของที่ให้แล้ว ชื่อว่านำออกดีแล้ว มีความสุขเป็นผล ส่วนของที่ยังมิได้ให้หามีผลเช่นนั้นไม่ แต่โจรอาจขโมยทรัพย์นั้นเสียบ้าง ไฟอาจไหม้เสียบ้าง อีกอย่างหนึ่ง เมื่อความตายมาถึงเข้าบุคคลย่อมต้องทอดทิ้งทรัพย์สมบัติทั้งปวง รวมทั้งสรีระแห่งตนแล้วไป ผู้มีปัญญารู้ความจริงข้อนี้แล้ว พึงบริโภคใช้สอยเองพึงสงเคราะห์ผู้อื่น เมื่อได้ให้ไว้บริโภคตามสมควรแล้ว เป็นผู้ไม่ถูกติเตียน เข้าสู่ฐานะอันประเสริฐ"

พระทศพล ทรงทราบว่า บัดนี้ จิตของบุตรพราหมณ์พร้อมด้วยสะไภ้สะอาดขึ้น ควรรับพระธรรมเทศนาเบื้องสูงได้แล้ว

๑. นัย อาทิตตสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พ. เล่ม ๑๕ หน้า ๔๓

จึงทรงประกาศอริยสัจอันประดับด้วยรอบ ๓ (ไตรปริวัฏ) อาการ ๑๒ (ทวาทสาการ)

เมื่อจบพระธรรมเทศนา บุตรพราหมณ์ทั้ง ๔ คน พร้อมด้วยสะใภ้ได้บรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย พราหมณ์ชราก็ได้บรรลุคุณธรรมขั้นเดียวกัน

พราหมณ์ชรา บัดนี้ เป็นผู้ได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้ธรรม หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ถึงความแกล้วกล้าแล้ว ไม่ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัยอีกต่อไป ในศาสนาของพระศาสดา ลุกจากอาสนะ ทำผ้าห่มเฉวียงบ่า นั่งกระโหย่ง ประนมมือ กล่าวสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า

"แจ่มแจ้งจริง พระองค์, แจ่มแจ้งจริง ทรงแสดงธรรมเพื่อรู้ยิ่งเห็นจริง เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้คนมีจักษุได้เห็นรูป" ดังนี้ แล้วนั่งราบลงกับพื้น กราบทูลต่อไปว่า

"ข้าพระองค์ได้ฟังมานานแล้วว่า 'พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมไพเราะทั้งในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง การได้เห็นพระอรหันต์ผู้เช่นนี้เป็นความดี' ข้าพระองค์เพิ่งประจักษ์ด้วยตนเองวันนี้"

"พระองค์ผู้เจริญ! ตามเสียงของ[๑]คณกะ โมคคัลลานพราหมณ์ว่า 'บรรดาไม้มีรากหอม กฤษณาเป็นยอด บรรดาไม้มีแก่นหอมจันทน์แดงเป็นยอด บรรดาไม้มีดอกหอม ดอกมะลิเป็นยอด ฉันใด บรรดาปรมัตถธรรมทั้งหลาย โอวาทของพระสมณโคดมเป็นยอด ฉันนั้น'

"พระองค์ผู้เจริญ! ตามเสียงของปีโลติก[๑]ปริพพาชกว่า 'พระองค์ทรงมีคุณธรรมลึกจนผู้อื่นได้แต่เพียงอนุมาน (คาดคะเน) เอา คนที่จะรู้ก็เฉพาะแต่คนที่มีความรอบรู้และเฉียบแหลมเท่าพระสมณโคดมเท่านั้น มีเสียงสรรเสริญกันทั่วไปว่า พระสมณโคดมทรงเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวาและมนุษย์ทั้งหลาย นักล่าช้างผู้ฉลาด เข้าไปในป่าเห็นรอยเท้าช้างยาวและกว้างมาก ย่อมรู้ได้ว่า ช้างเชือกนั้นใหญ่ ฉันใด เมื่อได้เห็นเครื่องยืนยัน ๔ ประการในพระสมณโคดมแล้วก็แน่ใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นตรัสรู้ชอบเอง........ . เครื่องยืนยัน ๔ ประการนั้นคือ ๑) ขัตติยบัณฑิตบางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม เคยทำการโต้วาทะมาอย่างเชี่ยวชาญ เที่ยวทำลายความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยปัญญาของตน บัณฑิตเหล่านั้นเมื่อทราบว่าพระสมณโคดมประทับอยู่ที่หมู่บ้านหรือนิคมใด พากันผูกปัญหาเตรียมไว้ทุกทางทั้งทาง

---

๑. นัย มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พ. เล่ม ๑๔ หน้า ๘๘

๑. นัย มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พ. เล่ม ๑๒ หน้า ๓๓๖

ถามทางแย้ง ทางรุกเป็นต้นแล้วไปเฝ้าพระสมณโคดม พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมปลุกใจให้อาจหาญร่าเริง จนบัณฑิตเหล่านั้นหาได้ถามปัญหาใด ๆ ไม่ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะโต้แย้งปัญหาตามที่คิดกันไว้ ๒) พราหมณบัณฑิตบางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม........ ๓) คหบดีบัณฑิตบางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม........๔) สมณบัณฑิตบางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม........เมื่อเจอพระสมณโคดมเข้าแล้วได้รับผลอันสูงสุด ไม่ต้องขยี้หัวใจของตนอีกต่อไป ได้รับความพอใจในตนอย่างเต็มที่ ด้วยเครื่องยืนยัน ๔ ประการนี้ ข้าพเจ้า (ปิโลติกปริพพาชก) จึงแน่ใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบเอง........'

"พระองค์ผู้เจริญ! ตามเสียงของโสณทัณฑ[๑] พราหมณ์ว่า 'พระสมณโคดมทรงมีคุณสมบัติสูงทุกประการ อาทิเช่น ๑) ทรงมีพระชาติดีทั้งสองฝ่าย ๒) ทรงสละกองโภคะและพระญาติออกผนวช ๓) ทรงมีพระรูปผึ่งผาย น่าทัศนา ๔) ทรงมีพระวาจาไพเราะ ๕) ทรงเป็นผู้สิ้นกามราคะ ตรัสสอนลัทธิกรรม ๖) ออกผนวชจากตระกูลสูง ๗) ทรงประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ๘) ทรงเป็นที่เคารพสักการะของพุทธบริษัทอย่างยิ่ง ๙) อมนุษย์ไม่รบกวนมนุษย์ในบ้านหรือนิคมที่พระสมณ

๑. โสณทัณฑสูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พ. เล่ม ๙ หน้า ๑๔๖ โสณทัณฑพราหมณ์กล่าวแก่พราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อพวกพราหมณ์ด้วยกันห้ามมิให้ไปเฝ้าพระศาสดา

โคดมประทับอยู่ ๑๐) ทรงเป็นที่เลื่อมใสของพระราชาผู้ใหญ่ เช่นพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นต้น เป็นที่เลื่อมใสของพราหมณ์ผู้ใหญ่ เช่น โปกขรสาติพราหมณ์เป็นต้น นี่คือเหตุที่เราควรไปเฝ้าพระสมณโคดม มิใช่ให้พระสมณโคดมมาหาพวกเรา"

"พระองค์ผู้เจริญ" พราหมณ์ชรากราบทูลต่อไป "บัดนี้ข้าพระพุทธองค์พร้อมทั้งบุตร และสะใภ้ได้ประจักษ์ด้วยตนเองแล้วว่า เสียงสรรเสริญนั้น เป็นความจริงทุกประการ พระองค์ทรงอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์แก่มหาชนเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อทำลายความมืด คือโมหะใหญ่โดยแท้"

พระจอมมุนี เสด็จลุกจากอาสนะ ทรงทิ้งคำสรรเสริญของพราหมณ์ไว้ ณ ที่นั้นเอง มิได้ทรงหวั่นไหวในคำสรรเสริญหรือนินทา ทรงมุ่งทำแต่หน้าที่อันอำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นประการสำคัญ

ทำวัตรเช้า

โย โส ภะคะวา อรหัง	พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด
สัมมาสัมพุทโธ,	เป็นผู้ปราศจากกิเลส ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง
สว๎าก๎ขาโต เยนะ ภะคะวะตา ธัมโม,	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดตรัสไว้ดีแล้ว
สุปะฏิปันโน ยัสสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ปฏิบัติดีแล้ว
ตัง มะยัง ภะคะวันตัง สะธัมมัง สะสังฆัง,	ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชา พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์
อิเมหิ สักกาเรหิ ยะถาระหัง อาโรปิเตหิ อะภิปูชะยามะ,	ด้วยเครื่องสักการะอันข้าพเจ้าทั้งหลายนำมาบูชาแล้ว ตามสมควรเหล่านี้

สาธุ โน ภันเต	เป็นความดีของข้าพเจ้าทั้งหลายแล้ว เจ้าข้า
ภะคะวา สุจิระปะรินิพพุโตปิ,	พระผู้มี พระภาคเจ้า พระองค์ นั้นแม้เสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้วก็ดี
ปัจฉิมา ชะนะตานุกัมปะมานะสา,	ทรงมีพระหฤทัยอนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลัง
อิเม สักกาเร	ของจงรับเครื่องสักการะเหล่านี้ อัน
ทุคคะตะปัณณาการะภูเต	เป็นเครื่องบรรณาการที่หาได้ยาก
ปะฏิคคัณหาตุ,	
อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะสุขายะ,	เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และเพื่อความสุขของข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ
อะระหัง สัมมาสัมพุทโธภะคะวา,	พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปราศจากกิเลส ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง
พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ,	ข้าพเจ้าขออภิวาท พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้แล้ว (กราบ ๑ หน)
ส๎วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม,	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

ธัมมัง นะมัสสามิ,	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรม (กราบ ๑ หน)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ปฏิบัติดีแล้ว
สังฆัง นะมามิ,	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์ (กราบ ๑ หน)

(ผู้เป็นประธานนำสวด ปุพพภาคนมการ)

หันทะ มะยัง พุทธัสสะ ภะคะวะโต ปุพพะภาคะนะมะการัง กะโรมะ เส	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้งหลาย จงทำการนอบน้อมอันเป็นส่วนเบื้องต้น แด่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า

(กล่าวพร้อมกัน)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ หน)	ขอความนอบน้อมแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย จงมีแด่พระผู้มีพระภาคพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

(ผู้เป็นประธานนำสวด พุทธาภิถุติ)

หันทะ มะยัง พุทธาภิถุติง กะโรมะ เส	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้งหลาย จงทำการกล่าวสดุดีพระพุทธคุณ

(กล่าวพร้อมกัน)

โย โส ตะถาคะโต อะระหัง	พระตถาคตเจ้า พระองค์นั้นใด
สัมมาสัมพุทโธ,	เป็นผู้ปราศจากกิเลส ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง
วิชชาจะระณะสัมปันโน	เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
สุคะโต	ทรงดำเนินไปด้วยดี ทางกาย วาจา ใจ
โลกะวิทู	ทรงรู้แจ้งโลก (รู้แจ้งโลกนี้ โลกหน้า และโลกุตตระ)
อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ	ทรงเป็นสารถีฝึกบุคคลที่ควรฝึก ไม่มีผู้เสมอเหมือน
สัตถา เทวะมะนุสสานัง	ทรงเป็นศาสดา ของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทโธ	ทรงรู้แจ้งกิเลส
ภะคะวา	ทรงจำแนกแจกธรรมอันวิเศษ
โย	พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด
อิมัง โลกัง สะเทวะกัง	ทรงสอนให้หมู่ชนทั้งสมณพราหมณ์
สะมาระกัง สะพ์รัหมะกัง	หมู่เทพและมนุษย์ ได้รู้แจ้งซึ่งโลก

สัสสะมะณะพ์รัหมะณิง ปะชัง นี้ รวมทั้งเทวโลก มารโลก พรหม

สะเทวะมะนุสสัง สะยัง	โลก ด้วยพระปัญญาอันยิ่ง
อะภิญญา สัจฉิกัตวา ปะเวเทสิ	
โย	พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด
ธัมมัง เทเสสิ	ทรงแสดงธรรม
อาทิกัล์ยาณัง	อันไพเราะในเบื้องต้น
มัชเฌกัล์ยาณัง	ไพเราะในท่ามกลาง
ปะริโยสานะกัล์ยาณัง	ไพเราะในที่สุด
สาตถัง สะพยัญชะนัง	ทรงประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ์
เกวะละปะริปุณณัง ปะริสุทธัง	บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถ
พ์รัหมะจะริยัง ปะกาเสสิ	และพยัญชนะ
ตะมะหัง ภะคะวันตัง	ข้าพเจ้าขอบูชาโดยยิ่ง ซึ่งพระผู้มี
อะภิปูชะยามิ	พระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ตะมะหัง ภะคะวันตัง	ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระผู้มีพระ
สิระสา นะมามิ	ภาคเจ้าพระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้า (กราบ ๑ หน)

(ผู้เป็นประธานนำสวดธรรมาภิถุติ)

หันทะ มะยัง ธัมมาภิถุติง	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้ง
กะโรมะเส	หลายจงทำการกล่าวสดุดีพระธรรมคุณ

(กล่าวพร้อมกัน)

โย โส ส์วาก์ขาโต	พระธรรมนั้นใด อันพระผู้มีพระ
ภะคะวะตา ธัมโม	ภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
สันทิฏฐิโก	อันผู้ปฏิบัติพึงเห็นได้เอง
อากาลิโก	ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติโดยไม่มีกาลกำ-หนด
เอหิปัสสิโก	เชื้อเชิญให้มาดู มาชมได้
โอปะนะยิโก	ควรน้อมนำเข้ามาไว้ในตน
ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ	อันวิญญูชนผู้ปฏิบัติพึงรู้ได้เฉพาะตน
ตะมะหัง ธัมมัง อภิปูชะยามิ	ข้าพเจ้าขอบูชาโดยยิ่งซึ่งพระธรรมนั้น
ตะมะหัง ธัมมัง สิระสา	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระธรรม
นะมามิ	ด้วยเศียรเกล้า (กราบ ๑ หน)

(ผู้เป็นประธานนำสวดสังฆาภิถุติ)

หันทะ มะยัง สังฆาภิถุติง	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้ง
กะโรมะ เส	หลายจงทำการกล่าวสดุดีพระสังฆคุณ

(กล่าวพร้อมกัน)

โย โส สุปะฏิปันโน	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	หมู่ใด ปฏิบัติดีแล้ว

อุชุปฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เจ้า ปฏิบัติซื่อตรง
ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เจ้า ปฏิบัติเพื่อความรู้จริง
สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เจ้า ปฏิบัติชอบยิ่ง
ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ	คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่
อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา	จัดเป็นบุรุษบุคคล ๘ ประเภท
เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	นั่น คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยโย	ท่านเป็นผู้ควรรับของที่เหล่าชนผู้ใคร่บุญนำมาบูชา
ปาหุเนยโย	เป็นผู้ควรต้อนรับ
ทักขิเณยโย	เป็นผู้ควรเพื่อบำเพ็ญทักษิณาทาน
อัญชะลีกะระณีโย	เป็นผู้ควรกราบไหว้
อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ	เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า
ตะมะหัง สังฆัง อะภิปูชะยามิ	ข้าพเจ้าขอบูชาโดยยิ่ง ซึ่งพระสงฆ์หมู่นั้น

ตะมะหัง สังฆัง — ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์หมู่
สิระสา นะมามิ — นั้น ด้วยเศียรเกล้า (กราบ ๑ หน แล้วนั่งพับเพียบตามปกติ)

(ต่อไปนี้ ผู้เป็นประธานนำสวดระตะนัตตะยะปณามคาถา ดังนี้)

หันทะ มะยัง — เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้ง
ระตะนัตตะยัปปะณามะคาถา — หลาย จงกล่าวคาถาแสดงความ
โย ภะณามะ เส — นอบน้อมพระรัตนตรัย

(ถ้าสวดสังเวคะปะริกิตตะนะปาฐะด้วย ให้ว่านำรวมกันดังนี้

หันทะ มะยัง — เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้ง
ระตะนัตตะยัปปะณามะคาถา — หลาย จงกล่าวคาถาแสดงความ
โย เจวะกสังเวคะปะริกิตตะนะ — นอบน้อม และพระบาลีอันเป็น
ปาฐัญจะ ภะณามะ เส — เครื่องกำหนดถึงธรรมสังเวช)

(กล่าวพร้อมกัน)

พุทโธ สุสุทโธ — พระพุทธเจ้า พระองค์ผู้บริสุทธิ์แล้ว
กะรุณามะหัณณะโว, — มีพระกรุณาดุจห้วงมหรรณพ
โยจจันตะสุทธัพพะระญาณ — มีดวงพระปัญญาอันประเสริฐหมด
โลจะโน — จดโดยส่วนเดียว
โลกัสสะ ปาปูปะกิเลสะ — ทรงทำลายบาปและอุปกิเลสแห่ง
ฆาตะโก, — โลกเสียได้

วันทามิ พัทธัง	ข้าพเจ้าขอนมัสการ พระพุทธเจ้า
อะหะมาทะเรนะ ตัง,	พระองค์นั้นโดยความเคารพ
ธัมโม ปะทีโป วิยะ ตัสสะ	พระธรรมใดของพระพุทธเจ้าผู้
สัตถุโน, โย	ศาสดานั้น สว่างไสวดุจดวงประทีป
มัคคะปากามะตะเภทะภินนะ	อันต่างโดยประเภท คือ มรรคผล
โก,	นิพพาน
โลกุตตะโร	เป็นธรรมข้ามพ้นโลก
โย จะ ตะทัตถะทีปะโน,	อนึ่ง พระธรรมใด เป็นธรรม แสดงเนื้อความแห่งโลกุตตระ ธรรมนั้น
วันทามิ ธัมมัง อะหะมาทะ	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรมนั้น
เรนะ ตัง,	โดยความเคารพ
สังโฆ	พระสงฆ์หมู่ใด อันชาวโลกรู้กัน
สุเขตตาภ์ยะติเขตตะสัญญิ	ว่าเป็นเนื้อนาบุญที่ดียิ่ง
โต, โย	
ทิฏฐะสันโต	เป็นผู้มีความสงบเห็นประจักษ์
สุคะตานุโพธโก,	ตรัสรู้ตามคำสั่งของพระสุคตเจ้า
โลลัปปะหีโน	ละความประพฤติอันโลเลเสียได้
อะริโย	เป็นผู้ประเสริฐ
สุเมธะโส,	เป็นผู้มีปัญญาดี
วันทามิ สังฆัง	ข้าพเจ้าขอนมัสการพระสงฆ์หมู่
อะหะมาทะเรนะ ตัง,	นั้นโดยความเคารพ

อิจเจวะเสกันตะภิปูชะเนยยะ	บุญใดอันข้าพเจ้าผู้กราบถวาย
กัง, วัตถุตตยัง	พระรัตนตรัยที่ควรบูชาโดยส่วน
วันทะยะตาภิสังขะตัง,	เดียว สั่งสมไว้แล้วอย่างนี้
ปุญญัง มะยายัง	
มะมะ สัพพุปัททะวา,	ขอสรรพอุปัทวะทั้งหลาย จงอย่า
มาโหนตุ เว	มาพ้องพานข้าพเจ้าเลย
ตัสสะ ปะภาวะสิทธิยา,	ด้วยความประสิทธิภาพแห่งบุญนั้น

(ถ้ามีเวลาให้สวดสังเวคปริกิตตนาปาฐะต่อ)

อิธะ ตะถาคะโต โลเก	พระตถาคต ผู้เป็นพระอรหันต
อุปปันโน อะระหัง	สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอุบัติขึ้น
สัมมาสัมพุทโธ	แล้วในโลกนี้
ธัมโม จะ เทสิโต	อนึ่ง พระธรรมที่พระองค์ทรง แสดงแล้ว
นิยยานิโก	เป็นไปเพื่อนำสัตว์ออกจากทุกข์
อุปะสะมิโก	เป็นไปเพื่อความสงบ
ปะรินิพพานิโก	เป็นไปเพื่อพระนิพพาน
สัมโพธะคามิ	เป็นธรรมยังสัตว์ให้ถึงความตรัสรู้
สุคะตัปปะเวทิโต,	เป็นธรรมอันพระสุคตเจ้าประกาศ ไว้ดีแล้ว
มะยันตัง ธัมมัง สุตวา	เราทั้งหลายได้ฟังธรรมนั้นแล้ว
เอวัง ชานามะ,	จึงรู้อย่างนี้ว่า

ชาติปิ ทุกขา	แม้ความเกิดเป็นทุกข์
ชะราปิ ทุกขา	แม้ความแก่เป็นทุกข์
มะระณัมปิ ทุกขัง	แม้ความตายเป็นทุกข์
โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัส	แม้ความเศร้าโศรก ความคร่ำ
สุปายาสาปิ ทุกขา,	ครวญ ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ เป็นทุกข์
อัปปิเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข	ความประสพสิ่งอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์
ปิเยหิ วิปปะโยโค ทุกโข,	ความพลัดพรากจากของรัก เป็นทุกข์
ยัมปิจฉัง นะ ละภะติ	ปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้น
ตัมปิ ทุกขัง,	แม้ข้อนั้นก็เป็นทุกข์
สังขิตเตนะ ปัญจุปาทานัก	เมื่อกล่าวโดยย่อ การเข้าไปยึดถือ
ขันธาทุกขา,	ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์
เสยยะถีทัง,	ขันธ์ ๕ คือ
รูปูปาทานักขันโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ รูป
เวทะนูปาทานักขันโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ เวทนา
สัญญูปาทานักขันโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ สัญญา
สังขารูปาทานักขันโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ สังขาร
วิญญาณูปาทานักขันโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ วิญญาณ

เยสัง ปะริญญายะ, ธะระมาโนโส ภะคะวา,	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เมื่อทรงพระชนม์อยู่
เอวัง พะหุลัง สาวะเก วิเนติ,	ทรงแนะนำพระสาวกทั้งหลาย เพื่อให้กำหนดรู้อุปาทานขันธ์ ๕ โดยมากอย่างนี้
เอวัง ภาคา จะ ปะนัสสะ ภะคะวะโต สาวะเกสุ อะนุสาสะนี พะหุลา ปะวัตตะติ,	ก็และ พระอนุสาสนี ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ที่ทรงสั่งสอนพระสาวก โดยมากหนักไปอย่างนี้ว่า
รูปัง อะนิจจัง	รูปไม่เที่ยง
เวทะนา อะนิจจา	เวทนาไม่เที่ยง
สัญญา อะนิจจา	สัญญาไม่เที่ยง
สังขารา อะนิจจา	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง
วิญญาณัง อะนิจจัง	วิญญาณไม่เที่ยง
รูปัง อะนัตตา	รูป เป็นอนัตตา
เวทะนา อะนัตตา	เวทนา เป็นอนัตตา
สัญญา อะนัตตา	สัญญา เป็นอนัตตา
สังขารา อะนัตตา	สังขารทั้งหลาย เป็นอนัตตา
วิญญาณัง อะนัตตา	วิญญาณ เป็นอนัตตา
สัพเพ สังขารา อะนิจจา	สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง
สัพเพ ธัมมา อะนัตตาติ,	ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา

เต มะยัง,	พวกเราทั้งหลาย
โอติณณามะหะ ชาติยา,	เป็นผู้อันชาติครอบงำแล้ว
ชะรามะระเณนะ โสเกหิ	อันชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ
ปะริเทเวหิ ทุกเขหิ	ทุกข์โทมนัส
โทมะนัสเสหิ อุปายาเสหิ,	อุปายาส ครอบงำแล้ว
ทุกโขติณณา	ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำแล้ว
ทุกขะปะเรตา,	ชื่อว่าถูกทุกข์เบียดเบียนแล้ว
อัปเปวะนามิมัสสะ	ไฉนเล่า การทำที่สุดทุกข์ทั้งมวลนี้
เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ	
อันตะกิริยา ปัญญาเยถาติ	จะพึงมีปรากฏได้
(จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง	เราทั้งหลาย อุทิศเฉพาะพระผู้มี
ภะคะวันตัง อุททิสสะ	พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
อะระหันตัง สัมมาสัมพุทธัง,	พระองค์นั้น แม้เสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว
สัทธา อะคารัสมา อะนะคาริยัง ปัพพะชิตา,	มีศรัทธาออกบวชจากเรือน เป็นอนาคาริยบรรพชิต
ตัสมิง ภะคะวะติ พรัหมะจะริยัง จะรามะ,	ประพฤติพรตพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ภิกขูนัง สิกขาสาชีวะสะมาปันนา,	ถึงพร้อมด้วยสิกขา และสาชีพของภิกษุทั้งหลาย
(ขีดเส้นใต้สามเณรไม่ต้องสวด)	

ตัง โน พ๎รหมะจะริยัง ขอพรหมจรรย์ของเราทั้งหลาย
อิมัสสะ เกวะลัสสะ จงเป็นไป เพื่อ อันกระทำที่สุด
ทุกขักขันธัสสะ แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้เทอญ.
อันตะกิริยายะ สังวัตตะตูติ)

(ถ้าเป็นคฤหัสถ์ เมื่อสวดมาตั้งแต่ อิธะ ตะถาคะโต จนถึง ปัญญาเยถาติ แล้วเปลี่ยนสวดดังนี้)

จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง ข้าพเจ้าทั้ง ถึงแล้วซึ่งพระผู้มี
ภะคะวันตัง สะระณัง คะตา พระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้
ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ เสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ ว่า เป็นสรณะที่พึ่ง
ตัสสะ ภะคะวะโต ยะถาสะติ พร้อมใจกันตั้งใจ ปฏิบัติตาม
ยะถาพะลัง มะนะสิกะโรมะ ศาสนาธรรมคำสั่งสอน ของพระ-
อนุปะฏิปัชชามะ ผู้มีพระภาคเจ้านั้นตามสติ กำลัง
สา สา โน ปะฏิปัตติ ขอความปฏิบัตินั้น ๆ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
อิมัสสะ เกวะลัสสะ จงเป็นไป เพื่ออันกระทำที่สุดแห่ง
ทุกขักขันธัสสะ กองทุกข์ทั้งมวลนี้เทอญ.
อันตะกิริยายะ สังวัตตะตูติ

ทำวัตรเย็น

เวลาเย็นเวลาค่ำจัดว่ามีเวลามาก พึงสวดนมัสการ พุทธาภิคีติ ธัมมาภิคีติ สังฆาภิคีติ มีอะนุสสะสะระณะปาฐะอยู่เบื้องต้น พระภิกษุสามเณรพึงนั่งคุกเข่าพนมมือพร้อมกัน ผู้เป็นประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วกล่าวนำ นมัสการ ให้พระภิกษุสามเณรว่าตาม ดังนี้

โย โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ,	พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด เป็นผู้ปราศจากกิเลส ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง
สฺวากขาโต เยนะ ภะคะวะตา ธัมโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใดตรัสไว้ดีแล้ว
สุปะฏิปันโน ยัสสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด ปฏิบัติดีแล้ว
ตัง มะยัง ภะคะวันตัง	ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชาพระผู้มี

สะธัมมัง สะสังฆัง,	พระภาคเจ้าพระองค์นั้น พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์
อิเมหิ สักกาเรหิ ยะถาระหัง อาโรปิเตหิ	ด้วยเครื่องสักการะ อันข้าพเจ้าทั้งหลายนำมาบูชาแล้ว ตามสมควร
อะภิปูชะยามะ,	เหล่านี้
สาธุ โน ภันเต	เป็นความดีของข้าพเจ้าทั้งหลายแล้ว เจ้าข้า
ภะคะวา สุจิระปะรินิพพุโตปิ,	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วก็ดี
ปัจฉิมา ชะนะตานุกัมปะมานะสา,	ทรงมีพระหฤทัยอนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลัง
อิเม สักกาเร ทุคคะตะปัณณาการะภูเต ปะฏิคคัณหาตุ,	ขอจงรับเครื่องสักการะเหล่านี้ อันเป็นเครื่องบรรณาการที่หาได้โดยยาก
อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ,	เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.
อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา,	พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปราศจากกิเลส ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง

พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ,	ข้าพเจ้าขออภิวาท พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้แล้ว (กราบ ๑ หน)
ส๎วาก๎ขาโต ภะคะวะตา ธัมโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
ธัมมัง นะมัสสามิ,	ข้าพเจ้าขอนมัสการ พระธรรม (กราบ ๑ หน)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติดีแล้ว
สังฆัง นะมามิ,	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์ (กราบ ๑ หน)
(ผู้เป็นประธานนำสวด ฯ)	
ยะมัมหะ โข มะยัง ภะคะวันตัง สะระณัง คะตา อะระหันตัง สัมมา สัมพุทธัง,	เราทั้งหลาย ถึงแล้วซึ่งพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดแลว่า เป็นสรณะที่พึ่ง
ยัง ภะคะวันตัง อุททิสสะ ปัพพะชิตา,	เราทั้งหลาย บวชอุทิศเจาะจงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด
ยัส๎มิง ภะคะวะติ พ๎รัหมะจะริยัง จะรามะ	เราทั้งหลายประพฤติพรตพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด
ตัมมะยัง ภะคะวันตัง สะธัมมัง สะสังฆัง	เราทั้งหลาย ขอบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พร้อม

ยะถาระหัง อาโรปิเตหิ	ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ ด้วย
สักกาเรหิ อะภิปูชะยิตวา,	เครื่องสักการะที่ยกขึ้นบูชาตาม
อะภิวาทะนัง กะริมหา	สมควรแล้วกระทำการอภิวาทแล้ว
หันทะทานิ มะยัง ตังภะคะ	บัดนี้ ขอเชิญพวกเราทั้งหลาย จง
วันตัง วาจายะ อะภิคายิตุง	ทำการนอบน้อมอันเป็นส่วน
ปุพพะภาคะนะมะการัญเจวะ	เบื้องต้น เพื่อสรรเสริญพระผู้มี
พุทธานุสสะตินะยัญจะ	พระภาคเจ้าพระองค์นั้นด้วยวาจา
กะโรมะ เส	และจงทำการกล่าวนัยแห่งพุทธา
	นุสสติอนุสรณ์ ดังต่อไปนี้

(กล่าวพร้อมกัน)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต	ขอนอบน้อมแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย
อะระหะโต	จงมีแด่พระผู้มีพระอรหันตสัมมา
สัมมาสัมพุทธัสสะ,(ว่า๓หน)	สัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น
ตัง โข ปะนะ ภะคะวันตัง	ก็พระเกียรติคุณอันงดงาม ของ
เอวัง กัลยาโณ	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์
กิตติสัทโท อัพภุคคะโต,	นั้นแล บรรลือเฟื่องฟุ้งไป ดังนี้ว่า
อิติปิ โส ภะคะวา	แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
	เจ้า พระองค์นั้น
อะระหัง	เป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลส
สัมมาสัมพุทโธ	ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง

วิชชาจะระณะสัมปันโน	ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
สุคะโต	ทรงดำเนินไปด้วยดี ทางกาย วาจา ใจ
โลกะวิทู	ทรงรู้แจ้งโลก (รู้แจ้งโลกนี้โลกหน้าและโลกุตตระ)
อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ	ทรงเป็นสารถีฝึกบุคคลที่ควรฝึก ไม่มีผู้เสมอเหมือน
สัตถา เทวะมะนุสสานัง	ทรงเป็นศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทโธ	ทรงรู้แจ้งกิเลส
ภะคะวาติ	ทรงจำแนกแจกธรรมอันวิเศษ.

(หยุดระลึกตามความที่มาในปาฐะดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นประธานนำสวดพุทธาภิคีติถาคา)

หันทะ มะยัง พุทธาภิคีติง กะโรมะ เส	เชิญเถิดทั้งหลาย พวกเราทั้งหลาย จงทำการกล่าวถึงพระพุทธคุณอนุสรณ์

(กล่าวพร้อมกัน)

พุทธ์วาระหันตะวะระตาทิคุณาภิยุตโต,	พระพุทธเจ้า พระองค์ใดทรงประกอบด้วยพระคุณมีความเป็นผู้ปราศจากกิเลส และเป็นผู้ประเสริฐเป็นต้น

สุทธาภิญาณะกะรุณาหิ สะมาคะตัตโต,	มีพระอัธยาศัยประกอบด้วย พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ
โพเธสิ โย สุชะนะตัง	ทรงให้ประชุมชนเบิกบานแล้วในธรรม
กะมะลัง วะ สูโร,	ประหนึ่งดังพระสุริยะฉายแสงต้องดอกบัวให้บานฉะนั้น
วันทามะหัง ตะมะระณัง สิระสา ชิเนนทัง,	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นไม่มีข้าศึกไม่มีกิเลสเป็นยอดแห่งผู้ชนะด้วยเศียรเกล้า
พุทโธ โย	พระพุทธเจ้าพระองค์ใด
สัพพะปาณีนัง สะระณัง	เป็นสรณะที่พึ่งอันเกษมของหมู่สัตว์ทั้งมวล
ปะฐะมานุสสะติฏฐานัง วันทามิตัง สิเรนะหัง,	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระพุทธเจ้า พระองค์นั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๑ ด้วยเศียรเกล้า
พุทธัสสาหัสมิ ทาโส ว	ข้าพเจ้าขอเป็นทาษของพระพุทธเจ้าเทียว
พุทโธ เม สามิกิสสะโร,	พระพุทธเจ้าทรงเป็นนาย เป็นใหญ่ของข้าพเจ้า

พุทโธ ทุกขัสสะ ฆาตา จะ	พระพุทธเจ้าทรงกำจัดทุกข์
วิธาตา จะ หิตัสสะ เม,	และทรงอำนวยประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า
พุทธัสสาหัง นิยยาเทมิ	ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แก่
สะรีรัญชีวิตัญจิทัง,	พระพุทธเจ้า
วันทันโตหัง จะริสสามิ	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้พระปัญญา
พุทธัสเสวะ สุโพธิตัง,	อันตรัสรู้ดีแล้วของพระพุทธเจ้าจักประพฤติตาม
นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
พุทโธ เม สะระณัง วะรัง,	พระพุทธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ	ด้วยการกล่าววาจาสัตย์นี้
วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน,	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในศาสนาของพระศาสดา
พุทธัง เม วันทะมาเนนะ ยัง ปุญญัง	บุญใด ที่ข้าพเจ้าผู้กราบไหว้พระพุทธเจ้าอยู่
ปะสุตัง อิธะ,	ได้ขวนขวายไว้แล้ว ณ ที่นี้
สัพเพปิ อันตะรายา	ขอสรรพอันตรายทั้งมวล
เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา,	อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชะแห่งบุญนั้น.

(จบถาคานี้แล้วกราบ หมอบว่าดังนี้)

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา,	กรรมชั่วอันใด ที่ข้าพเจ้าได้กระทำผิดไว้
พุทเธ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยายัง,	ในพระพุทธเจ้า ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจ
พุทโธ ปะฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง.	ขอพระพุทธเจ้าจงงดโทษนั้น แก่ข้าพเจ้าด้วย
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ พุทเธ,	เพื่อจะได้สำรวมระวังในพระพุทธ-เจ้าในกาลต่อ.

(ผู้เป็นประธานนำสวดธัมมานุสสตินยปาฐะ)

หันทะ มะยัง	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้งหลาย
ธัมมานุสสะตินะยัญจะ กะโรมะ เส,	จงทำการกล่าวนัยแห่งธรรมา-นุสสติ

(กล่าวพร้อมกัน)

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
สันทิฏฐิโก	อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นได้เอง
อะกาลิโก	ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติไม่มีการกำหนด
เอหิปัสสิโก	เชื้อเชิญให้มาดู มาชมได้
โอปะนะยิโก	ควรน้อมนำเข้ามาไว้ในตน

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ อันวิญญูชนผู้ปฏิบัติพึงรู้ได้เฉพาะตน.

(หยุดระลึกตามความที่มาในปาฐะดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นประธานนำสวดธัมมาภิคีติคาถา)

หันทะ มะยัง ธัมมาภิคีติง กะโรมะ เส,	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้งหลายจงทำการกล่าวถึงพระธรรมคุณอนุสรณ์

(กล่าวพร้อมกัน)

สะวากขาตะตาทิคุณะโยคะวะเสนะ เสยโย,	พระธรรมใด อันประเสริฐ ด้วยอำนาจการประกอบด้วยคุณมีความเป็นธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
โย มัคคะปากะปะริยัตติวิโมกขะ เภโท, ธัมโม	แยกออกเป็น มรรค ผล ปริยัติ และนิพพาน
กุโลกะปะตะนา ตะทะธาริธารี,	เป็นธรรมที่ทรงไว้ซึ่งบุคคลผู้ทรงธรรมไม่ให้ตกไปสู่โลกแห่งความชั่ว
วันทามะหัง ตะมะหะรัง วะระธัมมะเมตัง,	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระธรรมอันประเสริฐนั้น อันขจัดเสียซึ่งความมืด คืออวิชชา

ธัมโม โย	พระธรรมใด
สัพพะปาณีนัง สะระณัง	เป็นสรณะที่พึ่งอันเกษมอย่างสูงสุด
เขมะมุตตมัง,	ของหมู่สัตว์ทั้งมวล
ทุติยานุสสะติฏฐานัง วันทามิ	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระธรรม
ตัง สิเรนะหัง,	นั้นซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๒ ด้วยเศียรเกล้า
ธัมมัสสาหัสมิ ทาโส วะ	ข้าพเจ้าขอเป็นทาษของพระธรรมเทียว
ธัมโม เม สามิกิสสะโร,	พระธรรมเป็นนาย เป็นใหญ่แห่งข้าพเจ้า
ธัมโม ทุกขัสสะ ฆาตา จะ	พระธรรมเป็นธรรมกำจัดทุกข์ได้จริง
วิธาตา จะ หิตัสสะ เม	และอำนวยผลประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า
ธัมมัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง.	ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แก่พระธรรม
วันทันโตหัง จะริสสามิ ธัมมัสเสวะ สุธัมมะตัง,	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรมนั้นเทียว จักประพฤติตาม
นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี

ธัมโม เม สะระณัง วะรัง,	พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ,	ด้วยการกล่าววาจาสัตย์นี้
วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน,	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในศาสนาของพระศาสดา
ธัมมัง เม วันทะมาเนนะ ยัง ปุญญัง	บุญใด ที่ข้าพเจ้าผู้กราบไหว้พระธรรมอยู่
ปะสุตัง อิธะ,	ได้ขวนขวายไว้แล้ว ณ ที่นี้
สัพเพปิ อันตะรายา	ขอสรรพอันตรายทั้งมวล
เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา,	อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชะแห่งบุญนั้น.

(จบคาถานี้แล้วกราบ หมอบว่าดังนี้)

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา,	กรรมชั่วอันใด ที่ข้าพเจ้าได้กระทำผิดไว้
ธัมเม กุกัมมัง ปะกะตัง มะยายัง,	ในพระธรรม ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจ
ธัมโม ปะฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง,	ขอพระธรรมจงงดโทษนั้นแก่ข้าพเจ้าด้วย
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ ธัมเม,	เพื่อจะได้สำรวมระวังในพระธรรมในกาลต่อไป.

(ผู้เป็นประธานนำสวดสังฆานุสสตินยปาฐะ)

หันทะ มะยัง สังฆานุสสะตินะยัญจะ กะโรมะเส	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้งหลายจงทำการกล่าวนัยแห่งสังฆานุสสติ
(กล่าวพร้อมกัน)	
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว
อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติซื่อตรง
ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติเพื่อความรู้จริง
สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบยิ่ง
ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ	คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่
อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา	จัดเป็นบุรุษบุคคล ๘ ประเภท
เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ	นั้น คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยโย	ท่านเป็นผู้ควรรับของที่เหล่าชนผู้ใคร่บุญนำมาบูชา
ปาหุเนยโย	เป็นผู้ควรต้อนรับ
ทักขิเณยโย	เป็นผู้ควรเพื่อบำเพ็ญทักษิณาทาน

อัญชะลิกะระณีโย	เป็นผู้ควรกราบไหว้
อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง	เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญ
โลกัสสาติ.	อื่นยิ่งกว่า.

(หยุดระลึกตามความที่มาในปาฐะดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นประธานนำสวดสังฆาภิคีติคาถา)

หันทะ มะยัง สังฆาภิคีติง	เชิญเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราทั้ง
กะโรมะ เส,	หลาย จงทำการกล่าวถึงสังฆะคุณอนุสรณ์

(กล่าวพร้อมกัน)

สัทธัมมะโช	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เกิดมาจากพระสัทธรรม
สุปะฏิปัตติคุณาภิยุต,โต	ประกอบด้วยคุณธรรมมีความเป็นผู้ปฏิบัติดีเป็นต้น
โยฏฐัพพิโธ	เป็นหมู่แห่งพระอริยะบุคคลผู้ประ-
อะริยะปุคคะละสังฆะเสฏโฐ,	เสริฐ ๘ จำพวก
สีลาทิธัมมะปะวะรา	มีกาย จิต อันอาศัยคุณธรรมอัน
สะยะกายะจิตโต,	ประเสริฐมีศีลเป็นต้น
วันทามะหัง ตะมะริยานะ	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้หมู่แห่งพระ
คะณัง สุสุทธัง,	อริยะผู้บริสุทธิ์ ด้วยเศียรเกล้า
สังโฆ โย	พระสงฆ์ หมู่ใด
สัพพะปาณีนัง สะระณัง	เป็นสรณะที่พึ่งอันเกษมของหมู่

เขมะมุตตะมัง,	สัตว์ทั้งมวล
ปะฐะมานุสสะติฏฐานัง	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระสงฆ์
วันทามิ ตัง สิเรนะหัง,	หมู่นั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติ ที่ ๓ ด้วยเศียรเกล้า
สังฆัสสาหัสมิ ทาโส วะ	ข้าพเจ้าขอเป็นทาษของพระสงฆ์ เทียว
สังโฆ เม สามิกิสสะโร,	พระสงฆ์เป็นนาย เป็นใหญ่แห่ง ข้าพเจ้า
สังโฆ ทุกขัสสะ ฆาตา จะ	พระสงฆ์ เป็นผู้กำจัดทุกข์
วิธาตา จะ หิตัสสะ เม,	และเป็นผู้อำนวยประโยชน์เกื้อกูล แก่ข้าพเจ้า
สังฆัสสาหัง นิยยาเทมิ	ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แก่
สะรีรัญชีวิตัญจิทัง,	พระสงฆ์
วันทันโตหัง จะริสสามิ	ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ความเป็นผู้
สังฆัสโสปะฏิปันนะตัง,	ปฏิบัติแห่งพระสงฆ์ จักปฏิบัติตาม
นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
สังโฆ เม สะระณัง วะรัง,	พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐ ของข้าพเจ้า
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ	ด้วยการกล่าววาจาสัตย์นี้
วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน,	ข้าพเจ้าพึงเจริญในศาสนาของพระ ศาสดา

สังฆัง เม วันทะมาเนนะ	บุญใด ที่ข้าพเจ้าผู้กราบไหว้พระ-
ยัง ปุญญัง	สงฆ์อยู่
ปะสุทัง อิธะ,	ได้ขวนขวายไว้แล้ว ณ ที่นี้
สัพเพปิ อันตะรายา	ขอสรรพอันตรายทั้งมวล
เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา,	อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชะแห่งบุญนั้น.

(จบคาถานี้แล้วกราบ หมอบว่าดังนี้)

กาเยนะ วาจายะ วะ	กรรมชั่วอันใด อันข้าพเจ้ากระทำ
เจตะสา วา,	ผิดไว้ในพระสงฆ์
สังเฆ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยายัง,	ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจ
สังโฆ ปะฏิคคัณหะตุ	ขอพระสงฆ์จงงดโทษนั้น แก่
อัจจะยันตัง,	ข้าพเจ้าด้วย
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ	เพื่อจะได้สำรวมระวังในพระสงฆ์
สังเฆ,	ในกาลต่อไป.

พระพุทธชัยมงคลคาถา

๑. พาหุํ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ ครีเมขลํ อุทิตโฆรสเสนมารํ ทานาทิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ.

พระจอมมุนี ได้ชนะพญามารผู้นิรมิต แขนมากตั้งพัน ถืออาวุธครบมือ ขี่คชสารครีเมขละพร้อมด้วยเสนามารโห่ร้องก้องกึกด้วยธรรมวิธีทานบารมีเป็นต้น

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน.

๒. มาราติเรกมภิยุชฺฌิตสพฺพรตฺตึ โฆรมฺปนาฬวกมกฺขมถทฺธยกฺขํ ขนฺตีสุทนฺตวิธินา ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ.

พระจอมมุนี ได้ชนะอาฬวกยักษ์ผู้มีจิตกระด้าง ปราศจากความอดทนมีฤทธิ์พิลึกยิ่งกว่าพญามาร เข้ามาต่อสู้ยิ่งนักจนตลอดรุ่ง ด้วยวิธีทรมานเป็นอันดี คือพระขันตี

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน.

๓. นาฬาคิรึ คชวรํ อติมตฺตภูตํ ทาวคฺคิจกฺกมสนีว สุทารุณนฺตํ เมตฺตมฺพุเสกวิธินา ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ

พระจอมมุนี ได้ชนะช้างตัวประเสริฐชื่อนาฬาคีรี เป็นช้างเมายิ่งนักแสนที่จะทารุณประดุจไฟป่า และจักราวุธ และสายฟ้าด้วยวิธีรดลงด้วยน้ำ คือพระเมตตา

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน

๔. อุกฺขิตฺตขคฺคมติหตฺถสุทารุณนฺตํ ธาวนฺติโยชนปถงฺคุลิมาลวนฺตํ อิทฺธีภิสงฺขตมโน ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ.

พระจอมมุนี ทรงตั้งพระหฤทัยกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ได้ทรงชนะโจรมีนามว่าองคุลิมาล อันแสนจะร้ายกาจมีฝีมือ ถือดาบวิ่งไล่พระองค์ไปเป็นทางไกลถึง ๓ โยชน์

ด้วยเดชแห่งพระชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน.

๕. กตฺวาน กฏฺฐมุทรํ อิว คพฺภินียา จิญฺจาย ทุฏฺฐวจนํ ชนกายมชฺเฌ สนฺเตน โสมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ.

พระจอมมุนี ได้ทรงชนะคำกล่าวร้ายของนางจิญจมาณวิกา ผู้ทำอาการประหนึ่งว่ามีครรภ์ โดยใช้ไม้มีลักษณะกลมให้เป็นดุจมีท้องด้วยวิธีสงบ ระงับพระหฤทัยในท่ามกลางหมู่ชน

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแก่ท่าน.

๖. สจฺจํ วิหาย มติสจฺจกวาทเกตุํ วาทาภิโรปิตมนํ อติอนฺธภูตํ ปญฺญาปทีปชลิโต ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ.

พระจอมมุนี รุ่งเรืองแล้วด้วยประทีป คือ ปัญญา ได้ชนะสัจจกนิครนถ์ ผู้มีอัชฌาสัยในที่จะสละเสียซึ่งความสัตย์ มีใจในที่จะยกถ้อยคำของตนให้สูงดุจยกธง เป็นผู้มืดมนยิ่งนัก ด้วยเทศนาญาณวิธี คือรู้อัธยาศัยแล้วตรัสเทศนา

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน.

๗. นนฺโทปนนฺทภุชคํ วิพุธํ มหิทฺธึ ปุตฺเตน เถรภุชเคน ทมาปยนฺโต อิทฺธูปเทสวิธินา ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ

พระจอมมุนี โปรดให้พระโมคคัลลานเถระพุทธชิโนรส นิรมิตกายเป็นนาคราช ไปทรมานพญานาคราช ชื่อนันโทป-นันทะ ผู้มีความรู้ผิดมีฤทธิ์มาก ด้วยวิธีทรงแนะนำการแสดงฤทธิ์แก่พระเถระ

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน

๘. ทุคฺคาหทิฏฺฐิภุชเคน สุทฏฺฐหตฺถํ พฺรหฺมํ วิสุทฺธิชุติมิทฺธิพกาภิธานํ ญาณาคเทน วิธินา ชิตวา มุนินฺโท ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ.

พระจอมมุนี ได้ชนะพรหม ผู้มีนามว่าท้าวพกาผู้มีฤทธิ์มีอันสำคัญตนว่าเป็นผู้รุ่งเรืองด้วยคุณอันบริสุทธิ์ มีมืออันทิฐิที่ตนถือผิดรัดรึงไว้แน่นแฟ้นแล้ว ด้วยวิธีอันวิเศษ คือ เทศนาญาณ

ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน.

เอตาปิ พุทฺธชยมงฺคลอฏฺฐคาถา โย วาจโน ทินฺทิเน สรเต มตนฺที หิตฺวานเนกวิวิธานิ จุปทฺทวานิ โมกฺขํ สุขํ อธิคเมยฺย นโร สปญฺโญ.

นรชนใด มีปัญญา ไม่เกียจคร้าน สวดก็ดี ระลึกก็ดี ซึ่งพระพุทธชัยมงคล ๘ คาถา แม้เหล่านี้ทุกวัน ๆ นรชนนั้นจะพึงละเสียได้ซึ่งอุปัททวันตรายทั้งหลาย มีประการต่าง ๆ เป็นเอนกถึงซึ่งความหลุดพ้น อันเป็นบรมสุขแล.

คำถวายสังฆทาน

อิมานิ มะยัง ภันเต, ภัตตานิ, สะปะริวารานิ, ภิกขุสังฆัสสะ, โอโณชะยามะ, สาธุ โน ภันเต, ภิกขุสังโฆ, อิมานิ ภัตตานิ, สะปะริวารานิ, ปะฏิคคณหาตุ, อัมหากัง, ฑีฆะรัตตัง หิตายะ, สุขายะฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งของบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งของบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนานเทอญ.

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมัง สูปะพ์ยัญชะนะสัมปันนัง ข้าพเจ้าขอถวายโภชนะแห่งข้าว สาลินัง โภชะนัง สะอุทะกัง สาลีอันสมบูรณ์ด้วยแกงและกับ วะรัง พุทธัสสะ เทมิ อันประเสริฐนี้พร้อมทั้งน้ำแด่พระพุทธเจ้า

ลาข้าวพระ

เสสัง มังคะลา ยาจามิ ข้าพเจ้าขอเศษอาหาร จากพระพุทธเจ้า

(คำว่า มงคลเป็นชื่อพระพุทธ ป.อ. มงคลสูตร)

อาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง	ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย
รักขะณัตถายะ ติสะระเณนะ	ขอสมาทานศีล ๕
สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ,	พร้อมทั้งตรัยสรณะคมน์ เพื่อประโยชน์แก่การรักษาเฉพาะข้อๆ
ทุติยัมปิฯ เปฯ	แม้วาระที่ ๒ ฯลฯ
ตะติยัมปิฯ เปฯ	แม้วาระที่ ๓ ฯลฯ

อาราธนาศีลอุโบสถ

มะยัง ภันเต ติสะระเณนะ	ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย
สะหะ อัฏฐังคะสะมันนาคะตัง	ขอสมาทานศีลอุโบสถอันประกอบ
พุทธะปัญญัตตัง อุโปสะถัง	ด้วยองค์ ๘ ประการ ที่พระพุทธ-
ยาจามะ	เจ้าทรง บัญญัติไว้ พร้อม ทั้งตรัยสรณะคมน์
ทุติยัมปิฯ เปฯ	แม้วาระที่ ๒ ฯลฯ
ตะติยัมปิฯ เปฯ	แม้วาระที่ ๓ ฯลฯ

อาราธนาพระปริตร

วิปัตติปะฏิพาหายะ	ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จงสวด
สัพพะสัมปัตติสิทธิยา	พระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้อง
สัพพะทุกขะวินาสายะ	กันความวิบัติ เพื่อสำเร็จแห่ง
ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง,	สมบัติทั้งมวล และเพื่อความสูญสิ้นแห่งทุกข์ทุกอย่าง

วิปัตติปะฏิพาหายะ	ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จงสวด
สัพพะสัมปัตติสิทธิยา	พระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้อง
สัพพะภะยะวินาสายะ	กันความวิบัติ และเพื่อความสำเร็จ
ปะริตตัง พ์รูถะ มังคะลัง	แห่งสมบัติ และเพื่อสูญสิ้นแห่งภัยทุกประการ
วิปัตติปะฏิพาหายะ	ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จงสวด
สัพพะสัมปัตติสิทธิยา	พระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้อง
สัพพะโรคะวินาสายะ	กันความวิบัติ เพื่อความสำเร็จ
ปะริตตัง พ์รูถะ มังคะลัง,	แห่งสมบัติ และเพื่อความสูญสิ้นแห่งความเจ็บไข้ทุกประการ

อาราธนาธรรม

พ์รัหมา จะ โลกาธิปะตี	ก็ท้าวสหัมบดีพรหม ผู้เป็นใหญ่ใน
สะหัมปะติ กัตอัญชะลี	โลก ได้กระทำอัญชลี ทูลขอให้
อันธิวะรัง อะยาจะถะ	พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าผู้ประเสริฐแสดงธรรม
สันตีธะ สัตตาปปะระชักขะ-	เพราะเหล่าสัตว์ที่มีกิเลสเพียงดังธุลี
ชาติกา เทเสตุ ธัมมัง	ในดวงปัญญาจักษุมีน้อยมีอยู่ใน
อะนุกัมปิมัง ปะชัง	โลกนี้ขอพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าจงอนุเคราะห์หมู่สัตว์แสดงธรรมเถิด

กรวดน้ำ

ยงฺกิญฺจิ กุสลํ กมฺมํ, กตฺตพฺพํ กิริยํ มม,
กาเยน วาจา มนสา, ติทเสสุ คตํ กตํ
เย สตฺตา สญฺญิโน อตฺถิ. เย จ สตฺตา อสญฺญิโน
กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ, สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต.
เย ตํ กตํ สุวิทิตํ, ทินฺนํ ปุญฺญผลํ มยา,
เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ, เทวา คนฺตฺวา นิเวทยุํ.
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตฺตา ชีวนฺตาหารเหตุกา
มนุญฺญํ โภชนํ สพฺเพ ลภนฺตุ มม เจตสา

